

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**AKİS MECMUASINA GÖRE TÜRKİYE'DE SİYASİ,
İKTİSADİ, KÜLTÜREL HAREKETLİLİK VE DEĞİŞİMLER
(1954-1967)**

Hatice Sinem HÜROĞLU

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL**

**YÜKSEK LİSANS
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

EKİM - 2019

ankara

HBM

**AKİS MECMUASINA GÖRE TÜRKİYE'DE SİYASİ, İKTİSADİ, KÜLTÜREL
HAREKETLİLİK VE DEĞİŞİMLER (1954-1967)**

Hatice Sinem HÜROĞLU

**YÜKSEK LİSANS
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

EKİM 2019

Hatice Sinem HÜROĞLU tarafından hazırlanan "Akis Mecmuasına Göre Türkiye'de Siyasi, İktisadi, Kültürel Hareketlilik ve Değişimler." adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tarih Anabilim Dalında Türkiye Cumhuriyeti Tarih Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL

Tarih, Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~ .....

Başkan : Prof. Dr. İhsan Şerif KAYMAZ

Tarih, Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~ .....

Üye : Doç. Dr. Serdar SARISIR

Tarih, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~ .....

Tez Savunma Tarihi: 10./10/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Prof. Dr. Figen ZAİF
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Hatice Sinem HÜROĞLU

10/10/2019

**Akis Mecmuasına Göre Türkiye’de Siyasi, İktisadi, Kültürel Hareketlilik ve Değişimler
(1954-1967)**

Yüksek Lisans

Hatice Sinem HROęLU

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EğİTİM ENSTİTÜSÜ

Ekim 2019

ÖZET

Akis Dergisi 2 Mayıs 1954 seçimlerinin hemen akabinde 14 Mayıs 1954 tarihi itibariyle yayın hayatına başlamıştır. Metin Toker yönetiminde 1954-1967 yılları arasında varlık gösteren Akis Mecmuası toplumsal hayatı ilgilendiren hemen her konuya değinmiş, Türkiye’nin ilk siyasi haber dergisidir. Yayın hayatının başlangıcında tarafsız bir anlayışla hareket eden dergi, devam eden süreçte Demokrat Partiyi eleştirmeye başlamış ve eleştirilerin dozu giderek sertleşmiştir. Bu eleştiri ve karşıt yorumlamalar 27 Mayıs 1960 ihtilaline kadar sürmüştür. Muhalif tutumunu 27 Mayıs sonrasında da sürdüren Akis’in yayın hayatı 1967 yılına kadar devam etmiş ve yayımlandığı süre içerisinde zaman zaman süreli olarak kapatma cezaları da almıştır. Çalışmamızda Akis Mecmuasına göre 1954-1967 yılları arasında Türkiye’de siyasi, iktisadi ve kültürel hareketlilik ve değişimler incelenmiştir.

Bilim Kodu : 118101
Anahtar Kelimeler : Akis, Demokrasi, Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi
Sayfa Adedi : 131
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL

Political, Economic, Cultural Mobility And Changes According To Akis Magazine (1954-1967)

M.S Thesis

Hatice Sinem HÜROĞLU

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

October 2019

ABSTRACT

Akis Magazine was first published in 14th May, 1954 just after the elections of 2nd May, 1954. Akis Magazine published under the direction of Metin TOKER between 1954 and 1967 was the first political news magazine in Turkey covering almost every issue related to social life. The magazine made news with the objective perspective in the beginning, however in the ongoing process, it began to criticize the Democratic Party and increased the level of criticism gradually. These criticisms and opposing reviews lasted until the military coup of 27th May, 1960. Akis, continuing its dissident position after 27 May, continued its publishing life until 1967 and it also received occasional closure penalties from time to time during its publication. In our study, political, economic and cultural mobility and changes in Turkey between 1954 and 1967 were examined according to Akis Magazine.

Science Code : 118101
Key Words : Democracy, Democrat Party, Republican People's Party
Page Number : 131
Supervisor : Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR.....	viii
1.GİRİŞ	1
2.1954-1957 DÖNEMİ OLAYLARI VE GELİŞMELERİ	9
2.1. 1954 Seçimleri ve Yeni Kabine	9
2.2. Demokrat Parti'nin Muhalefet ve Üniversitelere Yönelik Tutumu	12
2.3. Demokrat Parti- Basın İlişkileri	27
2.4. Kıbrıs Meselesi.....	36
2.4.1.6-7 Eylül Hadiseleri.....	42
2.5. Ekonomik Durum.....	46
3.1957-1960 DÖNEMİ OLAYLARI	53
3.1. Seçim Öncesi Genel Durum.....	53
3.2. 1957 Seçimleri ve Muhalefetin Güçlenmesi	55
3.2.1.Kubalı Hadisesi.....	58
3.3. Muhalefetin Birleşmesi ve Menderes'in Vatan Cephesi.....	61
3.4. Tahkikat Komisyonu ve Üniversite Olayları	68
3.5. 27 Mayıs İhtilali	74
4.1960-1967 DÖNEMİ OLAYLARI.....	79
4.1. MBK ve 27 Mayıs Askeri Yönetimi	79
4.2. Yassıada Mahkemeleri	83
4.3. Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası.....	85
4.4. Geçiş Dönemi ve Sivilleşme	88

4.4.1.1961 Genel Seçimleri	88
4.4.2.I. Koalisyon Hükümeti.....	91
4.4.3.II. Koalisyon Hükümeti	94
4.4.4.III. ve IV. Koalisyon Hükümetleri.....	98
4.5. 1965 Genel Seçimleri	104
4.6. Adalet Partisi İktidarı	108
4.7. Akis'in Kapanışı.....	111
5. SONUÇ.....	113
KAYNAKÇA.....	117
EKLER.....	125
EK-1. 12 Temmuz Beyannamesi	126
EK 2. Cemal Gürsel tarafından Adnan Menderes'e Yazılan Mektup	129
ÖZGEÇMİŞ	131

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

a.g.e. :	Adı geçen eser
a.g.m. :	Adı geçen makale
AP :	Adalet Partisi
bknz. :	Bakınız
BM :	Birleşmiş Milletler
C. :	Cilt
CHP :	Cumhuriyet Halk Partisi
CMP :	Cumhuriyetçi Millet Partisi
CKMP :	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DP :	Demokrat Parti
HP :	Hürriyet Partisi
MBK :	Milli Birlik Komitesi
MP :	Millet Partisi
SSCB :	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
TBMM :	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMZC :	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri
TİP :	Türkiye İşçi Partisi
TSK :	Türk Silahlı Kuvvetleri
YTP :	Yeni Türkiye Partisi

1. GİRİŞ

Demokrasi birdenbire hayata geçirilebilecek bir siyasal sistem değildir. Sıklıkla kullanılan ve demokrasi kültürü olarak ifade edilen kavram bir toplumsal ve tarihi birikimi ifade etmektedir. Toplumların bu birikime sahip olabilmeleri, deneyim kazanabilmeleri ve demokrasi kültürünü içselleştirebilmeleri için gerekli olan evrim sürecini geçirmiş olmaları gerekir. Türkiye II. Dünya Savaşı sonrasında çok sayıda iç ve dış dinamiklerin etkisi ile çok partili politik hayata geçiş süreci yaşamıştır. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Türkiye siyasetinin gündemine giren çok partili politik hayat bir mecburiyet olarak ortaya çıkmıştır. Savaş sonrası kurulan yeni dünya düzeninde demokratik ülkeler arasında yer almak isteyen Türkiye'de de Cumhuriyet Halk Partisi'nin içinden çıkan kadrolar Demokrat Parti'yi ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte demokrasi arayışları pek de uygun olmayan bir zeminde sürdürülmeye çalışılmıştır. Ülkemizde hala laiklik, hukuk devleti ve demokrasi gibi evrensel değerlerle ilgili tartışmalar devam etmektedir. Bu tartışmaların temel nedeni Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde yaşadığı sarsıntılar ve bu süreci doğal mecrasında geçirmemiş olmasıdır.

1946'da Demokrat Parti'nin kurulması ve çok partili siyasi hayatın başlamasından sonra 1947 yılında yapılması gereken seçimler CHP'nin tasarrufuyla bir yıl öne alınmış ve DP henüz teşkilatlanmasını tamamlayamadan seçimlere katılmak durumunda kalmıştır. 1946'da talihsiz bir seçim yapılmış ve zaten yıpranmış olan CHP yeniden iktidara gelmiştir. Demokrat Parti örgütlenmesini tamamlayamadığından pek çok yerde aday gösterememiş ve CHP 1946'da yapılan seçimle yeniden iktidara gelmiştir. Yapılan bu şaibeli seçimle, DP'nin henüz teşkilatlanmamış olduğu düşünülürse CHP zaten kazanabileceği seçime ve son iktidar dönemine gölge düşürmüştür. 1946 Seçimleri, yürürlükte olan seçim kanunu gereği açık oy gizli tasnif usulüne göre yapılmış ve Türkiye'nin demokrasi yolculuğu daha işin başında ilk yarasını almıştır. Ancak artık halk tarafından coşkuyla kucaklanan bir muhalefet partisi vardır. 1946 seçimlerinden 1950'de ki iktidar değişikliğinin yaşandığı döneme kadar DP sert bir muhalefet politikası gütmüştür.

27 yıl ülkeyi tek başına yöneten yorgun CHP iktidarı bu süreçte daha da yorulacaktır. Bu dönemde iktidar-muhalefet ilişkileri sert tartışmalar ve gerginliklerle doludur. CHP, 1946 seçimlerinden sonra değişimin kaçınılmaz olduğunu daha net görmeye başlamış ve buna yönelik adımlar atmıştır. Bu politik değişim öncelikli olarak iki temel nokta üzerine odaklanmıştır. Bunlardan ilki devletçi ekonomi politikasından vazgeçmek,

ikincisi ise Laiklik ilkesinin yeniden tanımlanması ve toplumun küskün kesimleriyle barışmaktır.¹ CHP bir taraftan çok partili düzene alışma sancıları çekerken bir taraftan da kendini bu yeni sisteme uygun hale getirmeye çalışacaktır. Ancak oy kaybetme kaygısıyla yapılan bu değişiklikler istenilen sonucu vermediği gibi günümüzde de tartışma konusu olmayı sürdürmektedir.

DP 7 Ocak 1947 tarihinde 1. Büyük Kurultayını toplamıştır. Demokratlar bu ilk kurultayında iktidar partisinden anayasaya uymayan antidemokratik kanunların kaldırılması, seçim kanununun değiştirilmesi gibi isteklerin yer aldığı bir bildiri yayımlamıştır.² Hürriyet Misakı adını verdikleri bu bildiriye yer alan istekler kabul edilmediği takdirde sine-i millete döneceklerini ilan etmişlerdir.³ İsmet Paşa DP'nin bu sert çıkışı karşısında oldukça mutedil bir tepki vermiş, bazı CHP'lileri kızdırmak pahasına meşhur "12 Temmuz Beyannamesini"⁴ yayınlamıştır. İsmet Paşa'nın bu son iktidar devresinde yaptığı hamlelerden biri de başbakanlık vazifesini sert mizacıyla bilinen Recep Peker'den almaktır. Peker'in sertlik yanlısı tutumu meclisi ve siyaset gündemini çok germiş, bunun üzerine İsmet Paşa başbakanlık vazifesini Hasan Saka'ya vererek ortamı yumuşatma yolunu tutmuştur. İnönü'nün 12 Temmuz Beyannamesini yayınlaması artık partiler üstü bir konumda ve her iki partiye eşit mesafede durduğunu göstermeye çabası olarak yorumlanmıştır.⁵ İktidar partisi muhalefetin sert eleştirileri karşısında birçok yeni düzenlemeyi hayata geçirmeye çalışmıştır. Bu çabaların en somut örneklerinden biri de CHP'nin 17 Kasım 1947 tarihli kurultayı ve bu kurultayda alınan kararlar olacaktır. İsmet Paşa Kurultay konuşmasında Parti Genel Başkanlığını başka bir CHP'liye bırakacağını ve böylece partiler üssü ve tarafsız bir cumhurbaşkanı olacağını beyan etmiştir.

"...Cumhurbaşkanı bulunduğum müddetçe Kurultayın seçeceği bir zatın, bütün yetkileriyle, Parti Genel Başkanlığını yapması lüzumlu bir mahiyet almıştır. Bu zatın "Genel Başkan" adını taşıması radikaldir. Üzerine aldığı ağır vazifeyi yapması için bütün otoriteyi ona temin eder. Bu şıkkı, parti menfaati için daha faydalı görürüm. Tüzük için teklif olunan şekil, yani Kurultayın Genel Başkan Vekili seçmesi şekli bütün yetkileri elinde bulundurmamak şartıyla, hukukça ve hükümce, benim vaziyetimi her türlü tereddüitten kurtaracak mahiyettedir. Partinin bütün faaliyetlerine hâkim

¹ Tuncay, Mete, "Din Devlet İlişkileri-Laiklik," Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s.572.

² Turan, Şerafettin; Türk Devrim Tarihi, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye, 4.Kitap, Bölüm I-II, Bilgi Yayınevi, Ankara-1999 s. 239

³ Karpat, Kemal, Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal Kültürel Ekonomik Temeller, Timaş Yay. İstanbul 2010, s. 273-274

⁴ Ek-1

⁵ Özbudun, Ergun, Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye, İstanbul Bilgi Üni.Yay., İstanbul, 2011, s.118

olacak ve milletvekili seçimini idare edecek Başkan Vekili, hakikatte partinin tam salâhiyetli şahsiyeti olacaktır... ”⁶

Bu kurultay aynı zamanda CHP'nin yeni bir yapılanma sürecine girdiğinin de göstergelerinden biridir.⁷ Kurultay CHP için adeta bir dönüm noktası olmuştur. Atatürk ilkelerinin Devletçilik ve Laiklik başta olmak üzere yeniden tanımlanması, İlkokullarda din derslerinin okutulmaya başlanması gibi meseleler konuşulacaktır. CHP'nin 7. Büyük Kurultayına öncekilerden farklı olarak asker ya da bürokratların katılmadığı görülmektedir. Bu durum, kurucu parti olarak kendini devletle bütünleştirmiş olan CHP'nin tek parti dönemi alışkanlıklarını devam ettirmediğini göstermesi açısından önemlidir.⁸ Ancak bu değişim Kemalizm'den ödün verme şeklinde yorumlara da neden olacaktır.⁹

CHP İktidarının son başbakanı Şemsettin Günaltay'ın şu sözleri 1947 kurultayından sonraki CHP'nin değişen tutumunun daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. *“İlkokullarda din dersleri okutturmaya başlayan hükümetin başkanıyım. Bu ülkede Müslümanlara namazlarını öğretmek, ölülerini yıkatmak için imam-hatip kursları açan bir hükümetin başkanıyım. Bu ülkede Müslümanlığın yüksek esaslarını öğretmek için İlahiyat Fakültesi açan bir hükümetin başkanıyım...”*¹⁰ Çünkü CHP, din eğitime yeniden izin vererek, rakiplerine karşı politik rekabette üstünlük sağlayacağına inanmaktaydı.¹¹ Ancak bu hamleler fazlasıyla yıpranmış olan CHP'nin iktidarını korumasına yetmemiştir.

Halk Partisi 1950 seçimlerinden önce seçim Kanununu da değiştirmiştir. Bu değişikliğe göre seçimler açık oy gizli tasnif usulüne göre ve çoğunluk sistemi esasına göre yapılacaktır. Bununla birlikte radyonun tüm partilerin propagandalarına açılması da demokrasi yolunda atılan bir adım olarak tarihe geçmiştir.¹² İsmet Paşa'nın siyaseti yumuşatan bu yaklaşımına Demokrat Parti kurucusu ve Genel Başkanı Celal Bayar da olumlu yaklaşmıştır. Hatta bu bahar havası muhalefet kanadında rahatsızlıklara sebep

---

⁶ CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı, s.20 TBMM, Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI&pdemirbas=197603391 Erişim Tarihi: 19.07.2019

⁷ Koçak, Cemil, “Siyasal Tarih (1923-1950)”, Türkiye Tarihi, C.4, Cem Yayinevi, İstanbul 2005, s. 189

⁸ Uzun, Hakan, “İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 Olağan Kurultayı”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies XII/25 (2012-Güz), s. 101-139

⁹ Geniş Bilgi için bakınız: YETKİN, Çetin, Karşı Devrim 1945-1950, Kilit Yayınları, Ankara 2014

¹⁰ Ahmad, Feroz, AHMAD, Bedia Turgay, Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi, Bilgi Yayinevi, Ankara 1976, s.54-55

¹¹ Duman, Doğan “1950 Seçimleri Öncesinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Politik Bir Manevrası Olarak İmam Hatip Kursları”, Pamukkale Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi, Belgi Dergisi Sayı 10 2015 s. 1343-1360

¹² Cumhuriyet, 19 Ocak 1950

olmuştur. Demokrat Parti içerisindeki şahinler Celal Bayar'ı uzlaşmacılıkla suçlanmış ve daha sert muhalefet yapmak isteyen bu grup Fevzi Çakmak önderliğinde Millet Partisi'ni kurmak üzere Demokrat Parti'den ayrılmıştır. Böylece her iki lider partilerindeki sertlik yanlılarını devre dışı bırakmış ve ülkeyi, 1950'li yıllara taşımışlardır. Ancak CHP tüm yenileşme ve çok partili sisteme uyum gösterme çabalarına rağmen 14 Mayıs 1950 seçimlerinden¹³ ağır bir yenilgi alarak çıkmaktan kurtulamayacaktır.

1950 yılı Türk Siyasi tarihinde dönüm noktasıdır. 27 yıldır iktidarda bulunan CHP yerini çoğunluğun desteklediği Demokrat Parti'ye bırakacaktır. 1946-1950 arası yaşanan çalkantılı geçiş dönemi ve 1950 seçimleriyle iktidarın el değiştirmesi Türkiye için adeta yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. 23 yıl boyunca devam eden tek parti yönetimi ve milli şef devri 14 Mayıs 1950 seçimiyle sona ermiştir. Artık siyasette demokrasi ekonomide liberalizm söylemi ve 1946'dan beri yürüttüğü sert muhalefeti ile Demokrat Parti Türkiye siyasetinde yerini almıştır. Halk tek Parti İktidarının verdiği bıkkınlıkla Demokrat Parti'ye sarılmış, partiyi adeta kurtarıcı olarak görmüştür. Bu yeni durum karşısında Cumhuriyet Halk Partisi de canlanmış ve kendisine yeni bir siyaset tarzı belirlemek zorunda kalmıştır.

1950 seçimlerinin hemen öncesinde seçim kanunu değişmiş ve bu kez seçimler gizli oy açık tasnif usulüne göre yapılmıştır. CHP'nin sözcüsü niteliğindeki Ulus Gazetesi 16 Mayıs 1950 tarihli nüshasında seçim sonuçlarını 'CHP İktidarı Devrediyor' başlığıyla manşetine taşıyacaktı.¹⁴ Gazete "*milletimizin verdiği karar Pazar günü seçimde tecelli etti*" ifadesi kullanılarak seçim sonuçlarının milletin iradesi olduğunu açıkça kabul ettiğini göstermiştir.

Beyaz Devrim olarak nitelenen 14 Mayıs 1950 seçimleri sonrasında DP meclis grubu Cumhurbaşkanlığı adaylığı için Celal Bayar'ı uygun bulmuştur. Başbakanlık vazifesi ise Celal Bayar'ın isteği ile Adnan Menderes'e verilecektir. Tek Parti Döneminin Milli Şefi İsmet İnönü ise Pembe Köşke dönecektir.

Başbakan Menderes'in 29 Mayıs 1950 tarihinde hükümet programını meclis kürsüsünden okumasıyla DP Dönemi resmen başlamıştır. Programın ilk bölümünde geçmiş iktidara yönelik eleştirilerini dile getiren Menderes ikinci bölümde ise yeni hükümetin

---

¹³ 1950 seçimleri: CHP %39.9 69 milletvekili (3.176.561) DP %53.3 (4.241.393) 408 millet vekili. Millet Partisi 1 bağımsızlar 9 milletvekili (Tevfik Çavdar 'Türkiye'nin Demokrasi Tarihi' İstanbul 2004 s 20)

¹⁴ Ulus, 16 Mayıs 1950

vaatlerin sıralamıştır. Programın en dikkat çeken cümlesi ise şu olacaktır: “*Millete mal olmuş inkılâplar mahfuz kalacaktır.*” Bu cümle sancılı bir değişim sürecinin başlayacağını belki de ilk göstergesidir. Nitekim Demokrat Parti’nin ilk icraatı ezanın yeniden Arapça okutulmaya başlanması olacaktır. CHP’nin ezanın eskiden olduğu gibi Arapça okunması ile ilgili kanuna destek vermesi devrimler konusundaki katı tutumundan vazgeçtiğini ve daha esnek bir yaklaşım içerisinde göstermektedir. Hükümet devam eden süreçte İsmet Paşa’nın paralar üzerindeki resmini kaldırtmış, meşhur beyaz trenini halka açmış, Savarona’nın kullanılmasını yasaklamış ve İnönü’nün devlet konser salonu locasındaki kulaklığını da kaldırtmıştır. Bu gelişmeler başbakanın bundan sonra süreci nasıl yöneteceğinin de bir işareti sayılabilir.

Cumhuriyet Halk Partisi ise aşınası olmadığı muhalefet günlerinin başlangıcında seçim yenilgisinin etkisinden kurtulmaya, toparlanmaya çalışmıştır. Tek parti döneminin yorgun iktidarının taze bir kana ve canlanmaya ihtiyacı vardır. 8. kurultay için hazırlıklara başlayan CHP’de genel başkan değişikliği konuşulamayacağına göre aranan taze kan genel sekreter değişimi ile sağlanacaktır. Nitekim partinin 8. Kurultayında İsmet Paşa yeniden ittifakla genel başkanlığa seçilmiştir. Genel Sekreterlik yarışı için ise öne çıkan iki isim vardır. Bunlardan ilki seçimlerde nispi temsil yerine çoğunluk sisteminde ısrar eden ve bir kısım partilinin seçim yenilgisinden sorumlu tuttuğu Nihat Erim; İkinci isim ise farklı siyaset yaklaşımı ile dikkatleri çeken Kasım Gülek’tir. Kurultayda hemen tüm delegelerin elini sıkarak genel sekreter Kasım Gülek yazılı bir kâğıt dağıtmasıyla dikkatleri çekmiş ve Genel Başkan İnönü Nihat Erim’i destekliyor olmasına rağmen genel sekreterlik yarışını Kasım Gülek kazanmıştır.

Demokrat Parti’nin ilk iktidar döneminde yeniden toparlanma ve canlanma çabası içine giren Cumhuriyet Halk Partisi, seçmenin 1950’de hata ettiğini, 1954 seçimlerinde ise bu hatadan döneceğini varsayan bir yaklaşım içerisinde bulunuyordu. Yine de seçim öncesi yapılan olağanüstü kurultayda gerekli gördüğü yerlerde diğer muhalefet partileriyle güç birliği yapmanın önünü açan bir tüzük değişikliğine gitmiştir.¹⁵

1954 seçimleri öncesinde muhalefet cephesindeki önemli gelişmelerden biri de Millet Partisi’nin kapatılmasıdır. Demokrat Parti’nin ekonomi politikalarını sert söylemlerle eleştiren Millet Partisi’nin irticai faaliyetler nedeniyle kapatılması tepkiyle

---

¹⁵ Toker, Metin, DP’nin Altın Yılları 1950-1954, 2. Basım, Bilgi Yayınevi: Ankara 1991 s. 280

karşılanmıştır.¹⁶ Millet Partisi'nin 'dini siyasete alet ettikleri' gerekçesiyle kapatılmasından kısa bir süre sonra 10 Şubat 1954 tarihinde Cumhuriyetçi Millet Partisi kurulmuştur.¹⁷ Aynı kadrolar tarafından kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi seçimlerde diğer muhalefet partileriyle işbirliği yapılmasını öneren bir bildiri de yayımlamış ve bu bildiri CHP tarafından olumlu karşılanmıştır.¹⁸ Ancak iki parti arasında yapılan görüşmelerde kontenjan belirlemede yaşanan anlaşmazlıklar ve her iki partiden bu işbirliğine karşı çıkanlar bulunması gibi nedenlerle olumlu bir sonuç çıkmamıştır.. Bu parti kapatma hadisesi 1954 seçimleri öncesinde İktidar-muhalefet ilişkilerini daha da gerginleştirecektir. Hatta bu dönemde Başbakan Menderes Cumhuriyet Halk Partisi'nin muhalif tavrı için "Moskova Radyosu kadar mide bulandırıcı" ifadesini kullanacaktır.¹⁹

1954 seçimleri yaklaşırken Demokrat Parti Hükümeti'nin gündemindeki meselelerin başında Cumhuriyet Halk Partisi'nin mal varlığı gelmektedir. CHP'nin tek Parti döneminde elde ettiği mallar Demokrat Parti hükümeti tarafından haksız iktisap sayılıyor ve hükümet bu malların hazineye devredilmesi gerektiğini savunuyordu. Bu doğrultuda öncelikle Atatürk'ün Meclisi topladığı ilk bina olan ve CHP'nin genel merkezi olarak kullanılan eski meclis binasına el konuldu. Hemen arkasından CHP'nin gayr-i meşru olarak elde ettiği tüm mallarına el konulmasını öngören kanun meclisten geçmiştir. Celal Bayar daha sonra kaleme aldığı anılarında bu kanuna karşı çıktığını ancak engel olamadığını yazacaktır. Hazineye devredilen mallar arasında Ulus Gazetesi de vardır. CHP Ulus Gazetesi'nin Atatürk'ün vasiyeti üzerine miras olarak kaldığını ve gazete için hazineden para harcanmadığını söylese de durum değişmeyecek ve gazeteye de el konulacaktır. CHP ile DP arasındaki siyasi çekişme ve restleşmeler, CHP mallarının haksız iktisaplar olarak nitelenip hazineye devredilmesiyle daha da şiddetlenmiş, meclis kürsüsünde İnönü ve Menderes arasında sert söz düellolarına sebep olmuştur. İnönü'ye göre bu mesele mahkemede değil mecliste halledilmelidir ve "vahim bir anayasa ihlali" olarak nitelendirilmiştir. İnönü yaptığı konuşmada bunun demokratik rejime bir darbe olduğunu söylemiş ve sözleri sataşmalarla kesilince sert tepki vermiştir. "tarih

---

¹⁶ Albayrak, Mustafa, Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960), Phoenix Yayınevi, Ankara 2004 s. 233

¹⁷ Bölükbaşı, Deniz, Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı, Doğan Kitap: İstanbul 2005 s. 177

¹⁸ Albayrak, (2004) s. 253

¹⁹ Ahmad, Feroz, Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980), Hil Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2010, s 73

kürsüsünden halinizi seyrediyorum, suçluların telaşı içindesiniz, ışıktan korkuyorsunuz”²⁰ diyecek ve meclisi terk edecektir. CHP grubu da genel başkanlarının peşi sıra meclisi terk ederek duruma tepkisini göstermiştir. Muhalefetin bu hareketi karşısında kürsüye gelen Menderes ise İnönü’den yaşlı bir zat diye söz edecektir. *“Demin buraya bu kürsüye yaşlı zat çıktı, saçları ak pak. Bütün manzarası ile şayanı hürmet. Fakat bütün evzai ile kelimeyi söylemeyeceğim, neye şayan olduğunu siz takdir edersiniz.”²¹* Konuşmasında İnönü’nün gurubuyla birlikte meclisi terk etmesine de sert tepki gösterecektir.

“Muhterem arkadaşlarım, kararını vermiş, sıkılmayacağım, diyor. Bütün tarihî hakikatların tam tersini söyleyeceğim, diyor... Ondan sonra, bunların hepsini söyledikten sonra kürsüden inerken yine evvelce provası, mizansenî yapılmış olduğu şekilde hepsi ayağa kalkıyorlar, buradan bir resmigeçit halinde, Büyük Millet Meclisini, sözde, terk ederek gidiyorlar.”²²

Bu gelişmeler sonucunda mallarının önemli bir kısmına el konan CHP 1954 seçimleri öncesinde ağır bir darbe almış ve seçimlere daha güçsüz bir vaziyette girmek durumunda kalmıştır.

---

²⁰ TBMM Tutanak Dergisi, 14 Aralık 1953: 169-170

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c026/tbmm09026017.pdf>

²¹ TBMM Tutanak Dergisi, 14 Aralık 1953: 170

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c026/tbmm09026017.pdf>

²² TBMM Tutanak Dergisi, 14 Aralık 1953: 170

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c026/tbmm09026017.pdf>

2. 1954-1957 DÖNEMİ OLAYLARI VE GELİŞMELERİ

2.1. 1954 Seçimleri ve Yeni Kabine

2 Mayıs 1954 seçimleri Demokrat Parti'yi zirveye taşıyan seçimler olmuştur. Ancak en iyiyim dediği nokta hızlı inişinin de başlangıcı olacaktır. Dört siyasi partinin katıldığı seçimlerde DP tarihi bir rekor kırarak oyların % 57,6'sını almayı başaracaktır. CHP ise oyların 35,4'ünü almasına karşın seçim kanununa göre uygulanan çoğunluk sistemi nedeniyle meclisteki sandalye dağılımı aleyhine olmuştur. DP meclisteki 541 sandalyeden 504'ünü kazanmış CHP ise yalnızca 31 vekillik kazanabilmiştir.²³

Muhalefet kanadı seçimin dürüstlüğe uygun şartlarda yapılmadığını, devlet araçlarının yolsuz olarak kullanıldığını ve hükümetin devlet kasasından çok fazla para harcadığını iddia etmiştir. 6 Mayıs 1954 tarihli Yeni Ulus gazetesinde Demokrat Partinin seçim masrafları başlığı altında neşrolunan bir yazıda DP'nin 2 Mayıs seçimleri için 60 milyon lira harcadığı yazılmıştır.²⁴ Bu iddialara karşılık DP tarafından yapılan açıklamada seçimlerde 60 milyon değil 1,5 milyon lira harcadığı açıklanmıştır.²⁵

2 Mayıs seçimlerinde Demokrat Partiden Manisa vekili seçilen Hikmet Bayur Akis'in ilk sayısında seçim sonuçları ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Yaptığı değerlendirmede Demokrat Parti'nin seçim başarısını vatandaşın günlük hayatını kolaylaştıran politikalarına bağlamıştır. Buna karşılık Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçim kampanyası boyunca demokrasi ve hürriyet kavramları üzerine yoğunlaşmış olmasının aldığı oy oranı üzerinde belirleyici olduğunu söylemiştir.

Bayur'un derlendirmelerine göre; köylüler hükümetten memnundur. Devlet dairelerinde iyi muamele görmeleri, işlerini kolaylıkla halletmeleri, ürünlerini kolaylıkla satabilmeleri, yeni yollar sayesinde ulaşım imkânlarının kolaylaşması gibi günlük hayatlarını kolaylaştıran etkenler Demokrat Parti'ye oy vermelerini sağlamıştır. Ekonomik durumu ve yaşam koşulları düzelmeye başlamış bir toplumdan hürriyet ve demokrasi söylemlerine oy çıkmamıştır. Köylüler Demokrat Parti'yi tercih ederken ağalar ve eşraf Cumhuriyet Halk Partisine oy vermeyi tercih etmişlerdir.²⁶

---

²³ Tuncer, Erol, Osmanlıdan Günümüze Seçimler (1877-2002), Tesav Yayınları: Ankara 2003 s. 233-239

²⁴ Yeni Ulus, 6 Mayıs 1954

²⁵ Zafer, 7 Mayıs 1954

²⁶ Bayur, Yusuf Hikmet, '2 Mayıs 1954 Seçimleri Üzerine Düşünceler', Akis, 15 Mayıs 1954 s.5

Akis'in ikinci sayısında CHP Grup başkanvekili Server Somuncuoğlu da seçim sonuçları ile ilgili değerlendirmeler yapmıştır. Somuncuoğlu'na göre seçim sonuçları Türkiye'de çok partili hayatın ve demokrasinin gelişimi ve olgunlaşması için bir tecrübe devri ve fırsattır. Gelişmiş bir demokrasi idealinin gerçekleşmesi için hem iktidara hem de muhalefete görevler düşmektedir. Çok partili düzen ve demokrasi geleneğinin yerleşebilmesi siyaset anlayışının değişmesine bağlıdır. Politikayı şahıs ya da zümre çıkarları için bir araç olarak kullanmak demokratik olgunluğa ulaşmayı imkânsız hale getirmektedir.²⁷ Somuncuoğlu muhalefet ve iktidarın birbirine karşı kullandığı dil ve üslubun önemine de değinmiş ve her iki kurumun demokrasi için gerekli olduğu anlayışının yaygınlaştırılması gerektiğini ifade etmiştir. “...İktidara ya da muhalefete oy vermek sevap veya günah şeklinde gösterilir ve icraat buna göre ayarlanırsa; kapalı hücre, gizli oy ve aleni tasnif gibi şartların dahi seçim serbestliğini tesis ettiğine inanmak güçtür”²⁸

Dönemin gazeteleri de seçim sonuçlarına genişçe yer ayırmışlardır. İktidarın politikalarına eleştirel bir gözle yorum getiren Yeni Sabah gazetesi sonuçları değerlendirirken, Demokrat Parti hükümetinin demokrasiden uzaklaştığı vurgusunu yapmıştır. “...Milli irade ne şekilde tezahür ederse etsin, önümüzdeki dört yıllık devrenin başlıca vazifesi yurdumuzda hakiki ve ciddi demokrasiyi ve serbestliği tamamen tarsin eylemektir. Zira son dört yıllık idare bizi, 1950'dekini aratacak şekilde demokrasiden uzaklaştırmak yolunu tutmuştur.”²⁹ İktidarın yayın organı kabul edilen Zafer gazetesi ise seçim sonuçların değerlendirildiği nüshasında “*Muazzam ve Müstesna Neticenin Son Rakamları*” ve “*Halk Partisi'nin Müthiş Hezimet*”³⁰ başlığını kullanacaktır.

Akis'in imtiyaz sahibi Metin Toker de derginin üçüncü sayısında seçim sonuçları ile ilgili bir değerlendirme yazısı kaleme almıştır. Toker bu yazıda seçim sonuçlarının yalnızca rakamlara bakılarak değerlendirilmesinin sağlıklı olmadığına dikkat çekmiştir. Toker'e göre hem muhalefet hem de iktidar tarafı seçimlerin sayısal sonuçlarına odaklanmaktadır. “*Muhalefete göre 5.313.619 rey kandırılmış veya işgal edilmiş, içinde yaşadıkları feci hayat şartlarından habersiz vatandaşların reyidir. İktidar çevreleri ise 3.193.471. kişinin tezvir ve iftiralara kapılarak, gözleri bağlanarak sandık başına gittiği ve*

---

²⁷ Somuncuoğlu, Server, ‘Yeni Merhaleyi Bekliyoruz’, Akis, 22 Mayıs 1954, s.5

²⁸ Somuncuoğlu, a.g.m., Akis, 22 Mayıs 1954, s.34

²⁹ Yeni Sabah, 3 Mayıs 1954: 1

³⁰ Zafer, 3 Mayıs 1954: 1

aslında milletin muhalefeti topyekûn mahkûm ettiği kanaatindedir”³¹Toker, her iki tarafı karşı tarafa giden oyların hakiki manasını incelemediklerinden dolayı başını kuma gömen deve kuşlarına benzetmiştir. Yine Metin Toker’e göre 1954 seçimlerinden sonra CHP içerisinde iki temayül ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki İktidarla ilişkilerin yumuşaması gerektiğini savunan –bunların başında Nihat Erim bulunmaktadır- mutediller, diğeri ise buna karşı çıkan ve genellikle meclis dışında kalmış olan küskünlerdir.³² Her iki taraf İnönü’yü kendi yanlarına çekmeye çalışacaklardır.

Seçimlerden sonra dikkati çeken meselelerden biri Adnan Menderes’in yeni kabineyi nasıl teşkil edeceğidir. Yeni kabinenin sürpriz olarak nitelendiği Akis’e göre yerleri garanti olanlar arasında partinin kurucuları arasında olmaları nedeniyle Fuat Köprülü ve Refik Koraltan sayılmaktadır. Dergide Menderes’in dış politika meselelerinde Fatin Rüştü Zorlu ile birlikte hareket ettiği, bu nedenle Köprülü ile zaman zaman ihtilafa düştüğü; Buna rağmen Dışişleri Vekâleti’nin Fuat Köprülü idaresine bırakılmasına kesin gözüyle bakıldığı ifade edilmiştir. ³³ Akis’e göre Menderes’in bu yola başvurma nedeni Parti kurucularından biri olan Fuat Köprülü’nün Hariciye Vekâletinden alınmamasıdır.³⁴ Menderes çözümü Zorlu’yu başvekil muavini yapmakta bulmuştur. Kabinede Fatin Rüştü Zorlu’nun Başvekil muavinliğine getirilmesi dikkatleri çeken bir detay olmuştur.

Yeni Kabinede en şaşırtıcı değişiklik ise eski Cumhuriyet Halk Partili yeni Demokrat Partili Doktor Behçet Uz’un Sağlık Bakanlığına getirilmiş olmasıdır. Bu atama Demokrat Partili vekiller arasında tepkilere yol açacaktır. Cumhuriyet Halk Partisi’nin eski Sıhhiye ve Ticaret Vekili Dr Behçet Uz Demokrat Parti’nin Çankaya Ocağına Kabinenin kurulmasından yalnızca iki saat önce kayıt yaptırmıştır.³⁵ Demokrat Parti Ağrı Mebusu Kasım Küfrevi, bu konu ile ilgili yaptığı nükteli konuşmasında; Eski vekil Dr Ekrem Hayri Üstündağ’ın başarılarını övdükten sonra *“yeni vekilin muvaffakiyetinin eski vekilin yolunda yürümekteki azim”* ³⁶olacağını söylemiştir. Bunlar dışında Adnan Menderes başkanlığında kurulan bu yeni hükümet döneminde kabineye yedi yeni bakan katılacaktır.

1954 seçimleri ve sonuçları üzerinde durulması gereken hususlardan biri de Cumhuriyet Halk Partisi tarafından da desteklenen çoğunlukçu seçim sistemidir. Ancak

---

³¹ Somuncuoğlu, Server, a.g.m. Akis, 22 Mayıs 1954, s.5

³² Toker, Metin, İsmet Paşa’yla 10 Yıl 1957-1960, Akis Yay. Ankara 1966, s 11

³³ Akis, a.g.m. 22 Mayıs 1954, s 6

³⁴ Akis, a.g.m. 22 Mayıs 1954, s 6

³⁵ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’ 22 Mayıs 1954, s 6

³⁶ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’ 29 Mayıs 1954, s 7

şunu da ifade etmek gerekir ki toplumda var olan tüm siyasi görüşlerin mecliste yer bulması demokrasi bilincinin gelişmesi açısından önemlidir. Çoğunluk sistemi güçlü hükümetleri ortaya çıkarması bakımından bir avantaj olarak görülse de meclisteki sandalye dağılımında ortaya çıkardığı dengesizlik, hükümetleri anti demokratik uygulamalara yöneltmiştir. Meclisteki sandalye sayısının %90'ından fazlasına sahip olan hükümetlerin, demokrasiyi istedikleri her şeyi yapabilecekleri bir alan yaratmanın aracı olarak görmelerine neden olmuştur. Şayet 1954 seçimlerinde nisbi temsil esası uygulanmış olsaydı DP 281, CHP 211, CMP 32, Köylü Partisi(KP) 18 milletvekili kazanmış olacaktı.³⁷ DP yönetici ve kurucularının 1954 seçimlerinin hemen akabinde sarf ettikleri sözler ve hayata geçirdikleri antidemokratik uygulamalar 1954 seçimlerinde uygulanan çoğunluk sisteminin bir neticesi olarak değerlendirilebilir. Eğer nisbi seçim sistemi uygulansaydı parlamento tarihimizin farklı gelişiyeği açıktır.³⁸

2.2. Demokrat Parti'nin Muhalefet ve Üniversitelere Yönelik Tutumu

Demokrat Parti 1954 seçimlerinden zaferle çıkmayı başarmıştır. Ancak bu seçim zaferi Demokrat Parti ve Adnan Menderes üzerinde adeta bir güç sarhoşluğuna neden olmuştur. Seçimlerde alınan büyük başarı 1954-1957 arası dönemde İktidarın daha baskıcı ve demokrasiden gittikçe uzaklaşan eylem ve söylemlerine bir zemin hazırlamıştır.

1954 seçimleri sonrasında Adnan Menderes partide ve hükümette daha önemli ve etkili bir güç haline gelirken, karar alma sürecinde DP grubunu çok da dikkate almadığı gözlemlenmektedir. Demokrat Partili milletvekili sayısı artmasına rağmen iktidarının ilk yıllarındaki parti disiplini ve birliktelik bu dönemde gittikçe zayıflayacak hatta partide birçok şeyin değişmesine neden olacaktır.

1954 seçimlerinden sonra iç politika gündemi Menderes ve hükümetinin giderek artan baskıcı tutumu ve bozulan ekonomi meseleleri ile meşguldür. Demokrat Parti'nin hızlı başlayan ekonomik hamleleri iktidarının ilk yıllarında başarılı bir seyir izlemiş, devam eden süreçte ise bu hızlı büyüme hamleleri Türk Ekonomisini dışa bağımlı hale getirmiştir. Pahalı yatırımlar, döviz sıkıntısı ve yüksek enflasyon gibi sorunlar hükümeti zor bir durumun içine sokmuştur. Bu dönemde ne iktidar ne de muhalefet yapmaları

---

³⁷ Toker, Metin, İsmet Paşayla On Yıl 1950-1954, Birinci Cilt, İkinci Baskı, Akis yayımları, Ankara 1966 s.10

³⁸ Turhan, Rıdvan, "Yeni Partiler ve Demokrat Parti'nin Seçim Başarısı" İÜEF, Sosyoloji Dergisi 2006, s 41-47

gereken işleri yapmışlardır. 1950'den sonra başlayan kalkınma hamleleri, sosyal ve ekonomik gelişmeler yerini, iktidarla muhalefet arasındaki kısır çekişmelere, karşılıklı suçlamalara ve Metin Toker'in deyimiyle kör dövüşüne bırakacaktır.³⁹

Seçim öncesindeki gerginlikler ve sıkıntılı geçen 1954 seçimlerinden sonra ilişkilerin yumuşaması amacıyla Menderes'le görüşme talebinde bulunan İsmet Paşa'nın bu talebi başbakan tarafından reddedilmiştir. Bu konuyla ilgili Akis'te yapılan bir değerlendirmede,

*"Devlet Vekili Dr. Mükerrer Sarol, Başvekiliden Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu adına "randevu" istemiş olan bahis mevzuu Grup Reis Vekili — Reis İsmet İnönü'dür — Server Somuncuoğlu'na: "Başvekilin kendisiyle vatandaş veya milletvekili olarak her zaman konuşmaya hazır bulunduğunu, fakat Parti olarak Cumhuriyet Halk Partisiyle görüşecek bir şeyi bulunmadığını" bildirirken hakikî bir memnurluk duyuyordu."*⁴⁰

denilecektir. Menderes'in bu uzlaşmaz tavrı ilişkilerin bundan sonra nasıl seyredeceğinin işareti olması bakımından önemlidir. 1954-1957 arası dönemde hem iç hem de dış siyaset meseleleri iktidar- muhalefet ilişkilerinde sert rüzgârların estiği, tartışmaların ve çatışmaların yaşandığı bir dönem olacaktır. Zaman zaman yumuşama sinyallerinin de yaşandığı bu süreçte kalıcı bir barış döneminden söz etmek pek mümkün değildir.

Yeni iktidar döneminde meclis 14 Mayıs 1954 tarihinde açılmıştır. Meclisin ilk icraatı Cumhurbaşkanlığı seçimi olacaktır. 513 milletvekilinin oy kullandığı Cumhurbaşkanlığı seçimine CHP'li vekiller katılmamıştır. Celal Bayar 486 milletvekilinin oyuyla yeniden cumhurbaşkanlığına seçilmiştir.⁴¹

Demokrat Parti, iktidarının ikinci döneminde izleyeceği politikanın eskisi gibi olmayacağını ilk sinyallerini Başbakan Menderes ve Cumhurbaşkanı Bayar'ın seçim sonrası yaptıkları değerlendirmelerle vermiştir. 1950- 1954 arasını 'intikal devri' olarak niteleyen Başbakan Menderes seçim sonuçları için "memleketin kaderi üzerinde çok ehemmiyetli ve devamlı tesirleri görülecek olan bir büyük hadisedir" değerlendirmesinde bulunmuştur.⁴² Yine seçim sonrası yaptığı bir değerlendirmede muhalefetin yalan ve iftiralarına izin verilmeyeceğini söyleyecektir. "Devr-i Sabıkın bütün kötü arazi ile şuursuz, yıpratıcı ve haysiyetsiz kavgalarıyla yalan ve iftiraya dayanan sözde siyasi

---

³⁹ Toker, Metin, Demokrat Parti Yokuş Aşağı, 1954-1957, Bilgi Yay. Ankara 1991 s142

⁴⁰ Akis, 'Yurtta Olup Bitenler', 26 HAZİRAN 1954 s 7

⁴¹ Zafer, 15 Mayıs 1954

⁴² Altaş, N., (Hazırlayan), Bir Devre Damgasını Vuran Nutuklar I Adnan Menderes, Mesafe Yayıncılık: İstanbul, 1990, s 229

usulleriyle devamına müsaade etmeyeceğiz.”⁴³ Aynı şekilde Cumhurbaşkanı Bayar da “Millet, CHP’nin Meclisteki milletvekillerinin sayısını daha da azaltıp bunu otuza indirmekle ne istediğini belli etmiştir. Artık bundan sonra ince demokrasiye paydos!”⁴⁴ diyecektir. Demokrat Parti kurucu liderlerinin ağzından dökülen bu sözler iktidarın 1954 sonrasında nasıl bir politika takip edeceğinin göstergesidir. Bayar-Menderes ikilisinin bu yaklaşımları kısa süre içinde hayata geçirilen politikalarla daha iyi anlaşılacaktır. Hükümetin seçimlerden sonra giriştiği bir takım anti demokratik uygulamalar, ekonomide baş gösteren sıkıntılar muhalefetin sesinin daha da yükselmesine neden olmuştur.

1954 seçimlerinin en çarpıcı sonucu Kırşehir Vilayeti’nin kazalara ayrılarak Nevşehir Vilayetine bağlanması olmuştur. Benzer şekilde Malatya’nın Adıyaman, Besni, Kâhta ve Gerger kazaları da Adıyaman isminde yeni bir vilayet haline getirilmiştir.⁴⁵ Bu vilayetlerin benzeşen tarafı ise seçimlerde muhalefet partilerini tercih etmiş olmalarıdır. CMP Milletvekillerinden Osman Bölükbaşı, Kırşehir’in ilçe yapılması yönündeki kanunu iktidarın ‘kin ve hırsla bir cezalandırma metodu uyguladığı’ şeklinde yorumlamıştır.⁴⁶ Seçimlerde Cumhuriyetçi Millet Partisinden Kırşehir Milletvekili seçilen Osman Alişiroğlu da tepkisini şu sözlerle dile getirmiştir.

*“Hükümetin hiç vicdan azabı hissetmeden huzurunuzda sevk ettiği tasarının esbabı mucibesi, bir hissi intikamın ifadesidir. Onun için onun tahliline girmeyeceğim. Müsaadenizle sizlere bir sual soracağım. Bu gidiş nereye? Elbette cevabını ben vereceğim. Dikta rejimine (soldan halt etmişsin sesleri...) Dikta rejimine...”*⁴⁷

Deniz Bölükbaşı babası Osman Bölükbaşı’nın hayatını anlattığı kitabında; Kırşehir’in ilçe yapılması ile ilgili olarak mesele kendisine sorulduğunda Menderes’in “kollarını iki yana açarak ne yapayım yukarıdaki (Bayar) böyle istiyor” dediğini ve bunun Celal Bayar’ın bir isteği olduğunu ima ettiğini kaydeder.⁴⁸ Kırşehir’in ilçe yapılması hakkındaki kanun oylanırken Demokrat Partili 237 milletvekilinin oylamaya katılmaması dikkat çekicidir.⁴⁹ Oylamaya katılmayan vekil sayısının bu kadar fazla olması Meclisin çoğunluğunun bu değişikliği onaylamadıkları şeklinde değerlendirilebilir.

---

⁴³ Ahmad, Turgay Bedia- Feroz, 1976: 65

⁴⁴ Toker, 1966: 15

⁴⁵ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’ 5 Haziran 1954, s. 6

⁴⁶ TBMMZC, Dönem: X, Cilt: 1, 30 Haziran 1954: 345-346

⁴⁷ TBMMZC, Dönem: X, Cilt: 1, 30 Haziran 1954, s. 344-345

⁴⁸ Bölükbaşı, 2005: 193

⁴⁹ TBMMZC, Dönem: X, Cilt: 1, 30 Haziran 1954, s. 378-381

Seçim sonrasında hükümetin gündem maddelerinden biri de seçim kanununda yapılacak değişikliklerle ilgilidir. Bu değişikliklerin başında seçimlerde mebusluğa aday olup kazanamayan memurların durumu gelmektedir. O zamanki Seçim Kanununa göre memurlar herhangi bir partiden mebus aday olma hakkına sahiptiler. Adaylık dolayısıyla istifa etmeleri de gerekmemektedir. Seçim kampanyalarına katılma ve parti propagandası yapma hakları da vardır. Sonuç olarak eğer aday oldukları parti muhalif bir parti ise iktidar aleyhine kampanya yürütüyor, seçimlerde başarılı olmadıkları takdirde ise memuriyetlerine geri dönebiliyorlardı. Ancak kamu hukukunda memurları hükümet aleyhine konuşmalarını men eden bir kanun da mevcuttur. İşte bu çelişkili durum seçim kanununda değişiklik yapılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Yapılan değişikliğe göre; memurlar seçimlerde aday olmak isterlerse seçim tarihinden 6 ay önce istifa etmeleri gerekecektir. Memurlara; devlet sırrını ifşa etme, amirlerinin aleyhinde bulunma ve hükümeti tenkit gibi suçlardan ceza verilebilecektir. Diğer taraftan 1954 seçimlerinde yaşanan birden fazla partiden adaylığını koyma ve sürekli parti değiştirmenin de önüne geçilmesi sağlanacaktır. Böylece aynı şahısların birden fazla partiden adaylıklarını koyarak şanslarını artırma yoluna gitmeleri engellenmiş olacaktır. Seçim Kanununda yapılan değişikliğin bazı maddeleri Demokrat Parti mebusları tarafından da uygun bulunmamıştır. Muvakkat encümendeki Kemal Özçoban (Afyon), A. Eryurt (Erzurum), Turan Güneş (Kocaeli), İzzet Akçal (Rize) imzalarının üzerine söz haklarının mahfuz bulunduğu şerhini koymuşlardır.⁵⁰

Seçim Kanununda hükümetçe yapılması öngörülen değişikliklerden biri de radyo da siyasi partilere ayrılan konuşma sürelerinin kaldırılması ile ilgilidir. Kanunda yapılan bu değişiklik muhalefet partilerinin sert tepki göstermelerine neden olmuştur. Siyasi partilerin halka sesini duyurmasında devrin en etkili aracının radyo olduğu düşünülürse yapılan değişikliğin boyutları daha iyi anlaşılacaktır. Akis Dergisi radyoda muhalefet partilerine ayrılan sürenin kaldırılması ile ilgili değişikliği alaycı bir dille yorumlamıştır. *“Artık muhalefet partileri devletin radyosundan devlet büyüklerini eleştiremeyecek, iftiralar atamayacaklardır. Ancak Demokrat Parti hükümet icraatlarını halka duyurmak durumunda olduğundan radyoyu dilediği gibi kullanabilecektir.”*⁵¹

---

⁵⁰ Akis, 'Yurtta Olup Bitenler', 10 Temmuz 1954, s 5

⁵¹ Akis, 'Yurtta Olup Bitenler', 5 Haziran 1954, s 4

Seçim sonrası Demokrat Parti Hükümetinin üniversite hocalarına ve yargıçlara yönelik baskıcı uygulamaları DP'nin entelektüel kesimin desteğini de kaybetmesine yol açacaktır. İktidar, Haziran 1954'te meslek yaşamında yirmi beş yılını dolduran ve altmış yaşına gelmiş olan Danıştay, Sayıştay, Yargıtay Üyeleri ile Üniversite Öğretim Üyelerinin, gerekli görüldükleri takdirde *res'en emekliye sevk* edilebileceklerine dair bir kanun çıkarmıştır.⁵² Menderes'e yakınlığıyla bilinen ve iktidarı destekleyen yazılar kaleme alan Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman dahi bu yasayı eleştirecektir.⁵³ Akis'e göre hükümetlerin emeklilik yaş ve sürelerini belirleme hakları elbette vardır. Ancak yapılan değişiklik kanunun onaylanmasından sonra memuriyete başlayanlar için geçerli olabilir. Hükümet, çıkardığı bu kanunu geriye yürütmek istediği için eleştirilmiştir.

"Şimdi Hükümet yaşı 60, hizmet senesini 25 olarak değiştirmek istiyor. Güzel. Bu, onun hakkıdır. Fakat yaşı 65, hizmet senesini 30 olarak kabul ettiği sırada memuriyete girenler ne olacak? Devlet, onlara yaptığı taahhüdü nasıl hükümsüz sayabilir, cayabilir, dönebilir? Bu, onun itibarına yakışır mı? Tadilat mı istiyor? Kabul. Fakat kanun, neşri tarihinde muteber olabilir. Makabline şâmil tutulamaz. Bu, gün memuriyete girecekler, tâdillere uygun şekilde tekaüt edilebilsin. Ama evvelkiler değil!"⁵⁴

Ayrıca en verimli çağında emekliye sevk edilen bu yüksek rütbeli memurların, muhalefetin kucağına itildiği, muhalefetin kadro eksikliğini tamamlayacağı ve bu durumun devlete olmasa bile demokrasiye katkı sağlayacağı ifade edilmiştir.

"Tamamıyla "Siyasî Zaruret" esbabı mucibesiyile hazırlanan ve yapanlar tarafından dahi ancak "Ne yapalım birader!" diye müdafaa edilen tasarı, memleketi bilmiyoruz ama demokrasiye bir tek bakımdan faydalı olabilir. Muhalefetin zafiyetinden, "kadro sıkıntısından" sık sık bahsedilen şu günlerde doğrudan doğruya muhalefetin kucağına atılan bu münevver, tecrübeli, yaşlan ve başları — ekserisinin — olgun kimseler orada taazzuv eder, profesyonel politikacıların ustalığı ile kendi vasıflarını mezcedebilirlerse Hükümetin istemediği hizmetlerinden, millet büyük faydalar sağlayabilir. Fikir hayatı, siyaset hayatı için 60 yaş ve 25 hizmet yılı olsa olsa "olgunluk çağı" sayılabilir. Pek çok profesör, pek çok politikacı, pek çok hukukçu en verimli senelerini bu yaştan sonra yaşamışlardır. Elbette ki Devlet vazifesi, bir insan için tek vazife sayılamaz. Kim bilir belki de Demokrat Parti liderleri, tasarıyı, sık sık şikâyet ettikleri muhalefet saflarını kuvvetli ve kıymetli elemanlarla takviye maksadıyla hazırlamışlardır. Demokrasiye hizmet için dolambaçlı bir yol, ama!.." ⁵⁵

---

⁵² Albayrak, 2004:267

⁵³ Yalman, Ahmet Emin, 'Yanlış Yoldasınız', Vatan, 3 Temmuz 1954

⁵⁴ Akis, 'Yurtta Olup Bitenler', 26 Haziran 1954 s 5

⁵⁵ Akis, a.g.m., 26 Haziran 1954 s 5

İktidarın muhalefet partilerine yönelik tutumu dönemin gazetelerine de yansımıştır. Türk Sesi adlı gazetede yayımlanan ve “*Elimizdeki Senet*” başlığını taşıyan bir yazıda “*Biz o partiyiz ki rakibimiz halk partisi oldukça iktidardayken bile muhalefet imtiyaz ve sihri daima bize bağlı kalacak, bizi terk etmeyecektir*”⁵⁶ gibi cümleler iktidarın muhalefeti tasfiye etmek, sindirmek amacını güttüğü şeklinde yorumlara neden olmuştur. Burada önemli olan söylenen sözlerden ziyade bu sözlerin 14 Mayıs seçimlerinden beri Devlet Vekili olarak görev yapan Mükerrerem Sarol’un sahibi olduğu Türk Sesi adlı gazetede söylenmiş olmasıdır.

Demokrat Parti Grup toplantısında Başbakan Menderes İktidar muhalefet ilişkisinin seyri ve geleceği ile ilgili dikkat çekici sözler sarf edecektir. “*Münasebetlerimiz insani, medeni münasebetlerdir. Ama kanun tekliflerini, şunu ya da bunu kabul edecek değiliz. Her şeylerine eyvallah demeyeceğiz. 2 Mayıs seçimlerinden sonra çıkarılan kanunlar mükemmeldir. Böyle muhalefete böyle kanunlar lazımdı. Bakınız hepsi nasıl mum gibi oldu...*”⁵⁷ İktidarın muhalefete yönelik bu tavrı yalnızca ana muhalefet partisi olan CHP’ye karşı değildir. Zira o günlerde Anadolu Fırtınası lakabı ile anılan Osman Bölükbaşı ve Cumhuriyetçi Millet Partisi de iktidarın hedefindeki partilerden biridir. İktidarın, Cumhuriyetçi Millet Partisine yönelik menfi tutumunun CMP’nin yerel seçimlere katılmama kararı alması sonrasında daha da sertleştiği anlaşılmaktadır. Nitekim 1955 yılı ortalarında Türkiye’de siyasetin gündemini meşgul eden meselelerden biri de 25 Eylül ve 13 Kasım tarihlerinde iki aşamalı olarak yapılacak olan yerel seçimlerdir. 25 Eylül 1955’te il genel meclisi, 13 Kasım 1955’te de Belediye seçimleri yapılacaktır. CMP’nin seçimlere katılmama kararı almasıyla birlikte iktidar okları bu partiye çevrilecektir. Devlet Bakanı Mükerrerem Sarol’a ait gazetede CMP’nin mürteci bir parti olmakla itham edilmesi dikkati çekmektedir. Bu itham Zafer Gazetesinde de dile getirilmiştir. Mümtaz Faik Fenik tarafından kaleme alınan bir makalede CMP’nin mürteci olduğu, kapatılması ve kurucularının da yeni bir isimle parti kurmasının engellenmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁵⁸

CMP seçimleri boykot etme gerekçesini şöyle açıklamıştır.

“ İşte bugünkü durumu böyle bir ruhla tetkik eden ve yalnız kendi mensuplarına karşı değil, memlekete ve tarihe karşı omuzlarına yüklenen ağır ve şerefli mesuliyeti tamamıyla müdrük bulunan CMP, DP’nin 2 Mayıs 1954 seçimlerinden sonra siyasi hak ve hürriyetleri tahdit ve takyit eden mevcut mevzuata ilave olarak aynı

⁵⁶ Akis, Yurtta Olup Bitenler, 14 Ağustos 1954 s 4

⁵⁷ Akis, Yurtta Olup Bitenler, 14 Mayıs 1955 s 6

⁵⁸ Akis, ‘ Yurtta Olup Bitenler’ 21 Ağustos 1954 s 5

istikamette kanunlarda yaptığı tadilleri ve icraatına hakim olan ruh haletini demokratik inkişafa hizmet değil, bilakis bu inkişafı önlemek ve bu şartlar halinde önümüzdeki belediye, genel meclis ve muhtar seçimlerine parti olarak iştirak mesuliyetini kabul ettiği taktirde Türk demokrasisinin istikbali hesabına bir hata işlemiş olacağı kanaatine vardığını açıkça ifade etmeyi bir borç sayar.”⁵⁹

CMP'nin seçimleri boykot etme kararı CHP'yi zor bir durumun içine sokmuştur. Seçimlere katılma salahiyeti olan muhalefet partilerinden ikisi (CMP ve TKP) seçimleri boykot kararı almıştır. Bu durumda DP karşısında yalnızca ana muhalefet partisi olan CHP kalıyordu. Şimdi CHP seçimleri boykot ederse DP'yi hem içerde hem de dışarıda zor durumda bırakmış olacaktır. Ancak seçimlere katılma kararı alırsa diğer muhalefet partilerinin boykot kararı boşa çıkacaktır. İsmet Paşa, iktidarın tuttuğu yoldan memnun olmamakla birlikte seçimlere katılma taraftarıdır. 28 Ağustos 1954 tarihli CHP meclis toplantısında Parti Meclisi seçimlere girilmemesi yönünde eğilim göstermesine rağmen İnönü'nün bu yolu doğru bulmaması nedeniyle seçimlere katılma kararı alınmıştır. CMP Genel Başkanı Ahmet Tahtakılıç CHP'nin bu kararı karşısında,

“ Durum anlatılıyor, anlatılıyor, anlatılıyor, seçimlere niçin girilmemesi gerektiği izah olunuyor da sonra girilmesine karar verildiği bildiriliyor”⁶⁰ diyecektir. “Ahmet Tahtakılıç'ın fikri şuydu: Rejim davasını bütün memleket meselelerinin üstünde ilk mücadele mevzuu olduklarına göre bütün muhalefet partilerinin bu ana mesele üzerinde görmemeleri ve hatta müşterek hareket etmeleri kadar tabii hiç bir şey olamaz. Fakat bu fikri ortaya atan başyazarın liderlerinden bulunduğu Cumhuriyet Halk Partisi rejim mücadelesinde kendiliğinden, beraber hareket etmek neticesini verecek olan mahallî seçimlere girilmemesi mevzuunda bir görüş birliğine varılması imkânım Kurultayındaki temayüllere ve memleketin içinde bulunduğu şartlara rağmen baltalamıştır. Bu itibarla Cumhuriyet Halk Partisi'nin muhalefet işbirliğinde yer alabilmesi evveleminde kendi bünyesini istikbale matuf bir rejim mücadelesi yapabilecek hale getirmesine bağlıdır”⁶¹

CHP'nin seçimlere girip girmeme konusundaki muğlak tavrı uzunca bir süre devam etmiştir. Nihayetinde seçimlerin hemen arefesinde ani bir kararla duruşunu netleştiren CHP de Ağustos 1955 tarihli meclis toplantısında seçimleri boykot etme kararı almıştır. Muhalefet Partilerinin bu kararı karşısında hükümet tepkisini sert bir söylemle ortaya koyacaktır. Başbakan Menderes muhalefetin boykot kararını “*Seçimler dürüst yapıldığı halde seçimleri boykot kararı vermek bir tek gaye taşımaktadır: memleketi yabancılara jurnal etmek*”⁶² şeklinde yorumlamıştır.

---

⁵⁹ Akis, a.g.m. 21 Ağustos 1954 sf 5

⁶⁰ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’, 4 Eylül 1954 s 8

⁶¹ Akis, ‘Muhalefet’, 11 Eylül 1954 s 8

⁶² Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’, 13 Ağustos 1955 s 7

Katılımın oldukça düşük olduğu seçimlerde Demokrat Parti yanlısı basın, seçimleri Demokrat Parti'nin kazandığı bir zafer olarak neşredecektir.

“Zafer gazetesi, pazartesi sabahı, henüz pek az netice belliyken —ve bu neticeler aleyhteyken — Türk milleti D. P. ye olan muhabbetini bir kere daha teyit etti diye başlıklar koyuyor, bu neticeler aleyhteyken —Malatya’da seçim neticeleri yüzde 50’nin çok üstündedir» tarzında mütalaalar serdediyor, böylece muhalefetin büyük seçimleri kazandığı yerlerde bile halk kütlelerimin Demokrat partiye meylettğini ispat etmek istiyordu.”⁶³

Akis’te de genişçe yer bulan yerel seçimler mevzuu Demokrat Parti yanlısı basının aksine eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Yerel seçimlere muhalefet partilerinin iştirak etmemesi ilginç olayların yaşanmasına neden olmuştur. İstanbul ve Ankara’nın da içinde bulunduğu büyük şehirlerde seçimlere katılım oranı düşük kalmıştı. 1954 seçimlerindeki coşku azalmış ve seçimlere katılım beklenenden az olmuştur. Bu durumun DP için bir ders niteliğinde olması gerekirken seçim günü Ankara radyosu tarafından Ankara Valiliğinin bir tebliği yayınlanmıştır. Halkın seçimlere katılımının artırılması amacıyla yayımlanan tebliğde sayım değil seçim yapıldığı hatırlatılıyordu.

“Geçen haftanın sonunda pazar günü öğle vakti evlerinde Anadolu Ajansının havadis bültenini dinlemek üzere radyolarını —Ankara radyosu— açanlar Ankara valiliğinin bir tebliği ile karşılaştılar. Tebliğde bir husus tavzih olunuyordu. Deniliyordu ki: Bir kısım "vatandaşların bugün sayım olduğu mülâhazasıyla evlerinden çıkmadıkları görülmektedir; sayın vatandaşlarımıza bugün sayım değil seçim olduğunu hatırlatırız. O pazar günü hakikaten sokaklar mutadın da çok üstünde bir tenhalkıydı Vatandaşlar evlerinden çıkmıyorlardı. Demokrat Partinin Ankara İl idare kurulu bu tenhalkı görünce ancak bir ihtimali düşünebilmişti: halk, sayım var zannediyordu. Yani Ankara o derece tenhaydı. Bunun üzerine derhal bir tebliğ ile sayım değil, seçim olduğu hususunun sayın halka bildirilmesinin iyi olacağı akla geldi ve duyulunca bir kısım Demokrat Parti erkânını çileden çıkaran, hakikaten misli görülmemiş bir politik gaf olan o tebliğ radyodan okundu. Bu tebliğ, muhalefet tarafından boykot edilen mahallî seçimlere hiç olmazsa Ankara halkı tarafından gösterilen alâkanı derecesini ortaya koyuyordu.”⁶⁴

Demokrat Parti en azından bu tebliğ yoluyla seçimlere katılım oranını artırmaya çalışsa da umduğunu bulamadığı anlaşılmaktadır. CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı seçim sonuçları ile ilgili yaptığı değerlendirmede DP için “tek başına koştuğu yarışı kaybedecek halde”⁶⁵ ifadesini kullanacaktır.

⁶³ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’ 1 Ekim 1955 s. 9

⁶⁴ Akis, a.g.m., 1 Ekim 1955 s 8

⁶⁵ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’ 19 Kasım 1955 s. 8

Köylerde ise şehirlere nazaran katılım oranı daha yüksektir. Akis Dergisi bu durumu şöyle yorumlamıştır.

“Köylerde iştirak nispeti daha fazla olabilirdi. Ama bunun fazla bir manası yoktu. Bir iktidar değişikliğini intaç edebilecek büyük seçimler henüz iki buçuk yıl bulunduğundan küçük merkezlerde Demokrat Partiyi darıltmamak için sandık başına gidenler, hatta reylerini o istikamette kullananlar olmuştu. Ama milletin hakikaten ne düşündüğünü anlamak için böyle mütalaalara rağbet etmeyen büyük şehirlere bakmak lâzımdı”⁶⁶

Akis Dergisi, yerel seçimlerin sonuçları ile ilgili olarak DP hükümetine, bundan sonraki süreçte nasıl davranmaları gerektiği ile ilgili tavsiyelerde de bulunmuştur. Demokrat Parti'nin Türk siyasi hayatına kattığı değerden söz edilen bir yazıda seçim sonuçlarından ders alması gerektiği ifade edilmiştir.

“Netice ne olursa olsun ve nihaî rakam nasıl İlan edilirse edilsin Demokrat Partinin bu seçimlerden kendisi için bir ibret çıkarması son derece faydalıdır. Mahalli seçimlerin, hele muhalefetin İştiraki olmaksızın büyük bir iştirak nispeti sağlaması elbette ki beklenemezdi Ama büyük merkezlerde; bu nispet, tahminin dahi son derece altında olmuştur. Memleketin nabzını bu büyük merkezler gösterdiğinden iktidarın halkın kendisinden uzaklaşmakta olduğunu kabul etmesi ve ona göre tedbir alması son derece faydalıdır. Memleketin birçok verinde Demokrat Parti adayları müstakillere karşı dahi zafer kazanmakta güçlük çekmişler, bazı taraflarda kaybetmişlerdir. Belediye seçimlerinde bu durumun daha ziyade vahamet kesbedeceğine inanmamak için sebep yoktur zira o seçimlerde iktidar büyük merkezlerde oturan halkın siyasi temayülünü hesaba katmak zorunda kalacaktır. Eğer, bütün parlak başlıkların haricinde Demokrat Partililer partinin bugünkü tutumuyla halkın sevgisini kaybetmekte olduğunu göz önünde tutarlarsa ve icap edeni yapmayı kendilerine iş edinirlerse hem memlekete, hem de partilerine büyük bir hizmette bulunmuş olurlar. Zira bu partinin memlekete yepyeni bir ruh getirmiş olduğunu inkâr etmek haksızlıkların en büyüğüdür. Onun iktidarı alışının sağladığı büyük faydalar da ortadadır. Bunların, iadece kötü .' bir sevkü idare yüzünden heba olması karşısında üzüntü duymayacak vatansever Türk bulunmayacağına herkesin iman etmesi lâzımdır.”⁶⁷

Yerel seçim tartışmalarının yaşandığı günlerde Ankara gazetelerinde tartışma konusu yapılan başka bir mesele daha vardır. Gazetelerde, ispat hakkı kanunu olarak bilinen ve Demokrat Parti'li 11 milletvekili tarafından verilen tavrile ilgili bir yazı neşredilmiştir. Bu yazıya göre DP grubundan 11 kişi bu kanunun değiştirilmesini öngören bir tavrile vermişlerdir. Demokrat Parti genel idare kurulu ise 11'lerin yaptığı teklifi geri almalarını istiyordu. Aksi durumda yüksek haysiyet divanına verileceklerdi.⁶⁸ Bahsi geçen kanuna göre herhangi bir bakan hakkında yolsuzluk iddiasında bulunan bir gazeteci

⁶⁶ Akis, 'Yurtta Olup Bitenler' 1 Ekim 1955 s 9

⁶⁷ Akis, 'Yurtta Olup Bitenler' 1 Ekim 1955 s 9

⁶⁸ Akis, 'Yurtta Olup Bitenler' 23 Temmuz 1955 s 5

iddiasını ispat etme hakkına sahip değildir. Meselenin gündeme gelmesine vesile olan bakan ise basınla ilişkilerin düzenlenmesinden sorumlu devlet bakanı Mükerrer Sarol'dur. Başında Prof Fethi Çelikbaş'ın bulunduğu 11'ler hareketi adı yolsuzluğa karışmış olan Mükerrer Sarol'un yargılanıp aklanabilmesi için ispat hakkı kanunun çıkmasını talep ediyordu. Ancak Demokrat Parti gurubundaki bu çatlak sesler hükümet tarafından demokratik bir adım gibi algılanmamış; Adnan Menderes'i devirmeye yönelik bir girişim olduğu düşünülmüştür. Akis'te de bu kaygılar dile getirilmiş ve Başbakan Menderes'in bu konuda kasıtlı olarak yanıltılabileceğine yönelik neşriyat yapılmıştır. Hatta imza sayısının 11 kişiyle sınırlı olması bu teklifin Menderes'e yönelik bir başkaldırı olmadığını göstergesi olarak yorumlanmıştır.

*"Fakat teklifi getirenler bazı kimselerin Başbakana vaziyeti nasıl aksettirmeye çalışacaklarını pek âlâ biliyorlardı. Âdet veçhile "kelle istemek" ten bahsedilecek, bunun lidere karşı bir toplu hareket olduğu söylenilecek, bir ihtiyacın neticesi olan teklif bir ihtirasın neticesiymiş gibi gösterilecek ve Adnan Menderesin aleyhte kuvvetle vaziyet alması istenilecekti. İmza adedinin azlığı, bu manevrayı fiyaskoya uğratmak içindi. Yoksa teklifi Meclisin heyeti umumiyesi - pek az istisnaıyla - tutuyordu. Birçok milletvekili imza sahiplerine mutabakatlarını bildirmişlerdi. Bunların arasında çok mümtaz simalar vardı."*⁶⁹

Başbakanın bu meselede verdiği tepkiler ise Akis'in bu konuda yanıltılmadığını ispatlar niteliktedir.

Devam eden süreç içerisinde DP'li 11'lere iki önemli isim daha katılmıştır. Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ve Ekrem Üstündağ. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Bu iki isim DP'den güç alan değil partiye güç veren kimselerdir. Her ikisi de seçim bölgelerinde güçlü, halk tarafından sevilen, saygı ve takdir gören şahsiyetlerdir. Onların da katılımıyla birlikte DP'de ispat hakkının verilmesini talep eden muhalifler güç kazanmış ve sesleri daha gür çıkmaya başlamıştır. Sayıları bir süre sonra on dokuza çıkacak ve DP'li muhalif gruptan 19'lar diye bahsedilecektir. Bu yeni gelişmeler karşısında ise DP Genel İdare Kurulu sertleşecek ve bu on dokuz çatlak sesi partiden ihraç edecektir.⁷⁰

---

⁶⁹ Akis, 'Basın', 7 Mayıs 1955 s.7

⁷⁰ Metin Toker ihraç meselesinde iplerin Menderes-Bayar ikilisinin elinde olduğunu söylemektedir. "Haysiyet Divanı, Bayar ve Menderes'in elindeydi. Bütün büyük kongrelerde, muhalefet devresinden beri DP idarecilerinin Haysiyet Divanlarını ele geçirmek için yaptıkları mücadele dikkati çekmiştir. Başka kuruluşlarda bir tür formalite olan Haysiyet Divanı'nın seçimi parti içinde hep bir mücadele ile geçmiş ve bunlara her zaman Bayar ve Menderes ikilisi hakim olmuştur. Böylelikle liderler muhalefette ve iktidarda ne zaman ciddi bir parti temizliği yapmak isterlerse süpürgeyi ellerinin altında hazır bulmuşlardır. Bunlardan birincisi muhalefet yıllarında Osman Bölükbaşı ve arkadaşlarının atılmasıdır. İkincisi ise 1955 yazının sonunda ispatçıların ihracıdır. Ve bundan dolayıdır ki Menderes için DP'nin Dördüncü Büyük Kongresi'nde iki yol kalmıştır. Ya parti içi demokrasiye saygılı davranarak muhalifleriyle kozunu kongre'de paylaşmak ya

Genel idare Kurulu'nun ihraç kararı almasında yaklaşmakta olan 4. Büyük Kongre etkili olmuştur. Kurul kongrede, delegelerin gözü önünde ispatçılarla karşı karşıya gelmek istememiş ve bu on dokuz muhalif sesi partiden ihraç etmiştir. İhraç meselesinde Başbakan Menderes'in de Genel İdare Kurulu ile aynı görüşü paylaştığı anlaşılmaktadır. Hatta Başbakan Adnan Menderes kongrede yaptığı konuşmada; ihraç edilen on dokuz milletvekilinin vekilliklerinin de düşürülmesi gerektiğini söyleyecektir. “...partilerinden ihraç olunan milletvekillerinin milletvekilliklerini muhafazaları siyasi bir gasptir”⁷¹ Menderes konuşmasının devamında,

*“Her sabah uyanınca sırtımızda hiyanetin hançerini mi hissedeceğiz? Mebus seçildikten sonra Parti’yi tekmeleyenlere karşı, elbette tedbir bulacağız. Şunu arz edeyim ki mesele ispat meselesi değildir. Bunu sadece bayrak yapmak istiyorlar. Eğer çıkanlar kuyruklarını bu partinin içinde bırakmış ve kuyruk harekete gelmiş ise onu da kesip atacağız”*⁷² diyecektir.

Adnan Menderes'in bu sözlerine karşılık Fethi Çelikbaş, Menderes'e geçmişini hatırlatarak cevap vermiştir.

*“Herkesin kendisine göre siyasi ahlak telakkisi vardır. Bence bir partiden ihraç edilen milletvekilleri, milletin rey-i ile bu sıfatı kazandıklarına göre teşrii devrenin sonuna kadar vazifelerine devam etmelidirler. Dünyanın bütün demokrasilerinde de aynı usul tatbik edilir. Ama diyelim ki Adnan Menderes aksini düşünüyor. O halde 1945’te Cumhuriyet Halk Partisinden ihraç olunduğu zaman niçin milletvekilliğinden ayrılıp bir siyasi ahlak numunesini bu millete göstermemiştir? Zira benim bildiğim o sırada sadece Celal Bayar’ın hem partiden, hem de milletvekilliğinden istifa ettiği dir. Hâlbuki Adnan Menderes de Fuat Köprülü de Refik Koraltan da Cumhuriyet Halk Partisinden çıkarıldıkları halde milletvekilliğinden ayrılmayı hatırlarına bile getirmemişlerdi. Üstelik o sıfatı, kendi ifadeleriyle seçim yoluyla dahi almamışlar, düpedüz tayin edilmişlerdi.”*⁷³

Adnan Menderes partiden ihraç edilen bu on dokuz milletvekiline mecliste de söz hakkı tanımamak üzere hareket etmiştir. Ancak DP meclis grubu bu meselede başbakan kadar istekli değildir. Başbakan Menderes Demokrat Parti Grubunun 19’lardan yana tavır alması üzerine onları saf dışı bırakacak başka yollar bulmuştur. Menderes’e göre 19’ların bu hareketi bakanlıktan düşmüş bazı kimselerin şahsi hırslarıdır. Hatta bu kimselerin gözleri başbakanlık makamındadır.⁷⁴ Bu hadise karşısında İsmet Paşa “Bu başvekil kendi grubunu

---

da parti dışı demokrasi gibi parti içi demokrasinin de incesine paydos diyerek onları kongreye sokmamak. Genel başkan ve arkadaşları ikinci yolu tercih etmişlerdi.”(Metin Toker, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, Demokrasiden Darbeye (1957-1960), Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1992.)

⁷¹ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’ 22 Ekim 1955 s 5

⁷² Anadol, Cemal, Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti, İstanbul, 2004, s. 98

⁷³ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’, 22 Ekim 1955 s 6

⁷⁴ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’, 12 Kasım 1955s 8-9

dinlemiyor. Meclisi dinlemiyor, artık böyle bir başvekili kimse durduramaz"⁷⁵ diyerek tepkisini dile getirecektir.

Menderes'in bu sert tavrı parti meclis grubunda ilgi görmemiş ve bu durum 19'ların meclisteki pozisyonunu güçlendirmiştir. İhraç edilen grup yeni bir siyasi parti kurma yolunu tutacaklardır. Akis Dergisi 19'ların bu politikasını açıkça desteklemiştir.

*"Demokrat Partiden bugün ayrılanı veya ayrılacak olanlarla bir parti kurmak elbette ki mümkündür ama bu parti sonuna kadar ikinci sınıf bir parti olarak kalır ve DP ile CHP'nin arasına sıkışır, neşvünema imkânını bulamaz. Yeni partinin mutlaka ve mutlaka DP'nin külleri üstünde yükselmesine zaruret vardır. Zaten 19'lar o partinin ideallerinin tahakkuku için mücadeleye atılmışlardı, fikir ve programlarından caymayarak onları muzaffer kılmak için savaşmakta devam edebilirler. Bu arada, dikkat edecekleri bir husus vardır. Nutuklarında veya beyanatlarında Demokrat Partinin bugün sevk ve idaresini deruhte eden şahıslar hakkında sevgi, vefa arkadaşlık dolu sözler söylememeli, onları methetmemeliler, bilâkis oklarını onlara çevirmelidirler. Birçok Demokrat Partilide Adnan Menderes'in hâlâ 19'lan yola getirebileceği veyahut 19'ların ona gene yaşayabilecekleri kanaati vardır. Bu şüpheyi 19'lar yüreklerden silmek zorundadırlar. İspat etmelidirler ki herkesin siyasî hüviyeti belli olmuştur ve kendilerinin bir muayyen siyasî hüviyet taşıyan şahıslarla işbirliği yapmaları imkânı artık ortadan kalkmıştır. Yollar ayrılmıştır, bayraklar çekilmiş, cepheler alınmıştır, mücadele amansız olacaktır. Hiç kimse «ama bir gün ben ortada kalıverirsem» diye düşünmemelidir. Düşündürtmek ise 19'ların önümüzdeki günlerdeki hareket tarzlarına bağlı olacaktır. Siyasette, evvelâ emniyet vermek ve bunu fiilen ispat etmek lâzımdır."*⁷⁶

Nihayetinde Demokrat parti grubu içerisinde yaşanan bu tartışmalar ve fikir ayrılıkları, on dokuz DP'li vekilin partilerinden istifa ederek Hürriyet Partisini kurmalarıyla sonuçlanacaktır.⁷⁷

Akis Dergisi zaman zaman CHP'yi de sert bir üslupla eleştirmiştir. CHP'nin muhalefet vazifesini yerine getirmediği dergide sıklıkla mevzu bahis edilmiştir. *"CHP Grubu lütfen komplekslerini terk etsin ve muhalefet vazifesini artık yapmaya başlasın. Bu vazifeyi kavga etmeden de başarmak, sert ve acı ama yıkıcı olmayan tenkitler yapmak, havayı bozmamak pekâlâ kabildir. Murakabesiz kalan iktidarın hareketlerinin*

---

⁷⁵ Eroğul, Cem, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1998, s 167-168

⁷⁶ Akis, ' Yurtta Olup Bitenler', 29 Ekim 1955s s 9

⁷⁷ Hürriyet Partisi 19 Aralık 1955 tarihinde kurulmuştur. Partinin genel başkanı F. Lütfi Karaosmanoğlu'dur. Partinin ikinci başkanı Enver Güreli ve genel sekreteri İbrahim Öktem'dir. Partinin genel idare kurulu üyelerini, E. Hayri Üstündağ, Turan Güneş, Safaeddin Karanakçı, İsmail Hakkı Akyüz, Şeref Kamil Mengü, Ekrem Alican, Zeyyad Ebüziyya, Feridun Ergin, Mustafa Ekinci, Şekip İnal, Muhlis Ete, İhsan Hamit Tiğrel ve Raif Aybar oluşturmuştur.(Cumhuriyet,, 23 Aralık 1955.)

mesuliyetinin bir kısmı da o murakabeyi yerine getirmeyenlere aittir.”⁷⁸ Akis’e göre her iki partinin birbirine karşı tahammüllü olması ve ilişkilerin yumuşaması gerekmektedir.

“Adnan Menderes en ziyade bir tek şeye hasrettir: Bu memleketin başbakanı olduğu hakikatinin muhalefet tarafından kabulü ve kendisine karşı öyle hareket edilmesi!...CHP kendisinden beklenileni yapar da iktidar ona gene laf ile mukabele ederse memleketin üzerinde kara bulutların avdetinin günahı düpedüz ve sadece iktidara ait olacaktır.”⁷⁹

Akis, DP’ye yönelik eleştiri ve tavsiyelerde bulunurken CHP’nin durumunu da görmezden gelmemiştir. Akis’e göre iktidarın bu baskıcı politikaları hayata geçirmesinde CHP’nin de payı büyüktür. CHP kadrolarının kendi aralarında toplanıp yeni fikirler üretmede mahir, ancak bu fikirleri halka anlatmada yetersiz olduğunu söylüyorlardı.

“CHP kendisine hâlâ Muhalefet partisi olarak faaliyet gösterecek mücadelecî bir kadroyu yaratamamıştır ve eski kadro da yeni şartlara intibak edememiştir. Memleketçe tanınmış şahsiyetlerin inanılmaz bir çekingenlik içinde kenarda kalmaları, kendilerini mücadelenin içine atmamaları, onlardan faydalanmak imkânının bulunmaması iktidarın sert tedbirler almasını kolaylaştırıyordu. Muhalefet, Meclis içinde ne yapabiliirdi ki? Asıl fren vazîfesi -meşhur tabirle- vatan sathında görülecekti. Vatan sathında büyük kütleler mühim şahsiyetler tarafından ayakta tutulmak suretile Muhalefetin memleket meselelerinde söz sahibi olduğu belirtilebilirdi. DP kendi muhalefet devresinde iste bunu yapmıştı. Böyle muvaffak olmuştu. Türkiye, Muhalefetin şiddetli mücadelesine hâlâ muhtaçtı. Fakat CHP Meclisinin sayın azaları, gölgede yatıp güneşte çalışanların işine karışmaktan başka şey yapmıyorlardı.”⁸⁰

Akis’e göre Demokrat Parti’nin yaşadığı sıkıntılı durum CHP için bir avantaj olmasına rağmen CHP’nin de hala kendisini toparlayamadığı ve muhalefet etmenin gereğini yerine getiremediği gözlenmektedir. CHP’deki durgunluk ve ürkek muhalefet politikaları dergide sıklıkla tartışma konusu yapılmıştır. Akis’e göre eğer ortada bir muhalefet başarısı varsa ya da muhalefet güçlenme emareleri gösteriyorsa bunun nedeni DP’nin başarısızlığıdır.

“Ama denilecek ki CHP, hele şu son sene içinde, belki de tarihinde hiç erişemediği bir kuvvet ve kudret kazanmış, milletin gözlerini diktiği cankurtaran simidi haline gelmiştir. 27 senelik parti, 1950 den bu yana tamamıyla «iade-i itibar» etmiş, eski günahlarını unutturmuştur. Önümüzdeki ilk seçimleri kazanması ihtimali de çok kuvvetlidir. Ama bu neticede onun ve onun başındakilerin hissesi çok azdır. Dua etsin hâdiselere ve dua etsin DP’nin sevk ve idaresini bugün elinde tutan zümreye... O zümrenin hataları olmasaydı, DP’yi bu memlekette hiç, ama hiç kimse sarsmaya

---

⁷⁸ Akis, ‘Kendi Aramızda’ 2 Nisan 1955 s.3

⁷⁹ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’ 2 Nisan 1955 s 6

⁸⁰ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’, 30 Haziran 1956 s. 7

muktedir olamazdı. CHP başkalarının hataları üzerinde gittikçe yükselmektedir. Lütfen biraz da, CHP'liler gayret gösterecekler artık!”⁸¹

Hükümetin muhalefeti susturmak ve baskı altında tutmak adına yaptığı düzenlemelerden biri de toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkındaki kanunda yapılan değişiklikler olmuştur. 28 Haziran 1956 tarihinde yapılan bu değişikliğe göre bundan sonra siyasi partilerin seçim dönemleri dışında açık hava toplantısı yapmaları yasaklanmış ve siyasi parti faaliyetleri kısıtlanmıştır. Kanun tasarısının görüşüldüğü gün mecliste sert tartışmalar yaşanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi adına İsmet İnönü, Hürriyet Partisi adına Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ve Cumhuriyetçi Millet Partisi adına Osman Bölükbaşı tasarımı eleştiren konuşmalar yapmışlardır. Bu konuşmalarda genel olarak tasarının sakıncalarından, rejime yönelik bir tehlike ve Anayasaya aykırı olduğundan söz etmişlerdir. İsmet İnönü yaptığı konuşmada seçim zamanları dışında toplanmanın yasaklanmasının Anayasaya aykırı olduğunu ve iktidarın geriye gittiğini söyleyecektir. *“Aramızdaki farkı bilelim, biz mutlakiyetten bu güne geldik, siz ise bugünden mutlakiyete gidiyorsunuz.... İktidar, Milletın derterini görecek ve çare arayacak yerde onu toplanmadan ve konuşmadan mahrum kılmayı tercih etmektedir. İktidar kısır yolda, her surette zararlı ve tehlikeli yoldadır.... Basiretleri uyandırmak için çareler kalmamış olmasından ciddi olarak endişe ediyoruz.”⁸²* Ayrıca Bölükbaşı ve Karaosmanoğlu'nun konuşmaları oy çokluğuyla tutanaklardan çıkarılmış ve Karaosmanoğlu'na sözlerinde hakaret olduğu gerekçesiyle celseye katılmama cezası verilmiştir. Muhalefet sözcülerinin konuşmalarını bitirmelerinden sonra tüm muhalif vekiller meclisi toplu olarak terk etmiştir. Oturuma tek başına devam eden Demokrat Parti Gurubu birkaç küçük değişiklikle tasarımı kanunlaştıracaktır.

Akis'in sıklıkla dile getirdiği konulardan biri hükümetin kalkınmaya öncelik veriyoruz bahanesiyle demokrasiyi askıya aldığıdır. Dergide Türkiye'nin demokrasi yolundaki gidişatı üzerine kaleme alınan yazılarda Demokrat Parti'nin giderek bu yoldan uzaklaştığı yorumları yapılmıştır.

“Demokrasıyla hükümet etmenin, demokrasısız hükümet etmekten çok zor olduğunu bilmeyen yoktur. Hele insanın karşısındaki muhalefet kötü bir muhalefetse - ki C.H.P. muhalefeti öyleydi - iş başındakilerin çok daha sabırlı, çok dana mütehammil, çok daha geniş fikirli davranmaları şart hale gelir. İktidarlar, demokrasilerde, bazen kötü, hatta zararlı muhalefetlerle karşılaşır. Muhaleflerin tenkitleri zaman zaman

---

⁸¹ Akis, 'Eskilerin Tekrarı, 15 Ekim 1955 s 5-6

⁸² TBMM Tutanak Dergisi, 10. dönem, 27.6.1956, c:12, İ: 82, sf:525-526

yıkıcı faal alır. Bunlara katlanmak, demokratik tedbirlerin dışına çıkmak arzusunu yenmek gerekir. Kötü muhalefetleri cezalandırmaya yetkili olan millettir. Nitekim millet, dört yılın sonunda reyini o muhalefete değil, bu iktidara vermiş, Demokrat Partiyi tercih etmiştir. Bizde sabırla geçen müddet çok kısa olmuş, iki taraflı müşküller baş gösterince Demokrasi hemen ikinci plâna atılmıştır. Tıpkı eski İktidarlar gibi yeni iktidarın da mükemmel bir bahanesi mevcuttu. Türkiye geri kalmış vaziyetteydi. Onu kalkındırmak gerekiyordu. Birinci 'hedef olarak o alındı. Kalkınma ise demokrasiyle yürümüyordu. Millete mütemadiyen hesap vermek, yapılan ve yapılacak işleri bir plâna, bir programa bağlamak zaman alıyor, hükümeti oyalıyordu. Süratle kalkınmak, hızlı, daha hızlı gitmek lâzımdı. Bunun çaresi olarak sert tedbirler, antidemokratik kanunlar bulundu. Bunların bir kısmı zaten mevcuttu ve D.P. onları kaldıracığı vaadiyle seçim kampanyası yapmıştı. Kanunlar, tedbirler kalkmadı, yerlerini daha sıkıları aldı. Adnan Menderes hükümeti, "müstakbel kalkınmış Türkiye"nin peşindeydi. Beliren hayaller insanı mest edecek kadar parlaktı. Demokrasiden bahsedenlere "ama kalkınıyoruz..." deniliyor; insan hak ve hürriyetlerinden dem vuranlara temelleri atılan barajlar, santraller, fabrikalar, ekilen sahalara, işleyen traktörler gösteriliyordu. Aradan beş sene geçmişti, demokratik sahada ilerlememiş, gerilemiştik. 1950'nin arifesini her bakımdan arıyorduk. Hem de nasıl İştiaqla, nasıl hasretle.. O zamanki muhalefetin en ateşli taraftarları dahi derin bir hayal sukutu içindeydiler. 1945 den bile evvele - başka metotlarla da olsa - dönmüştük. İşte, demokrasiyi geciktirmek için iktidarların klâsik bahaneleri "coğrafi vaziyet"ler, "memleketimizin hususiyetleri", "maruz bulunduğumuz tehlikeler" yeniden karşımıza çıkarılıyordu. Hâlbuki biz bunları, seneler senesi o kadar çok dinlemiştik ki... "Kalkınmış Türkiye" ye gelince... Beş yıl içinde enerjiyle çalışan Menderes hükümetleri büyük hamleler yapmışlar, müspet işler başarmışlardı. Memlekette ette tutulur, gözle görülür bir ilerleme vardı. Ama hayallerimizin tahakkuku için, bu beş senenin sonunda, Amerika'nın 300 milyon dolarına muhtaç hale düşmüştük."⁸³

Yaşanan ekonomik ve siyasi sıkıntılar Demokrat Parti hükümeti ve Başbakan Menderes'in hem muhalefet hem basın hem de üniversiteler üzerindeki baskıcı politikalarını artırmasına neden olacaktır. CHP genel Sekreteri Kasım Gülek yaptığı bir basın toplantısında sarf ettiği şu sözler nedeni ile tutuklanacaktır. "1954 seçimlerinin ne şekilde cereyan ettiğini onlar bizden daha iyi bilirler. Bunun üzerine söz söylememeyi tercih ediyoruz"⁸⁴ Bu tutuklanma hadisesi hem iç hem de dış basında kuvvetli bir yankı bulmuş ve kamuoyunda tepkilerle karşılanmıştır. Kasım Gülek iki gün tutuklu kaldıktan sonra tahliye edilecektir. Ancak bu hadise hükümeti ve Başbakan Menderes'i zor bir durumda bırakmış ve CHP bu tutuklanma hadisesinden karla çıkmıştır. Akis'e göre bu meselede "İktidar CHP'nin ekmeğine yağ sürmüş, onu inanılamayacak kadar kuvvetlendirmişti. CHP on yıl uğraşsa bu neticeyi alamazdı"⁸⁵

⁸³ Akis, 'Yurtta Olup Bitenler', 11 Haziran 1955 s.5

⁸⁴ Akis, 'Yurtta Olup Bitenler', 20 Ağustos 1955 s.4

⁸⁵ Akis, 'a.g. m, 20 Ağustos 1955 s.7

Akis'te tartışma konusu yapılan hususlardan biri de Başbakan Menderes'in etrafında bulunan şahsiyetlerin başbakana yönelik söz ve davranışlarıdır. "Ne yapsın Menderes" başlıklı yazıda Menderes'in her davranışında veyahut söylediği her sözde bir kutsiyet arama çabasının şarklı bir kafaya sahip olmaktan kaynaklandığı vurgulanmıştır. "Bizim cemiyetimiz, kim İnkâr edebilir, omuzları üzerinde şark kafasını taşımakta devam edenlerin hâlâ çok sayıda oldukları bir cemiyettir. Bizim cemiyetimiz... Bizim cemiyetimiz, iktidarda bulunanları methetmekte şahikaya erişmiş, bu işi bir sanat haline getirmiş neslin kırıntılarının yeni çömezlerinin kuvvetle tesir altında bıraktıkları bir cemiyettir. Bizim cemiyetimiz... Bizini cemiyetimiz, en mahviyetkâr karakterleri, bu karakterlerin sahipleri ellerinde kudret tuttular mı bir anda başı dönmüş hale getiren unsurları el'an sinesinde muhafaza eden bir cemiyettir."⁸⁶

Başbakanın Amerika seyahati sırasında Demokrat Parti yanlısı yayın yapan bazı gazetelerde çıkan yazılar ve Menderes'e yapılan yakıştırmalar ağır bir dille eleştirilmiştir. Metin Toker, dönemin hükümet yanlısı gazetelerinden birinde Menderes hakkında yazılan bir yazıyı şu sözlerle eleştirmiştir.

"Menderes Amerika'dayken birçok Amerikalının "Allah bize bu çapta bir devlet adamını niçin ihsan eylemedi" diye dövündüklerini ifade edecek kadar işi beriye götürmüş olduğunu hatırlamak batıyla aramızdaki mesafeyi daha iyi ortaya koyar. Manzarayı gözünüzün Önüne getiriyorsunuz değil mi? Amerikalılar Allanın kendilerine de bir Menderes vermemiş bulunduğunu düşünüyor ve kederlerinden ağlaşıyorlar. Bunun ciddiyetle bir alâkası var mıdır? Ama işte bizde, bir başmuharrir hem de başmakale sütununda bu satırları ciddi ciddi yazıyor."⁸⁷

Bu tarz yazıların ancak doğu memleketlerinde yazılabileceğini ifade eden Toker, yazısında Menderes'in bu yakıştırmalardan etkileneceği ve bu durumun sakıncaları üzerinde de durmuş ve başbakanın bu tür şahsiyetlerden kendisini koruması ve bu tarz söylemlere itibar etmemesi gerektiği tavsiyesinde bulunmuştur.

2.3. Demokrat Parti- Basın İlişkileri

Basın, çok partili politik hayatın başlamasından sonra muhalefet yıllarından itibaren Demokrat Partiyi desteklemiştir. Yeni düzende daha özgür bir şekilde yayın yapabilmek umuduyla, 14 Mayıs 1950'de Demokrat Parti iktidarının başlamasından sonra da bu destek devam edecektir. Basın dünyasının en önemli talebi özgürce yayın yapabilmek için hak ve

---

⁸⁶ Akis, ' Ne Yapsın Menderes'3 Eylül 1955 s 9

⁸⁷ Akis, a.g. m, 3 Eylül 1955 s 9

hürriyetlerini koruyan yeni bir basın kanunun çıkarılması olmuştur. Demokrat Parti de bu talebe kulaklarının tıkamamış ve iktidarının ilk yılında yeni bir basın kanunu çıkarmıştır.⁸⁸ Basın kanununun değişmesiyle birlikte iktidar bu konudaki eksiklikleri gidermeye devam etmiş ve basın suçlarını da kapsayan bir af kanunu da çıkarmıştır. Bu düzenlemeye göre 15 Mayıs 1950 tarihinden önce işlenen suçlar af kapsamındadır. Ayrıca iktidarının ilk yıllarında basın çalışanlarının çalışma saatleri ve sendikal haklarını düzenleyen bir kanunu daha yürürlüğe sokması da memnuniyetle karşılanmıştır. Ancak bu bahar havası uzun sürmemiştir. 1950 yılı sonlarında CHP yayın organı olan Ulus Gazetesi yazarlarına ve gazeteye yönelik soruşturma ve açılan davalar gündemi meşgul edecektir.⁸⁹ Bunun dışında şikâyet konusu olan konular arasında gazete kâğıdı fiyatlarının artması, gazetelerin kâğıt temin etmede çektikleri sıkıntılar ve gazetelere verilen resmi ilanların dağıtımındaki usulsüzlükler yer alır. İktidara yakın bir yayın politikası güden gazeteler bu ilanlar sayesinde önemli oranda kar elde ederken; muhalif gazeteler bu imkândan yararlanamamaktan şikâyet etmişlerdir.⁹⁰ 1954 seçimlerinden önce atılan bir diğer adım da ‘*Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun*’un çıkarılmış olmasıdır. Bu kanunun gazetecilerin iddialarını ispat hakkını ortadan kaldıran maddesi uzun süren tartışmalara sebep olacaktır. Başbakan Menderes bu kanunu “...*bütün vatandaşlarımızın, namus, şeref ve haysiyetlerinden de emin olarak korkusuz yaşama hakkına sahip olmalarını temin etmek icap eder. Bu medeni cemiyetin şiarıdır. Hürriyet nizamı içinde yaşayan vatandaşların korkusuz yaşamasını istemek hakların esasıdır*”⁹¹ sözleri ile gerekçelendirirken, muhalefet kanadı bunun basın hürriyetini engellediğini ve gazetecilerin iktidara methiyeler düzmek zorunda kalacağını savunmuştur.

Demokrat Parti’nin 1954 seçimlerine girmeden önce muhalefete yönelik bir hamlesi de CHP mallarının hazineye devredilmesi olacaktır. Bu kapsamda CHP’nin yayın organı niteliğindeki Ulus Gazetesine de el konulmuş ve gazete bundan sonraki yayın hayatına Yeni Ulus adı altında devam etmiştir.

İktidar, 1954 seçimleri öncesinde basınla ilişkilerini düzetmek amacıyla bir takım önlemler almaya çalışmıştır. Bunların başında basın yayın dünyasının en çok şikâyet ettiği konulardan biri olan resmi ilanların dağıtım meselesi gelmektedir. Demokrat Parti seçim

---

⁸⁸ Ulus, 15 Temmuz 1950

⁸⁹ Ulus, 16 Eylül 1950; 13 Ekim 1950; 3 Kasım 1950; 22 Kasım 1950; 22 Aralık 1950

⁹⁰ Emre Kaya, Ayşe Elif, Demokrat Parti Döneminde Basın - İktidar İlişkileri, İletişim Fakültesi Dergisi

⁹¹ TBMM Tutanak Dergisi, 9 Mart 1954

öncesi ilan dağıtımını ile ilgili bir düzenleme yapılması yoluna gitse de bu mesele daha sonraki yıllarda da tartışma konusu olmaya devam edecektir.

Bundan sonraki süreçte iktidarın basına ve muhalefete yönelik tutumu daha da sertleşecektir. Nitekim seçimlerden sonra gazetecilere yönelik tutuklamalar, hapis cezaları ve para cezalarının arttığı görülmektedir. Bunlar arasında en dikkat çekenler ilerlemiş yaşına rağmen Halkçı Gazetesinde çıkan yazıları nedeniyle cezaevine konulan Hüseyin Cahit Yalçın⁹², Yeni Ulus Gazetesi sahibi Nihat Erim⁹³ve Akis dergisi sahibi Metin Toker'e verilen cezalardır.

Akis dergisinde, DP-Basın ilişkilerinden söz edilirken Türkiye'de batılı anlamda bir basın özgürlüğünün varlığından söz edilmiştir. Dergi, Avrupa demokrasilerinde olduğu gibi Türkiye'de de iktidarı elinde tutanların basını elinde tutma yahut iktidar lehine haber yaptırma isteğinin doğal olduğu görüşündedir. Ancak eleştiri konusu olan nokta iktidarın basını kontrol etmek ya da ele geçirmek adına devlet imkânlarını kullanmasının kabul edilemeyeceğidir. Dergide Demokrat Parti'nin ilk iktidar yıllarından övgüyle bahsedilmiştir.

“Demokrasiye girdiğimiz şu son on yıl içinde - o zaman farkına varamadığımız, fakat şimdi mumla aradığımız - bir hürriyet devresi yaşadık. 1947 ile 1952 arasında istenildiği gibi yazıldı, istenildiği gibi konuşuldu. Fikir ve kanaatlerinden dolayı, şu veya bu politikayı, şu veya bu adamı tutmuyor diye kimse mahkûm olmadı. Böyle hareketlere girişenler ise milletçe gösterilen reaksiyon karşısında ürkererek gerilediler. Kanunlar ağırlaşmadı. Bilâkis, daha çok hürriyet verici bir istikamette değişme yolunu tuttular. Hele iktidarının ilk yıllarında Demokrat Partinin, iktidarının son yıllarında Cumhuriyet Halk Partisinin gösterdikleri müsamaha ve iyi niyet demokrasinin iklimini hakikaten getirdi. Bunun en hayırlı delili 1950 deki iktidar değişikliğidir”⁹⁴

Ancak bu övgüler zaman içerisinde yerini şikâyetlere bırakacak ve dergi muhalif bir yayın organına dönüşecektir. Dergide DP'nin basın politikalarının özellikle 1952 sonrasında değişime uğradığından şikâyet edilmiştir. Çünkü Demokrat Parti yanlısı gazete ve gazeteciler iktidarın nimetlerinden yararlanırken muhalif yayın organlarına zorluklar çıkarılmaktadır. Akis hükümetin bu tutumunu şöyle yorumlayacaktır. *“Denilebilir ki Ağaoğlu politikası gitmiş yerine Sarol politikası gelmiştir.”⁹⁵* Örneğin CHP'nin yayın organı

---

⁹² 26 ay 20 gün hapis ve 4444 lira para cezasına çarptırılan yazar, 1 Aralık 1954'te İstanbul Paşakapısı Cezaevini konmuştur. Kısa süre sonra hastalanan Yalçın, tedavi altına alınmış, yoğun tepkiler sonucunda da, DP iktidarınca 19 Mart 1955'te cezası kaldırılarak, tahliye edilmiştir.

⁹³ 35222 lira ağır para cezası almıştır.

⁹⁴ Akis, 'Kendi Aramızda' 7 Mayıs 1955 s 3

⁹⁵ Akis, 'Kendi Aramızda' 4 Eylül 1954, s 3

Ulus Gazetesi malum nedenlerle kapandığından Nihat Erim'in Halkçı Gazetesi partinin yeni yayın organı hüviyetini almıştı. Ancak Halkçı Gazetesi'ne ve gazetenin yazarlarına verilen hapis ve para cezaları CHP'nin halka ulaşmasını güçleştirmektedir. Yıllarca tek başına ülkeyi idare eden CHP'nin muhalefet sıralarına geçmiş olması daha önce yararlandığı iktidar nimetlerini kaybetmesine neden olmuştur. Akis'e göre CHP bundan sonra kendisini anlatabilmek ve topluma ulaşabilmek için daha fazla çaba sarf etmek zorundadır. Bu nedenle de politikalarını ifade edebileceği bir gazeteye her zamankinden daha fazla ihtiyacı vardır. Bu açıdan bakıldığında CHP için Ulus Gazetesi'nin önemi daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Akis Dergisi yayın hayatının ilk devresinde hem iktidar hem de muhalif kesim tarafından yanlış bir yayın politikası izlemekle itham edilmiştir. Örneğin Demokrat Parti İzmir Milletvekili Cihat Baban (aynı zamanda son saat gazetesi başyazarı) Akisten bahsederken Metin Toker'e *“bize biraz fazla vuruyorsunuz. Ortadan gitmek istediğiniz muhakkak, hadiseleri çok güzel naklediyor çok ustalıkla da tefsir ediyorsunuz”* diyecektir. Metin Toker ise buna cevaben *“ Bu neviden fikirlere her gün rastlıyoruz. Hiç olmazsa bunlar fikirdir. Bir de iddialar vardır. Mesela Zühtü Hilmi Velibeşe'ye (Demokrat Parti Isparta Mebusu ve Eski Ticaret Vekili) göre Akis, Halk Partisinin bütün iddialarını ağızına sakız yapan muhaliflerin en müfrididir. Nihat Erim'e göre ise Akis Adnan Menderes'in yeni bir oyunudur ve bu bakımdan çok tehlikelidir.”*⁹⁶ Dergide yayın hayatına başladıktan kısa bir süre sonra hem DP'liler hem de CHP'lilerce yapılan çeşitli eleştirilere Akis'in dokuzuncu sayısında yer verilmiştir.

*“Demokrat Parti'nin lideri partisi içinde sevmediği, kendisine rakip olacak şahsiyetleri Akis'e vurduruyor. Demokrat Parti içinde bir hizip baştakileri hırpalamak için Akis'i alet olarak 'kullanıyor. Halk Partisi içindeki genel idare kuruluna ve onun zihniyetine muhalif zümre Akis'i destekliyor, finanse ediyor. Akis, Halk Partisinin organıdır.”*⁹⁷

şeklinde eleştirilere maruz kalmıştır.

Başlangıçta tarafsız bir yayın politikasının takip edildiği dergi süreç içerisinde Demokrat Parti politikalarını zaman zaman sert, zaman zaman alaycı bir dille eleştirmiş ve muhalif bir yayın organına dönüşmüştür. Akis kadrosu bu değişimin nedenini şöyle açıklayacaktır.

---

⁹⁶ Akis, 'Kendi Aramızda' 3 Temmuz 1954, s 3

⁹⁷ Akis, 'Kendi Aramızda' 10 Temmuz 1954, s 3

“Metin Toker Zafer gazetesinde çalışıyordu ve o yılların DP'sinin savunduğu ideallere yakındı. Tuhaftır, AKİS sonuna kadar böyle kaldı, DP tamamile değişti, O idealleri savunduğundan dolayı AKİS'i hasım bildi ve cereyanın tersine yüzmeye çalıştığı nehirde boğulup gitti. AKİS genel havası itibarıyla her hangi bir partiden değildi. Ama DP'nin tuttuğu antidemokratik gidişi şiddetle yeriıyor, onun şampiyonları aleyhinde vaziyet alıyor, DP liderlerine doğru yolu göstermeye çalışıyordu. Tabii, o hava içinde, tam methedilmemeyi DP idarecileri muhalefet olarak alıyorlardı ve AKİS ile uğraşmak hevesi o çevrelerde belirmişti. İki olay bu temayülü hızlandırdı ve kuvvetlendirdi: Metin Toker Eylül ayı içinde İsmet İnönü'nün kızı Özden İnönü ile nişanlandı., Kasım ayında Devlet Bakanı Dr. Sarol ile ilgili kampanyası başladı. DP liderleri İsmet İnönü'nün kızıyla nişanlanmanın, siyasi tarafsızlığa mâni hali olamayacağını anlamıyorlar, zaten siyasi tarafsızlığı da düşmanlık gözüyle görüyorlardı.”⁹⁸

Derginin 6 Kasım 1954 tarihli 26. sayısında basın hürriyetinin sınırlandırılması ile ilgili olarak *“Dünün idealistleri nerede?”* başlıklı makalesinde İsmail Rüştü Aksal şunları söylemiştir.

“Muhalefet yıllarında daha geniş bir siyasi hürriyetin, faziletin, gerçek demokrasinin şampiyonları, yapılanları az bulan idealistler nerededirler?...Bir orkestra topluluğunda olduğu gibi, gözleri orkestra şefinin değneğinde, bir falso yaparım, gözden düşerim korkusu ile adeta titrediklerini görmek memleket hesabına da kendileri hesabına da sadece elem vericidir”⁹⁹

Metin Toker derginin 44. sayısında *“CHP'den Beklenen”* başlığı ile kaleme aldığı makalesinde iktidar-muhalefet ilişkilerini değerlendirmektedir. Toker'e göre 1950-1954 arasında Demokrat Parti'nin muhalefete uzattığı el bizzat Ulus gazetesi tarafından hakaretle itilmiştir. *“Muhalefet dünkü hısum değildi fakat bugünkü atalet de değildir”¹⁰⁰* diyerek CHP'nin şimdi de muhalefet vazifesini yerine getiremediğini söylemiş ve CHP'ye bir takım önerilerde bulunmuştur. CHP basınla ilişkilerde başarısızdır. Tam da bu nedenle muhalefete yakın olması beklenen basın mensuplarının pek çoğu iktidarı desteklemektedir. Toker'e göre bu yakınlık yalnızca korku ya da çıkarlara dayanıyor olamaz. Bu durumu değiştirmenin yolu partinin kendisini basın mensuplarına doğru bir şekilde anlatabilmesinden geçer. Bu nedenle genel başkan başyazarlarla düzenli olarak iletişim halinde olmalıdır. Demokrat Parti muhalefet yıllarından itibaren basınla ilişkilerini iyi tutmuş ve kendisini anlatabilmiştir. CHP ise etkili bir muhalif olmadığı gibi armut piş ağzıma düş prensibi ile hareket etmekle itham edilmiştir. *“Daha fazla hürriyet Ankara'da CHP içindeki bir avuç insanın değil, bütün milletin arzusu haline geldiği zaman iktidar*

⁹⁸ Akis, “Akis'in Hikâyesi 1954–1968” 31 Aralık 1967, s. 17-18.

⁹⁹ Aksal, İsmail, Rüştü, ‘Dünün İdealistleri Nerede’, Akis, 6 Kasım 1954 s 6

¹⁰⁰ Toker, Metin, ‘CHP'den Beklenen’, Akis, 12 Mart 1955, s. 6

şimdi kısıtđı hürriyetleri iade etmek mecburiyetini hissedecektir."¹⁰¹ CHP politikalarını halka duyurmak ve benimsetmek durumundadır. CHP çalışmalıdır. Kavga değil mücadele etmelidir. Aksi takdirde kendisi de demokrasi de yok olup gidecektir

1955 yılı ortalarına gelindiğinde basının en önemli sıkıntılarının başında döviz darlığından kaynaklanan kâğıt kıtlığı gelmektedir. Bu mesele ile ilgili hükümet yeni bir karar almıştır. Buna göre büyük gazetelerin kâğıt, matbaa ve diğer malzeme ihtiyaçları ilgili bakanlık tarafından temin edilecektir. Bu gelişme Akis'te tepkiyle karşılanmış, hükümetin kâğıt meselesini muhalif basın üzerinde bir baskı aracı olarak kullanacağı yorumları yapılmıştır. Bu tepkinin nedenlerinden biri de Basın işlerinden sorumlu devlet bakanlığının Akis Dergisi ile davalık olan Mükerrer Sarol tarafından yönetiliyor olmasıdır. Dergide "*Gazetelerin kâğıt vesair ihtiyaçları hiçbir partizan hisse kapılmadan ve gazetelerin neşriyatını değil tirajını dikkate alarak tevzi etmelidir*" denilmiş, aksi takdirde basın hürriyetinin yok olacağı ifade edilmiştir."¹⁰²

Basında çıkan yolsuzluk haberleri iktidar-basın arasındaki gerilimi iyice artırmıştır. Mevcut yasaya göre bir bakan hakkında yolsuzluk iddiasında bulunan bir gazeteci iddiasını ispat etme hakkına sahip değildir.¹⁰³ Meselenin gündeme gelmesine vesile olan bakan ise basınla ilişkilerin düzenlenmesinden sorumlu devlet bakanı Mükerrer Sarol'dur. İspat Hakkı Kanunu adı verilen bu kanunun gündeme gelme nedeni ise Metin Toker'in Akis'te basın işlerinden sorumlu devlet bakanı Mükerrer Sarol ve sahibi olduğu Türk sesi gazetesi ile ilgili kaleme aldığı yazıdır. Bu yazı üzerine Mükerrer Sarol dergiyi dava edecektir.¹⁰⁴

---

¹⁰¹ Akis, 'Yurtta Olup Bitenler', 12 Mart 1955, s 7

¹⁰² Akis, 'Basın Rejimi, 21 Mayıs 1955, s 15

¹⁰³ Bakanlar hakkında ispat hakkını kabul etmeyen tevhid-i içtihat kararı 1949 yılında Halk Partisinin 'bir gayretkeşliği neticesiydi. O sıralarda Hasan Âli Yücel - Kenan Öner davası cereyan ediyordu. Kenan Öner eski Millî Eğitim Bakanına komünist demiş ve bunu ispat edeceğini bildirerek müdafaasını yapmıştı. Mahkeme kendisini beraat da ettirmişti. Halk Partisinin bazı hukukçuları bunun Yücel için bir leke teşkil edeceği hususunda yersiz endişelere kapılmışlar -Eski Millî Eğitim Bakanı her yerde ve herkesten samimi hürmet görerak aramızdadır -, bakanlar hakkında ispat hakkının kullanılmaması tezini tutmuşlardır. O zaman Temyizin başında bulunan Halil Özyörük de bu fikre iştirak edince karar alınmıştı. Halk Partisinin gayesi, bir eski bakanını zırh altına almaktan başka bir şey değildi. Bakanların zırh altında bulunmalarına o zamanlar şiddetle muhalefet eden Demokrat Parti iktidara gelince bu zırhı birkaç parmak da daha kalınlaştırmıştı. "11 li karar" Demokrat Partinin hakikî varlığını bulmasından başka mana taşımıyor ve sadece hukuka değil, partinin ruhuna ve programına da tamamıyla uygun bulunuyordu.(dip not olarak Akis sayı 52 sf 7 "Basın-Tevhid-i İchtihat Kararı")

¹⁰⁴ "Sarol Olayı" AKİS'in harikulade kaderinin başlangıcını teşkil etti. O sıralarda derginin tirajı 15 bini bulmuştu. Sarol, Basın işlerini tedvire memur Devlet Bakanıydı. Ama aynı zamanda bir de gazete çıkarıyordu: Türk Sesi gazetesi Nüfuzunu kullanarak bu gazetesine bir çok resmî daireyi, hatta ilkokulları abone yapmıştı. AKİS bunun doğru bir hareket olmadığını yazdı. İlkokullara gelen ve bantları dahi açılmayan Türk Sesi gazetelerinin fotoğraflarını yayınladı. Sarol'un davranışı hiç kimse tarafından makbul sayılmadı. AKİS, basın işlerini tedvire memur bir Devlet Bakanının, o sıfat üzerindeyken şahsî gazete çıkaramayacağı tezini savunuyordu. Kaldı ki o devirde kâğıt tahsisinden resmî ilâna, basınla ilgili her karar

Mükerrem Sarol- Akis davası derginin gündemini uzunca sayılacak bir süre işgal etmiştir. Davanın konusu dergide şu şekilde ifade edilmiştir. “ *Bu davada mecmuamızın sahip ve başmuharriri Metin Toker, Dr Mükerrem Sarol’un sahip bulunduğu Türk Sesi Gazetesi’nin İlkokullara abone yapılması hadisesini vesile ederek Devlet Vekili’nin şeref ve haysiyetine tecavüz etmekle itham olunmaktadır.*”¹⁰⁵ Mükerrem Sarol’un Metin Toker’e yönelik olarak açtığı davanın bilirkişi raporunda,¹⁰⁶ “*Mükerrem Sarol’a vazifesi dolayısıyla hakaret edilmediği, kendisinin servetine ya da şöhretine zarar verilmediği ittifakla bildirilmiştir*”¹⁰⁷ Bilirkişi heyetinin bu raporuna rağmen Ankara Toplu Basın Mahkemesi Metin Toker’i 9 ay 10 gün hapis ve 9516 lira 55 kuruş para cezasına mahkûm etmiştir.¹⁰⁸ Yargıtay bu kararı bozmuş ve Metin Toker beraat etmiştir. Ancak daha sonra bu karar da bozulmuş ve Metin Toker hapse girmiştir.¹⁰⁹

Bu konu Demokrat parti Grubu içerisinde de tartışmalara sebep olmuş ve bu konuda muhalif sesler yükselmiştir. Demokrat Partili 11 milletvekili (daha sonra sayıları

Bakanın iki dudağı ucundaydı; Fakat Sarol, bundan daha büyük bir gaf yaptı: AKİS’in açtığı kampanya karşısında gazetesini devretti. Bu, muvazaalı bir devirdi. AKİS onu da yazdı. O zaman, muvazaasının ispat olunamayacağı düşüncesiyle ve DP liderlerinin teşviğiyle Sarol Metin Toker’i dava etti. Bu, AKİS’in ve sahibinin başı üzerine asılmış bir Damokles kılıcıydı, AKİS - Sarol çatışması bir hamlede tirajı 20 bine ulaştırdı. Ancak İktidarın AKİS" ile uğraşması devri de böylece açılmış oluyordu. AKİS, "biraz idareli gitmesi için" el altından, el üstünden yapılan bütün teklifleri reddetti ve sadece inandığı yolda, doğru bildiklerini yazdı. Dergi ilk nirengi noktasına Dr. Sarol ile olan davasını Metin Toker kazandığı zaman vardı. Toker, Dr. Sarol ile muvazaalı ortakları arasındaki satış mukavelesini, yapıldığı noterlikten bulmuş ve mahkemeye ibraz etmişti. Mahkeme, iddia ispat edildiğine göre Toker hakkında beraat kararı verdi. Bu, Sarol'un mahkûmiyeti idi. AKİS ilk defa 37 binlik tirajını buldu. Beraat kararını Hükümet krizi takip etti. Kabine devrildi. Sarol, Hükümet dışı bırakıldı. Hattâ partiden ihraç olundu Hemen hemen aynı anlarda, sonradan Hürriyet Partisini kuracak olanların İspat Hakkı davası başladı. Bu davanın en kuvvetli kozu, AKİS örneği idi. DP, hıncını AKİS'in yanına bırakmadı.. Yargıtay’a beraat kararı bozdurtuldu. .Gerekli yargıçlar Basın Mahkemesinde bulunmuştu. Artık onlar mahkûmiyet kararı veriyor, Yargıtay’dakiler tasdik ediyorlardı. Bu suretle bir Akis Ekibinin "Hapishane Hayatı" başladı. Sırasıyla Cüneyt Arcayürek, Metin Toker, Yusuf Ziya Âdemhan, Tarık Halulu, Kurtul Altuğ, Süleyman Ege bir, yahut bir kaç defa Ankara Hilton adını alan Ankara Merkez Cezaevinin ranzalarının tadını tattılar. Bu hapislikler yıllar sürdü. Ama AKİS ne yolunu değiştirdi, ne de kalitesinden bir şey kaybetti. Dergi artık, demokratik rejim için savaşanların bayrağı haline gelmişti. AKİS adı herkes tarafından biliniyor. AKİS toplanıyor. AKİS el altından gene dağıtılıyordu. O yıllar tiraj 25 bin ile 35 arasında değişti. AKİS, çok az yayın organına has bir kader kazanmıştı: Yeminli düşmanları, yürekte dostları vardı. Ama ikisi de her hafta AKİS'i okumadan edemiyordu.” Bknz. AKİS, 31 Aralık 1967

¹⁰⁵ Akis, ' Yurtta Olup Bitenler', 1 Ocak 1955, s 7

¹⁰⁶ Bilirkişi heyeti: Prof. Sulhi Dönmezer, Prof: Sabri Esat Siyavuşgil, Gazetecilik Enstitüsünden Cevat Fehmi Başkurt

¹⁰⁷ Akis, ' Davamız', 26 Mart 1955, s 9

¹⁰⁸ Akis, ' Davamız', 16 Nisan 1955, s 4

¹⁰⁹ Geçen sene Kasım ayında, o sıralarda Devlet Bakanı Dr. Mükerrem Sarol’un sahip bulunduğu Türk Sesi gazetesinin bazı ilkokullara abone yapılması karşısındaki neşriyatımız üzerine Dr. Sarol’un muvafakatiyle mecmuamızın sahip ve başyazarı Metin Toker aleyhinde bir hakaret davası açılmıştı. Ankara Toplu Basın Mahkemesinde cereyan eden ve türlü safhalar geçiren duruşma sonunda Metin Toker 9 ay 10 gün hapse ve 9333 lira para cezasına mahkûm edilmişti. Metin Toker’in avukatı Faik Ahmet Barutçu tarafından temyiz edilen bu hüküm şimdi Temyiz Üçüncü Ceza Dairesi tarafından esasından bozulmuştur. Dava dosyası daire tarafından Temyiz Başsavcılığına iade edilmiştir. Bknz; Akis, 25 Haziran 1955

artacak ve 19'lar olarak anılacaklardır) bu hükmün değiştirilmesini ve gazetecilere ispat hakkının tanınmasını istiyordu. Akis'e göre DP'li vekillerin bu isteği demokrasinin gereğinin yerine getirilmesi ve bakanlarının aklanmasından başka bir şey değildir.

Mayıs 1955'te Akis Mecmuasında çıkan bir yazı Başbakan Menderes'i çok sinirlendirmiştir. "Bir Kedi ve Fare Hikâyesi" başlıklı yazıda "*kedi ortada olmadığından fareler cirit atıyor*" denilerek; Menderes kediye, DP grubu fareye benzetilmiştir. Başbakan konuyla ilgili mecliste yaptığı bir konuşmada "*biz bu muhterem heyete sıçan dedirtmeyeceğiz. Eğer dersiniz bunu yapan çok yüce bir şahsın damadı dahi olsa kulağından tutarlar, sıçan deliğine atarlar*"¹¹⁰ demiştir. Anlaşılan o ki başbakanın asıl hedefi Metin Tokar'dır. DP grubunda yükselen muhalif sesler nedeniyle yapılan bu benzetme derginin yazı işleri müdürü Cüneyt Arcayürek'in tutuklanmasıyla sonuçlanacaktır. İsnat edilen suç başbakana hakaret ve Hükümetin nüfuzunu kırarak neşriyat yapmaktır. Akis Dergisi'nin yazı işleri müdürü Cüneyt Arcayürek Menderes'in açtığı dava neticesinde tutuklanmıştır.. Menderes bu tutuklama ile ilgili olarak; "*yanlış yola sapmış bir genç adamın kurtarılması ve mütenebbih olması*" yorumunu yapacaktır.¹¹¹ Menderes mecliste yaptığı konuşmada "*Bir gazetede çalışan ve dün tevkif edilen alacamydı neydi, bu genç tecavüz etmek suretiyle suç işlemiştir ve işlediği suç karşısında hâkimler tarafından verilen kararlar tevkif edilmiştir*"¹¹² diyecektir. Buna karşılık Akis, Arcayürek'in Demokrat Parti'nin muhalefette olduğu yıllarda partiyi hararetle desteklediğini ve savunduğunu, şimdi ise demokrasi ve hürriyet isteyen genç bir muhabir olduğunu yazacaktır.

1955 yılının Mayıs ayı başlarında Demokrat Partili 11 milletvekili basında ispat hakkını içeren kanun teklifini meclise sunmuşlardır.¹¹³ 11'li taktırir olarak bilinen bu teklife göre gazeteciler bakanlara yönelik buldukları isnatları ispat etme hakkı elde edeceklerdir. Akis'in aktardığına göre bu takriri karşı çıkan tek bakan basın işlerinden sorumlu devlet bakanı Dr Mükerrerem Sarol'dur. "*Dr. Mükerrerem Sarol. Basın işlerini tedvire memur Devlet Bakanı İstanbul'da Tan gazetesine verdiği beyanatta ispat hakkını*

---

¹¹⁰ Birand, M. A, Dündar, C., Çaplı, B., 'Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu', Doğan Kitap, İstanbul, s.36

¹¹¹ Akis,' Yurtta Olup Bitenler', 28 Mayıs 1955, s 4

¹¹² Akis,' Cüneyt Arcayürek', 4 Haziran 1955, s 5

¹¹³ Taktırir resmen Fethi Çelikbaş ve arkadaşlarındı. Bu arkadaşlar içindeki diğer iki eski bakan Ekonomi ve Ticaret Bakanı Enver Güreli ile Millî Savunma Bakam Seyfi Kurtbek'ti. Eski bakanların yanında Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi, Ankara milletvekili Turan Güneş, Kocaeli Milletvekili Turan Güneş, Kocaeli Milletvekili Ekrem Alican, Bursa Milletvekili Raif Aybar, Ankara Milletvekili Muhlis Bayramoğlu, Diyarbakır Milletvekili Mustafa Ekinci, Bursa Milletvekili İbrahim Öktem vardı. Akis, 7 Mayıs 1955 s.6-7

*istemediğini bildirmişti.*¹¹⁴ Akis'e göre İktidar partisinin bu 11 milletvekili demokrasi gayesi ile yola çıktığını yeniden hatırlamış ve bu konuda önemli bir adım atmıştır.

DP muhalefet yıllarında ve iktidarının ilk yıllarında basınla iyi ilişkiler kurmayı başarmış ve basını yanına çekmesini bilmiştir. Ancak yaşanan siyasi ve ekonomik bir takım problemler DP köşeye sıkıştırmış ve DP bu durumdan kurtulmanın yolunu baskı politikalarını artırmakta bulmuştur. Ayrıca aynı dönemde meydana gelen 6-7 Eylül olayları nedeniyle ilan edilen sıkıyönetim kararı ile basına yönelik baskılar ve kısıtlamalar daha da artacaktır.

Demokrat Parti Hükümeti sıkıyönetimin kaldırılmasından hemen sonra Haziran 1956'da Basın Kanunu'nda değişiklikler ve sınırlamalar öngören bir takım değişiklikler yapmıştır. Basın Kanununda yer alan 'Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun'da bir takım değişikliklere gidilmiştir. Mecliste sert tartışmalara neden olan yeni basın kanunu ile söz söyleme hürriyeti neredeyse yok ediliyordu. Bu kanunla yayın yasakları artırılmış ve uymayanlara ağır para ve hapis cezaları öngörülmüştür.

*"Kanuna göre, gazetede müdür veya muhabir olabilmek için en az lise mezunu olmak, 6 aydan fazla hapis cezasına çarptırılmamak gibi şartlar getirildi. Yanıt ve düzeltme yazılarının yayınlanması, gizlilik kararı verilen her türlü kanun, nizamname veya resmi teşekküllerce ittihaz olunun karar gereğince, gizli yapılan toplantılardaki görüşmelerin, alınan kararların ya da gizli soruşturmaların aşamalarının ve yargı mercilerinin görüşmelerinin yayımlanması yasaklanıyordu. Ayrıca "memleket ahlakını, aile nizamını bozacak veya cürüm işlemeye teşvik veya tahrik edecek şekilde heyecan uyandıracak tafsilat ile hakiki veya hayali vakıaları hikâye veya tasvir veya tersim edenlere" büyük cezalar öngörüldü. Gazetecilerin koruyucu kalkını olan, sanıkların mahkûmiyetleri kesinleşmeden tutuklanmalarını engelleyen 39. madde hükmü de kaldırılmıştı. Ayrıca imzasız yazıların sahibi sorulduğunda, gazete, imza sahibini 24 saat içinde savcıya bildirmek zorundaydı."*¹¹⁵

Muhalif vekiller kanun değişiklikleri ile ilgili yaptıkları meclis konuşmalarında bu yapılanların şiddet olduğunu ifade etmiş ve Menderes'in memleketi diktatörlüğe sürüklediğini söylemişlerdir. Meclisteki en sert konuşmalardan birini Hür Parti milletvekili Turan Güneş yapmıştır. Akis'in 16 Haziran 1956 tarihli 110. sayısında "Hitabet" başlığı altında bu konuşmanın tamamına yer verilmiştir. Turan Güneş, İngiltere, Fransa, İsviçre gibi demokrasinin ve basın hürriyetinin gelişmiş olduğu Avrupa ülkelerinden ve totaliter

---

¹¹⁴ Akis, 'Yurtta Olup Bitenler', 7 Mayıs 1955 s 6

¹¹⁵ Özküçük, Adem, 'Demokrat Parti'nin Demokrasi Söylemleri', Tarih Okulu, Ocak-Nisan 2012, Sayı XII, ss. 107)(Geniş bilgi için Cem Eroğul DP Tarihi ve ideolojisi, Resmi Gazete 8 Haziran 1956)

devletlerden de örnekler vererek yaptığı konuşmada bu kanunun ancak totaliter bir rejimde uygulanabileceğini söylemiştir.¹¹⁶ Başbakan Menderes ise muhalefet cephesinin diktatörlük suçlamalarına karşı şu cevabı verecektir.

“...Bütün gayemiz, namus ve haysiyet hususunda hiçbir hassasiyet göstermeyen, şeref ve haysiyetlere karşı çok mübalâtsiz davrananların, bir de siyasi ihtiraslarla gözleri karardıktan sonra, bütün bir topluluğa, bütün Demokrat Parti topluluğuna envai çeşit ağır ithamlar altında “haysiyetsizlik, namussuzluk, şerefsizlik” ithamları altında bulundurulmalarının, matbuat hürriyeti cümlesinden olduğunu kabul etmemektir. ...Neşir hürriyetinin kötüye kullanılmasına mani olmak hususunda lüzumlu ve zaruri hükümleri vazederken demokratik rejimin temel şartı olduğuna asla tereddüdümüz bulunmayan matbuat hürriyetini gölgelendirecek bir hududa gitme kimsenin aklından geçmez.”¹¹⁷

Kanun değişikliğini sert bir dille eleştirenlerden biri de Cumhuriyetçi Millet Partisi lideri Osman Bölükbaşı olmuştur. Bölükbaşı, kanun değişikliği görüşmelerinin yapıldığı meclis toplantısında

“Kanaatimizce bu kanun kabul edildiği takdirde rejim ve memleketle beraber en büyük kötülük, DP’ye de yapılmış olacaktır. Yazı ve söz hürriyetinin kaldırılmasıyla DP iktidarı kendisini sigorta edeceğini zannediyorsa, bu çok yanlış bir hesaptır. Memleket işleri bugünkü durumda devam ettiği ve rejim uçurum kenarında ve ölüme mahkûm edildiği müddetçe bu memlekette muhalefetin durdurulmasına imkân yoktur. Serbest ve açık tenkit devri kapatıldığı takdirde halk kütleleri arasındaki muhalefet paydos edilecek değildir” diyecektir.¹¹⁸

Ancak muhalefet tarafından yapılan tüm eleştirilere rağmen kanun meclisten geçmiş ve Mart 1954-Mayıs 1958 yılları arasında 1161 gazeteci hakkında soruşturma yürütülmüş, bunlardan 238’i mahkûm edilmiştir.¹¹⁹ Basın Kanununda yapılan değişiklikler ve yeni Basın Kanunu’nun sonuçları ise muhalif basın ve partilerin hiç de haksız olmadıklarını gösterir niteliktedir.

2.4. Kıbrıs Meselesi

Kıbrıs 1571 tarihinde Osmanlı egemenliğine girmiş ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi’ne kadar da Osmanlı Devleti egemenliğinde kalmıştır. İngiltere bu savaştan önce adayı Rus işgalinden koruma bahanesiyle geçici olarak Kıbrıs’a yerleşmiş ve Kıbrıs’ı üs olarak kullanmaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın hemen başlangıcında ise Kıbrıs’ı

---

¹¹⁶ Akis, ‘Hitabet’, 15 Haziran 1956, S.13-18

¹¹⁷ Kaya Özçelik, Pınar; ‘Demokrat Parti’nin Demokrasi Söylemi’, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Cilt: 65, sayı :3, Ankara-2010, s 163-187

¹¹⁸ Bölükbaşı, Deniz, 2005: 212

¹¹⁹ Yıldız, Nuran; Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 51, Sayı 1. s. 481-505

topraklarına kattığını ilan etmiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında Milli Mücadele hareketine giren Türkiye, Kıbrıs konusunda dönemin şartları dolayısıyla etkisiz kalmış ve Kıbrıs'taki fiili durum Lozan Barış Antlaşmasıyla resmîyete kavuşmuştur. Milli Mücadele Dönemi'nin sona ermesiyle Türk-Yunan ilişkilerinde bahar rüzgârları esmeye başlamış ve bu süreç İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar devam etmiştir. Savaş sonunda daha önce İtalya'nın elinde olan On iki Ada'nın 1947'de Yunanistan'a bırakılması Yunanistan'ın gözünü Kıbrıs'a dikmesinde önemli bir etken olmuştur. Kıbrıs meselesi Türkiye-Yunanistan ilişkileri ve Türkiye'de yerleşik olan Rum kökenli vatandaşlara karşı izlenecek politikalarda yeni bir dönemin başlangıcı olacaktır.¹²⁰

Yunanistan 16 Ağustos 1954 tarihinde meseleyi uluslararası arenaya taşımış ve Birleşmiş Milletlere başvurarak Kıbrıs halkının kendi geleceğini tayin edebilmesi ilkesinin uygulanmasını istemiştir. Asıl amacı adayı Yunanistan'a bağlamak olan bu girişim doğrultusunda Kıbrıslı Rumlar tarafından Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesini sağlamak amacıyla 10 Kasım 1954 tarihinde EOKA Terör Örgütü kurulmuştur Yunan Hükümeti tarafından da desteklenen bu örgüt Enosis¹²¹ adını verdikleri amaçlarını gerçekleştirmek üzere Kıbrıs'ta tedhiş eylemleri yapmaya başlamışlardır. Artık adada bombalar patlıyor, hem Kıbrıslı Türkler hem de İngilizler için yaşanmaz bir yer haline geliyordu.

Kıbrıs'ta yaşanan bu hadiseler Türk Kamuoyunda hassasiyete neden olmuştur. Bu duyarlılığın sonucu olarak ortaya çıkan ilk örgütlenmelerden biri de "*Kıbrıs Türktür Komitesi*" olacaktır. Süreç içerisinde bu ve buna benzer pek çok örgütlenme ortaya çıkmıştır. Bu sivil örgütlenmelerin ortak amacı ise hükümeti Kıbrıs meselesinde milli bir politika gütmeye konusunda uyarmak, Kıbrıs Türklerinin haklılığını ve Türkiye'nin ada üzerinde söz hakkı bulunduğunu dünya kamuoyuna duyurmak ve Türk kamuoyunu Kıbrıs konusunda bilinçlendirmek ve diri tutmaktır. Türk toplumunun Kıbrıs konusunda duyarlı hale gelmesindeki en büyük pay ise basına aittir. Türk Hükümeti uzunca sayılabilecek bir süredir devam eden Türk-Yunan dostluğu bozulmasını diye meseleyi göz ardı etmeyi tercih etmiştir. Hatta Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Yunanistan'ın meseleyi Birleşmiş Milletlere taşıma isteği karşısında Yunan meslektaşına şunları söyleyecektir.

---

¹²⁰ Dosdoğru, M.Hulusi, 6/7 Eylül Olayları, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1993, s.28

¹²¹ Kıbrıs Rum Milli Mücadele Örgütü anlamına gelen EOKA'nın amacı önce İngilizleri Ada'dan atmak sonra da topyekün bir imha hareketi ile Türk halkını yok ederek Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamaktır.

“Birden bire ortaya bir Kıbrıs meselesi çıkarmaktasınız. Sizden çok rica ediyoruz bunu yapmayın, Mareşal Papagos Yunan tarihine şanlı bir komutan, büyük devlet adamı olarak geçecektir... Sizden Atatürk ve Venizelos’un büyük ıstıraplar pahasına, tarihi yenerek kurdukları Türk-Yunan dostluğu adına yalvarıyorum, hiç yoktan ortaya bir Kıbrıs meselesi çıkarmaktan vazgeçin. Çıkarırsanız bizi karşınızda bulacaksınız ve bütün Türkiye, tek bir vücut hâlinde, dimdik önünüze çıkacaktır. Bu Türk-Yunan dostluğunun sonu olacaktır. Yapmayın bunu... Türkiye bunun için size asla izin vermez, Türkiye buna engel olur. Lütfen akıllıca düşünün... Biz akıllıca hareket edersiniz diye bir süre sabırlı olacağız. Resmî açıklamalarımızda Türkiye’nin Kıbrıs diye bir meselesi yoktur diyeceğiz. Fakat er ya da geç sabrın da bir sonu vardır.”¹²²

Akis Dergisi Kıbrıs Meselesi konusunda oldukça hassasiyet göstermiş ve pek çok sayısında bu meseleye ayrıntılı yer vermiştir. 7 Ağustos 1954 tarihli 13. sayısında hükümetin ve özellikle dışişleri Vekili Fuat Köprülü’nün Kıbrıs Meselesi ile ilgili sessizliğini şu sözlerle eleştirmiştir.

“Afedersiniz Beyefendi... Hiç mi gazete okumuyorsunuz. Hiç mi radyo dinlemiyorsunuz, Dünyadan ve Memleketten hiç mi haber almıyorsunuz? Bir Kıbrıs Meselesinin mevcudiyetinden, bunun hariçte ne kadar gürültü, dâhilde bizim vicdanlarımızda ne kadar gürültü yarattığından malûmattar değil misiniz? Ne olur ağızınızı açın da bir kelime, bir tek kelime söyleyiniz.”¹²³

Türkiye’de basınının bu meseleye geniş yer vermesi, hükümeti uyaran ve dikkatleri Kıbrıs’a çeviren neşriyat yapılması son derece önemlidir. Zira Demokrat Parti Hükümeti başlangıçta meseleyi kulak arkası etmiş, görmezden gelmeyi tercih etmiştir. Hatta başvekil yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu’nun Kıbrıs Meselesi ile ilgili Yunanlıların girişimlerinden söz açıldığında; *“Yok canım, zannetmiyorum. Hem şimdi bu işi karıştırmayalım dediği ifade edilmiştir.”¹²⁴* Akis kadrosu bu meselede adeta hükümete ihtarda bulunulmuştur. “Kendimizi Aldatmayalım” başlıklı makalede; *“Kıbrıs’ın Yunanlılara niçin terk edilmemesi gerektiğini kâfi derecede vuzuhla anlatamamış olduğumuz meydandadır. Bundan başka asıl yapılacak iş adanın istikbali hakkında bir Türk planı teklif etmektir. Bu güne kadar yaptığımız: İngiltere’nin muvakkat tezini desteklemekten başka bir şey değildir.”¹²⁵* Şayet gerekli adımlar atılmazsa bir dahaki seçimlerde meselenin muhalefetin en güçlü silahı haline geleceği ve bu sessizliğin affedilmeyeceği belirtilmiştir.

Hükümet Kıbrıs Meselesinde sessizliğini korurken Yunanistan Birleşmiş Milletlere yaptığı resmi müracaatta meselenin Yunanistan ile İngiltere arasında olduğunu savunmuş

---

¹²² Bağcı, Hüseyin. Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası, Ankara 1990 s. 103-104.

¹²³ Akis, ‘Dış Politika’ 07 Ağustos 1954, s 4

¹²⁴ Akis, a.g. m. 7 Ağustos 1954, s 4

¹²⁵ Akis, ‘Kıbrıs Meselesi’ 6 Kasım 1954, s 10

ve Türkiye’yi meselenin dışında tutmaya çalışmıştır. İngiltere ise meselenin İngiltere’nin iç işleri ile ilgili olduğunu savunmaktadır. Meseleyle ilgili bir görüş ve plan ortaya koymayan Türk Hükümeti de İngiltere ile aynı görüştedir. Türkiye’nin Kıbrıs’ı İngiltere’nin bir iç meselesi olarak görmesi ve bu konuda İngiltere’nin tezini savunmasının nedeni İse Birleşmiş Milletlerin üye ülkelerin iç işlerine müdahale etme hakkının olmamasıdır. Böylece Yunanistan’ın başvurusu açığa düşecektir. Türkiye, Birleşmiş Milletler teşkilatının öncelikle bu meseleye açıklık getireceğini ve konunun İngiltere’nin iç politik meselesi olduğunu tespit etmesini bekleyecektir. Kıbrıs Meselesi iki ülke arasında bir ihtilaf ve dünya barışını tehdit eden bir mesele midir? Yoksa İngiltere’nin iç politik meselesi midir? İngiltere, Yunanistan’ın teklifinin BM Genel Kurulu’nun gündeminde yer almaması için çaba göstermiştir. Bunun için ABD’nin desteğini sağlamaya çalışmış, fakat bu desteği almak mümkün olmamıştır.¹²⁶ Neticede karar Türkiye’nin ve İngiltere’nin beklediğinden farklı olmuştur. Birleşmiş Milletler Kıbrıs Meselesini gündemine almaya karar vermiştir. Akis’e göre Birleşmiş Milletlerin bu kararı almasındaki esas sebep Yunanistan’ın dersine iyi çalışması ve etkili bir propaganda yapmış olmasıdır.¹²⁷ Ancak yapılan görüşmede Yunanistan’ın Kıbrıs için talep ettiği self determinasyon (kendi geleceğini tayin etme) talebi BM tarafından reddedilmiştir.¹²⁸ Birleşmiş Milletler; . “ *Kıbrıs Adası halkına Birleşmiş Milletlerin himayesi altında, milletlerin eşitliği ve kendi kendilerini idare haklarının tanınması prensibinin tatbiki*” kapsamında meseleyi gündemine almış ve Yunanistan’ın tezini reddetmiştir.¹²⁹ Yunanistan tüm propaganda faaliyetlerine ve çabalarına rağmen başarısız olmuş ve Yunan Hükümeti istifa etmiştir.¹³⁰ Akis dergisi daha önceki sayılarında hükümeti Kıbrıs konusunda ilgisiz kalmakla itham etmesine rağmen Birleşmiş Milletlerin bu kararını bir Türk zaferi olarak değerlendirmiştir. Hatta bu başarıyı Adnan Menderes’in soğukkanlı tutumuna bağlamıştır. Ancak aynı sayısında Birleşmiş Milletlerin bu kararı için “ *Bu üstü örtülü şekilde adanın Yunanistan’a ilhakı manasını taşıyordu*” diyecektir. Birleşmiş Milletler tarafından verilen bu kararı memnuniyetle karşılayan Başbakan Menderes, konuyla ilgili yaptığı değerlendirmede “*Bu mesele tamamıyla kapandığı için artık müttefikimiz Yunanistan ile aramızdaki dostluğun*

---

¹²⁶ İrkıçatal, Eftal, İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere’nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs’ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2012/1, Sayı:15 s 54

¹²⁷ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’, 2 Ekim 1954, s 10

¹²⁸ Uçarol, Rifat, ‘Siyasi Tarih (1789-1994)’, Filiz Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul: 1995, s. 741

¹²⁹ Akis, ‘Kıbrıs Meselesi’, 18 Aralık 1954, s 4

¹³⁰ Akis, a. g. m., 18 Aralık 1954, s 5

gölgelenmemesine dikkat ve itina göstermek zamanı gelmiş bulunuyor"¹³¹ diyecektir. BM Genel Kurulu'nun "şimdilik" meseleyi müzakere etmeme kararı alması taraflarca farklı yorumlanacaktır. Yunanlılar BM'nin verdiği kararlarla meselenin ileride müzakere edilebilir olduğunun kabul edildiğini ve bu sayede Kıbrıs'ı uluslararası bir mesele haline getirerek başarıya ulaştıklarını savunuyordu. İngiltere ve Türkiye ise Yunanistan'ı BM'de yenilgiye uğrattıklarını düşünmekteydi.¹³²

Başlangıçta meseleyi uluslararası arenaya taşıyarak halletmek isteyen Yunanistan BM'in ret kararı vermesi üzerine amacını gerçekleştirmenin yeni yollarını aramaya başlamıştır. Nisan 1955'te Kıbrıslı Rumlar yeniden harekete geçmiş ve tedhiş hareketlerine girişmişlerdir. Atina Hükümeti için bu hareketler Birleşmiş Milletlere yeniden müracaat etmenin bir vesilesi olarak görülmüştür. Artık Kıbrıs'ta sürekli nümayişler olmakta ve bombalar patlamaktadır. Kıbrıs'taki İngilizler bu hadiselerden son derece rahatsızdır ve Yunan Hükümeti de bu durumun farkındadır ve tedhiş hareketlerini kışkırtmaya devam etmektedir. Yunanistan'a göre eğer bu tedhiş olayları devam ederse İngiltere'nin Kıbrıs'ı terk etmemesi için bir neden kalmayacaktır.

*"Hindistan da böyle olmuştu, Filistin de böyle olmuştu, Süveyş de böyle olmuştu. Hiç kimse İngiltere'nin bir gün Süveyş'ten ayrılacağına ihtimal vermiyordu. Fakat bir Muhafazakâr hükümet bu kararı almaktan çekinmemiştir. Yunanlılar Süveyş'i bırakan İngiltere'nin zora gelince Kıbrıs'ı kendilerine bırakacağından emindiler ve bütün plânları o durumu yaratmağa müteveccihli."*¹³³

Akis bu mesele üzerinde ısrarla durmuş ve Türkiye'nin Kıbrıs için yeni bir politika geliştirmesi gerektiğini sürekli vurgulamıştır.

*"Kıbrıs meselesinde çok kuvvetli bir durumda olmak zorundayız, aksi halde istisnasız hepimizi kedere gark edecek bir sürprizle karşılaşabiliriz. İngiltere'nin Adayı en umulmadık zamanda terk zorunda kalıp çekilmesi sürprizi bizi gafil avlamamalıdır. Propaganda sahasında Yunanlılara kaptırdığımız mesafeyi son süratle kapamalı ve milletçe müttehit bir manzara almamız. Bunu partizan düşüncelere, hislerine, hürsına kapılarak ihmal edecek bir iktidarı millet asla affetmeyecektir."*¹³⁴

Bu saldırılar karşısında köşeye sıkışan İngiltere Londra'da bir konferans tertipleyerek meseleyi diplomatik yollarla çözmeye çalışacaktır. Kıbrıs Meselesi Yunanistan tarafından dile getirildiğinde böyle bir meselenin varlığını dahi kabul etmeyen

---

¹³¹ Armaoğlu, F, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), Alkım Yayınları, C.I-II, 12. Baskı, İstanbul: 2000 s.531

¹³² Irkçatal, a.g.m. s 55

¹³³ Akis, 'Kıbrıs Meselesi', 19 Temmuz 1955, s10

¹³⁴ Akis, a.g.m., 19 Temmuz 1955, s10

İngiltere şimdi Londra'da bir konferans düzenleme noktasına gelmiştir. Bu bir yıllık süreçte Yunanistan epeyce yol kat etmiş, Kıbrıslı Rumların tedhiş hareketleri ve Yunan Hükümeti'nin propaganda faaliyetleri İngiliz hükümetinin ve kamuoyunun tutumunda değişikliğe yol açmıştır. Kıbrıs Meselesini görüşmek üzere Londra'da İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin katıldığı bir konferans yapılması kararlaştırılmıştır. Londra'da Türkiye'yi dışişlerinden sorumlu başbakan yardımcılığına getirilen Fatin Rüştü Zorlu temsil edecektir. Zorlu, vazifesine başladıktan hemen sonra bir Kıbrıs komisyonu kurmuştur. Bu komisyonun vazifesi hükümetin Kıbrıs politikalarını belirlemek ve geliştirmek olacaktır. Buna göre Türk tarafı iki temel nokta üzerinde hareket edecektir. Bunlardan ilki Türkiye'nin Kıbrıs meselesindeki haklılığını, tarihsel, coğrafi ve kültürel bağlarını dünya kamuoyuna duyurmak ve kabul ettirmektir. İkincisi ise Kıbrıs'ta Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların baskısına maruz kalan Türkleri desteklemek olacaktır.¹³⁵ Bu konudaki önemli gelişmelerden biri de Türkiye'nin Kıbrıs politikasının mimarı haline gelen Fatin Rüştü Zorlu'nun, Başbakan Menderes tarafından Dışişleri Bakanlığı görevine getirilmesidir. Akis'e göre Fuat Köprülü'nün Dışişleri Bakanlığını işgal etmesi uygun değildir. Çünkü bu makamın bir takım hususiyetlere sahip olan biri tarafından yönetilmesi gerekmektedir. Bu makam için Fatin Rüştü Zorlu'nun daha uygun olduğu ifade edilmiş ve başarılarından övgüyle söz edilmiştir.¹³⁶ Fuat Köprülü ise Başbakan yardımcılığı görevine getirilecektir.

Londra'da Yunanistan'ın eli Türkiye'den daha güçlü görünmektedir. Bunun nedeni Yunanistan'ın Kıbrıs konusunda daha planlı ve uzun vadeli bir amaç doğrultusunda hareket etmiş olmasıdır. Yunan tarafı amaçlarını belirlemiş ve bu amaçlar doğrultusunda politikalar geliştirmiştir. Konferansta İngiltere Kıbrıs'ın özerk hale getirilmesi teklifinde bulunmuş, Yunanistan bu teklifi reddederek self determinasyon talebinde ısrar etmiştir.¹³⁷ Zira Yunanistan'ın uzun vadede amacı Kıbrıs'ı ilhak etmektir. Yunanistan Kıbrıs'ın ilhak edilmesi fikrini önce Avrupa kamuoyunda tartışılan bir konu haline getirmiş, devam eden süreçte ise başlangıçta Yunan tezine soğuk bakan Amerika'yı bile kendi çizgisine getirmeyi başarmıştır. Türk Hükümetinin ise iç politikada yaşanan kısır çekişmelerle vakit kaybederek meseleye gereken önemi vermediği anlaşılmaktadır. Günü kurtaracak

---

¹³⁵ Bağcı, Hüseyin, Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yay., Ankara: 2007, s 109

¹³⁶ Akis, 'Hakikatleri İsimlendirmekten Korkmayalım, 2 Nisan 1955, s 6-7

¹³⁷ Uçarol, 1995: 744

çözümler üretilmiş ve İngiltere'nin tezine güvenilmiştir. Yunanistan ise bu konuda Türkiye'den bir adım önde görünmektedir.

1955 yılında hükümetle muhalefeti bir araya getiren yegâne konu Kıbrıs Meselesi olacaktır. Muhalefet Kıbrıs konusunda hükümete tam destek vermiş ve iç politik çekişmeler bir tarafa bırakılarak birlik sağlanmıştır. Kıbrıs konusunda hem CHP lideri İsmet İnönü hem de CMP lideri Osman bölükbaşı açıklama yapmışlardır. Her iki muhalefet partisi de bu konuda hükümetin yanında yer almıştır. Ayrı ayrı yaptıkları açıklamalarda özetle şunu ifade edeceklerdir: *“Kıbrıs bütün Türk Milletinin meselesidir. Politikamızın havası Londra Konferansı devam ettiği müddetçe Kıbrıs'la dolu olmalıdır.”*¹³⁸ Muhalefetin Kıbrıs meselesindeki bu destekleyici tavrı siyasi ortamın bir nebze de olsa yumuşamasını sağlamıştır.

Türkiye'nin Dışişleri Bakanı sıfatı ile Fatin Rüştü Zorlu tarafından temsil edildiği Londra Konferansı beklenilenden daha uzun ve çetin geçecektir. Konferans 29 Ağustos 1955 tarihinde başlayacak, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında başlayan görüşmeler 7 Eylül 1955'te bir sonuca bağlanamadan sona erecektir. Baskın Oran'a göre zaten tıkanmış olan görüşmelerin sona ermesi ve konferansın dağılmasının asıl sebebi o sırada Türkiye'de meydana gelen 6-7 Eylül hadiseleridir.¹³⁹ Konferans devam ettiği sırada meydana gelen 6-7 Eylül hadiseleri bu Türkiye'yi zor bir durumda bırakacak ve Fatin Rüştü Zorlu konferansı terk ederek yurda dönecektir. Konferansın tek olumlu yanı, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda söz sahibi bir konuma gelmesidir.

2.4.1. 6-7 Eylül Hadiseleri

6 Eylül günü İstanbul ekspres gazetesinde bir haber yayınlanmıştır. Haberde Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığı ve evin Yunanlılarca tahrip edildiği yazılmıştı. Halk bu haberin yayılması üzerine galeyana gelmiş, Beyoğlu'nda çoğunluğu Rum kökenli vatandaşlara ait olan ev ve dükkânlar yağmalanmış, İstanbul birkaç saat içinde tanınmaz hale gelmiştir. Bu hadiseler Londra'da Kıbrıs Meselesi'nin görüşüldüğü konferansta Türkiye'yi temsil eden Fatin Rüştü Zorlu'yu güç durumda bırakmış, Zorlu, konferansı terk ederek yurda dönmek zorunda kalmıştır. Olayların ardından İstanbul Valisi ve İç işleri Bakanı istifa etmişlerdir.

---

¹³⁸ Akis, 'Tek Bir Cephe' , 3 Eylül 1955, s 5-6

¹³⁹ Oran, Baskın (Ed.), Türk Dış Politikası, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 602

Olaylar dergide “Hazin Hadiseler” başlığı ile yer bulmuştur. Olayların başında emniyet güçleri gerekli tedbirleri almamış ancak iş işten geçtikten sonra kontrolü sağlayabilmişlerdir. Başbakan Menderes bu elim olaylar üzerine örfi idare ilan etmek durumunda kalacaktır. Akis’te yer alan yazıyı incelediğimizde hadiselerin Atatürk’ün evini bombalandığı, atılan bomba ile konsoloslüğümüzün ve Atatürk’ün evinin camlarının kırıldığı şeklinde haberleştirilmiştir. Olayların milli bir gösteri ile sınırlı kalması gerekirken Vandalizm halini aldığı ifade edilmiştir. Hatta olayların sorumlusunun komünistler olduğu da söylenmiştir. “Zira nümayiş az zamanda bir komünist nümayişi haline gelmişti”¹⁴⁰ deniliyordu. Bununla birlikte yaşanan ekonomik kayba da dikkat çekilmiş ve kaybedilenin milli servet olduğu söylenmiştir. Ancak Akis’e göre asıl mesele dünya kamuoyu önünde düştüğümüz durumdur. Yaşanan bu hadiselerin gelecek neslin üzerinde bir yük olarak kalacağı ifade edilmiştir.

Olaylar üzerine Cumhurbaşkanı Celal Bayar Meclisi olağanüstü toplantıya çağırmıştır. Toplantıda hükümet adına önce Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ardından da Başbakan Menderes kürsüye gelmişlerdir. Dışişleri Bakanı yaptığı konuşmada

*“Arkadaşlar şundan bundan, emniyet kuvvetlerinin zafiyetinden, vaktinde haberdar olamadığından bahsettiler. Şunu söyleyeyim ki bu hadiseden hükümet evvelce haberdardı. Ona göre bazı tertibat da almıştı. Fakat bu hadisenin günü ve saati muayyen değildi ve bu bütün gayretlere rağmen adeta bir baskın şeklinde her tarafta birden tecelli etmiştir.”*¹⁴¹

ifadelerini kullanmıştır. Fuat Köprülü’nün konuşmasında olaylardan haberdar olduklarını ifade etmesi meclisi hareketlendirmiş, muhalefeti suçlayıcı tarzda sözler sarf etmesi tepkilere neden olmuştur.

Dışişleri Bakanının ardından kürsüye gelen başbakan Adnan Menderes muhalefetin tutumundan memnun kaldığını ve örfi idareye ihtiyaç bulunduğunu ifade ettikten sonra; emniyet kuvvetlerinin görevlerini yapmadıkları yönündeki iddiaları cevaplandırmıştır.

“Mesuller vardır, ama hadise de tarif ve tasvir edildiği gibi değildir. "Hadiseye takaddüm eden günlerde ve haftalarda, bütün gazeteleri okudumuz. Elde silâh vazife gören Emniyet Müdürü, Emniyet memuru, bütün zabıta kuvvetleri, hâdisenin ilk başladığı zaman, gençlik kitlesinin ilk harekete geçtiği anda, onu bastırmak en kolay bulunduğu bir sırada, acaba bunu bertaraf etmekle haklı cılan bir hareketi tenkit vazifesini mi yapıyorum, yoksa bunlara bir müsamaha nazarı altında hareket serbestisi vermek suretiyle mi vatani vazifemi, hamiyet vazifemi ifa ederim gibi bir tereddüdün mefluç edici tesiri altında kalmışlardır. Düşman, düşman kılığı altında

¹⁴⁰ Akis, ‘Hazin Hadiseler ’ , 10 Eylül 1955, s 8

¹⁴¹ TBMMZC, Devre: X, Cilt I, İçtima: 1, 80. Birleşim, s 684

gelseydi, şeytan rahmani kılığa bürünüp de karşımıza çıkmamış olsaydı elbette hadise böyle olmazdı. Hâdise başladığında tamamıyla nezih bir talebe ve gençlik topluluğu şeklinde cereyan etti. Haberimiz yok muydu? Vardı, neden önlemediniz diyeceksiniz. Önlemek için kâfi kuvvetlerimiz mevcuttu. Fakat hadise bir anda öylesine inbisat etti ve yaratılmış olan psikoz o derece müessir bir şekilde bütün zabıta kuvvetlerini ilk anda hareketsiz bıraktı ki, milletçe millî bir felâkete maruz kalındığını, hakikaten bir baskına uğranıldığını kabul etmek lâzımdır.”¹⁴²

Toplantı sonunda kararlara geçilmiş ve altı ay sürecek bir örfi idarenin ilan edilmesine karar verilmiştir.

CHP lideri İsmet Paşa mevzu bahis toplantıda hadiseler üzerine bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında özetle gerekli tedbirlerin alınmamış olduğunu ve iktidardan hadiselerle ilgili izahat beklediklerini ifade etmiştir.

“Cemiyet hareketlerinde taşkınlıklar çıkabilir. Bunlar bir takım zararlara da meydan verebilirler. Ancak bu hareketler vatandaşı koruyan kanun kuvvetlerinin kudretli müdahalesi ile karşılanır. 6-7 Eylül hadiselerinin çok hazin tarafı tecavüz edenlerin coşkun hissiyat ile kendini kaybetmişler halinde değil, âdeta biç bir mâni karşısında bulunmayan, rahatlık ve kolaylık içinde işlerini gören insanlar olarak görünmeleridir. Vatandaşların maddi zararı büyük ölçülerde olduğu söyleniyor. Milletimiz milli servetinden ehemmiyetli bir kayba uğramıştır. Vatandaşın el sürülmez hakları, kanun himayesi, Hukuk Devleti gibi mefhumlarda ağır sarsıntılar geçirdik.”¹⁴³

diyecektir. Konuşmasının devamında örfi idare ilan edilmesi üzerinde durmuş ve yalnızca lüzumlu olan yerlerde ilan edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

“Hükümet vukuat yerlerinde Örfi İdare istiyor. Ancak Ankara'da geçen hadiseler burada Örfi İdarenin devamını gerekli göstermiyor. Örfi İdare İlânı için bilmediğimiz sebepler yok ise Ankara'da Örfi İdareden vazgeçmek gerektir. Örfi İdarenin bir an önce lüzumsuz hale gelmesini temenni etmekte müttetik olduğumuza şüphe etmiyoruz.”¹⁴⁴

Olayların her açıdan açıklanmaya muhtaç olduğu da vurgulayan İsmet Paşa gerçeklerin ne denli utanç verici olursa olsun ortaya çıkarılmasını beklediklerini ifade etmiştir.

“Hâdiselerin her tarafı karanlıktır. Bu kadar tertipli ve teçhizatlı bir tecavüz ne vakitten beri, nasıl hazırlanmıştır? 6 Eylül saat 5-6'dan itibaren vahim tabiatta başlayan tecavüzler serbestçe nasıl gelişiyor? Nihayet askeri kuvvetler sivil idarenin talebi ile derhal yardıma gelebilirlerdi. Hâdise yerleri de büyük askeri merkezlerdir. Hakikatlerin ne kadar acı hatta ne kadar utandırıcı olsa bile olduğu gibi gösterilmesi büyük milletimize karşı temize çıkmanın tek çaresidir. Asil milletimize karşı şeref

¹⁴² Akis, 'Menderes Konuşuyor', 17 Eylül 1955, s 7

¹⁴³ Akis, 'İsmet İnönü Konuştu', 17 Eylül 1955, s 4-5

¹⁴⁴ Akis, 'a.g.m', 17 Eylül 1955, s 5

borcu ancak bu şekilde ödenebilecektir. Biz amme hizmetinin yolunda bulunan insanlar da ancak bu suretle vebalden kurtulabiliriz ”¹⁴⁵

Toplantıda hem muhalefet hem de iktidar milletvekilleri konu ile ilgili görüşlerini dile getirmişlerdir. Konuşmalar arasında tepki çekenler de olmuştur. CMP’den bir milletvekilinin “ekalliyetler Türklere daima misafirperverlik görmüştür.” Sözlerini söylemesi üzerine meclisten sesler yükselmiştir. Gelen tepkiler üzerine başkan Refik Koraltan; Türkiye’de ekalliyet diye bir sınıf olmadığını ve herkesin Türk sayıldığını söyleyecektir. ¹⁴⁶

Demokrat Parti’nin Rum kökenli milletvekili Hacıopulos konuşmasında hadiseler esnasında yaşanan olaylara değinmiştir. “*O kadar ki, dedi, sanki emniyet kuvvetleri masum vatandaşları değil, mütevacizleri himaye ediyordu.*”¹⁴⁷

Tüm konuşmalarda hadiselerle sebep olanlar lanetlenmiş ve konuşmacılar üzüntülerini bildirmişlerdir. Yapılan tecavüzlerin tüm Türklere mal edilemeyeceği vurgulanmış; Türklere tarihinde mezar açmak, kilise yakmak gibi şeylerin olmadığı söylenmiştir. Ancak üzerinde ittifak edilen bir diğer görüş ise hükümetin vazifesini yerine getiremediği ve gerekli müdahaleyi yapmadığı yönündedir.

6-7 Eylül olayları sonrasında DP grubu da gerilmiş, grup toplantısında adeta bir isyan baş göstermiştir. Yoksulluk, pahalılık, yolsuzluklar ve yüksek enflasyon grubun ana gündem maddeleridir. Muhalif sesler artmıştır. Bu tepkiler karşısında Ticaret bakanı Sıtkı Yırcalı, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Dışişlerinden sorumlu başbakan yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu İstifa etmek zorunda kalmıştır. DP grubunun bu isyanı hükümeti dağıtmış ve Başbakan Menderes’i bir yol ayrımına getirmiştir. Menderes bu yol ayrımında istifa etmek yerine gruptan kendi şahsı için güvenoyu istemeyi tercih edecektir. Demokrat Partinin 29 Kasım 1955 tarihli grup toplantısında yaptığı konuşma sonunda istediği güvenoyunu almış, kabinesini kaybetmiş ama kendisini kurtarmıştır. Henüz farkında olmasa da bu oylama Menderes için yolun yarısıdır. ¹⁴⁸

---

¹⁴⁵ Akis, ‘a.g.m. , 17 Eylül 1955, s 5

¹⁴⁶ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler, 17 Eylül 1955, s 4-5

¹⁴⁷ Akis, ‘a.g.m. , 17 Eylül 1955, s 6

¹⁴⁸ Geniş bilgi için bkz: Metin Toker, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973), Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1992

2.5. Ekonomik Durum

II. Dünya Savaşı yıllarında tek parti iktidarının uyguladığı ekonomi politikaları Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı ciddi bir toplumsal tepkinin doğmasına neden olmuştur.¹⁴⁹ Zira kurulduğu dönemde Demokrat Parti'nin yegâne özelliği Türkiye'nin sorunlarına alternatif çözümler sunmasından ziyade Halk Partisi'ne alternatif olmasıdır. Bununla birlikte Savaş sonrası dönemde Türk Dış Politikası Amerika'nın etkisi altına girmiş, bu durum çok partili yaşama geçiş süreci ve iç politik, ekonomik ve siyasi gelişmeleri doğrudan etkilemiş hatta belirleyicisi olmuştur.

Demokrat Partiyi iktidara taşıyan 1950 seçimlerinin CHP'ye duyulan bir tepki ve bıkkınlık neticesinde gerçekleştiği ve bu memnuniyetsizliğin göz ardı edilemeyeceği açıktır. Demokrat Parti'nin muhalefet yıllarından itibaren CHP ile ilgili şikâyet ettiği konuların en başında iktidar olmanın nimetlerini ve devletin imkânlarını parti çıkarları için

---

¹⁴⁹ Metin Toker, ' Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları' adlı eserinde II. Dünya Savaşı yılları ve sonrasında yaşanan ekonomik ve siyasi sıkıntıları ve bu sıkıntıların CHP ve İsmet Paşa'ya yansımalarına geniş bir yer vermiştir. "Türkiye bir yandan, İsmet İnönü'nün elinde, dünyayı kavuran savaş ateşinden uzak kalmaya çalışıyordu, ama diğer taraftan da gündelik hayatını yaşıyordu. Bu yaşantıyı başlıca iki karakteristik damgalıyordu: Yiyecek ve giyecek mallardaki sıkıntı ile karaborsa. Savaşa bulaşmamamız iyi ise de vatandaş eline verilen bir parça ekmele karnını doyurmaya bakıyordu, karne sistemi çeşitli sahalara yayılıyordu, pek çok ihtiyaç maddesini bulmak mesele oluyordu ve bunlar halkta derin infial yaratıyordu. İnfialin hedefi doğrudan doğruya İsmet İnönü idi ve Çankaya'da İsmet İnönü bunu pek bilmiyordu. 1944'lere gelindiğinde ve tehlikenin büyüğü geride kaldığında Cumhurbaşkanı sanıyordu ki millet kendisine, dış politikadaki dirayetli, basiretli tutumundan, başarısından dolayı sadece minnetli sevgi duyguları ile bağlıdır....Halk, savaş felaketine uğramamış olmamızın şerefini İsmet Paşaya veriyordu....Ama bunun yanında, gündelik hayatın bütün sıkıntılarının sorumlusu diye de aynı İsmet Paşayı görüyordu. Bu tabii değil midir ve "her şey" olan insanın kaderi başka olabilir mi? Şimdi, aradan geçen yılların sonunda o günleri hatırlıyorum. Evlerde ekmele kavgaları eksik olmazdı. "Ağır işçi" karneleri sözüm ona kollarıyla çalışanların karnelerini biraz daha iyi doyurmak içindi ama bunlar karaborsada bol bol satılmaktaydı. ...Halk ile memur iki sınıf halinde birbirinden ayrılmıştı ve devlet, kendi memurunu kısmen koruyabilmenin gayreti içindeydi. Bunun aslında, halkı memurdan yani devletten daha fazla ayırdığının farkında değildi. Sümerbank'ın memurlara verdiği kumaş ve ayakkabılar, ucuz fiyatlarıyla tamah çekiyorlardı. Şeker için memura ve halka değişik bedel ödettiriliyordu. Hâlbuki bunları almak da bir meseleydi ve nüfus cüzdanlarının başındaki beyaz sayfalar çeteleye dönmüştü. Her dağıtımda bir damga vuruluyordu.

Sıkıntı şüphesiz ki Avrupa'da devam eden savaşın bir sonucuydu. Fakat hükümetin istikrarlı bir ekonomi politikası olmaması, kontrollerin gereği gibi yapılmaması, kararların bir gün alınıp ertesi gün bozulması bir olacak sıkıntıyı on yapıyordu. "Karaborsacı" tipi de, "Hacıağa" tipi de o günlerin icadıdır. Köylü şehirlie nazaran, gıda maddesi bakımından daha iyi haldeydi. Buna mukabil ölüsünü sarmak için dahi kefen bezi bulamıyordu. Şehirli, her iki alanda en az elverişli durumdaki zümreydi. ...Karaborsayla mücadele için görevli olanlar büyük rüşvetle susturuluyorlar, buna mukabil beş on kuruşluk ihtikâr yapanların dükkânları kapatılıyor, hapsilere atılıyorlardı. Varlık vergisi ayrı bir dert, şikâyet konusu olmuş ve karakuşiliğiyle herkese parmak ısıtırmıştı. Gazeteler gün geçmiyordu ki bir suiistimalin, bir rezaletin haberini vermesinler. Türkiye savaş ateşinin dışında, fakat vurguncuların pençesinde ve kötü bir hükümet yönetiminin tam içindeydi. ...Çekilen sıkıntılar dilden dile hep nakledilecektir. Bunlardan dolayı da şahsen İsmet İnönü suçlu tutulacaktır. Milli Şef değil miydi ve mutlak kudreti elinde bulundurmuyor muydu?" (Metin Toker, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973) Dizisi; Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950), Bilgi Yayinevi, Ankara 1990, s.22-24.).

kullandıkları şeklinde olmuştur.¹⁵⁰ Demokrat Parti iktidarına baktığımızda ise daha önce şikâyet ettikleri CHP'den çok da farklı davranmadıkları açıkça görülmektedir. Hatta denilebilir ki iktidarın nimetlerini adeta bir intikam aracı olarak kullanmışlardır. Halkın da Tek Parti döneminde yaşadığı ekonomik ve sosyal sıkıntılardan dolayı CHP'ye duyduğu öfke Demokrat Parti'nin işini kolaylaştırmıştır. Demokrat Parti özellikle katı devletçilik anlayışı nedeniyle CHP'yi sert bir dille eleştirmiş olmasına rağmen kendisi de devletçi uygulamalardan vazgeçememiştir.¹⁵¹ Esasında Halk Partisi de 1948 yılında gerçekleştirilen Türkiye İktisat Kongresi'nde katı devletçilik anlayışını büyük oranda değiştirmiş ve yumuşama yolunu tutmuştu. Ancak uzun süren iktidarın halkta yarattığı bıkkınlık ve halkın demokrat partiden beklentilerinin daha yüksek olması nedeniyle halk partisinin bu çabaları iktidarını korumaya yetmemiştir. CHP ile neredeyse aynı söylemlerde bulunan Demokrat Parti ise halk tarafından adeta kurtarıcı olarak algılanmıştır.

Bir toprak adamı olan Menderes, iktidarının ilk yıllarında Anadolu toprağını uyandırmış ve son yıllarda sağlanan Amerikan yardımlarıyla kara yolları inşa edilmiş, tarım makineleri alınmış ve 1953 yılına Türkiye buğday üretiminde dünya dördüncüsü olmuştur. Girişilen bu ekonomik kalkınma hamlesi doğrultusunda yabancı sermayeyi teşvik kanunu ve petrol kanunu gibi Kanunlar da çıkartılmıştır. Bu dönemin ekonomik gelişmelerine baktığımızda özellikle tarım sektöründeki hızlı büyüme dikkati çeker. Ziraat Bankası'nın çiftçilere kredi sağlaması, topraksız köylülere toprak dağıtılması, hayvancılıkla uğraşanlardan alınan vergilerin kaldırılması, önemli miktarda tarım makinesi ithal edilmesi gibi politikalarla tarım ekonomisi önemli oranda büyümüştür. Öte yandan uygun iklim koşulları sayesinde üretimin artması ve Kore Savaşı nedeniyle dünyada tarım ürünlerine olan talebin artması ile tarım ürünü ihracatı artmıştır. Bu gelişmeler özellikle Demokrat Parti seçmen kitlesinin çoğunluğunu oluşturan kırsal kesimde yaşayan halkın gündelik yaşantısı üzerinde gözle görülür bir iyileşmeyi de beraberinde getirmiştir ve bu kesimin Demokrat Partiye olan sempatisini ve güvenini artırmıştır. Marshall yardımı gibi dış yardımlar da Demokrat Parti iktidarının ilk döneminde yaşanan hızlı ekonomik

---

¹⁵⁰ Hikmet Özdemir, "Siyasal Tarih", Çağdaş Türkiye- 4 (1960-1980), İstanbul 1997, s.179.

¹⁵¹ "Devletçiliği, ekonomik alanda uzun zamandan beri devam eden boşluğu bir an önce doldurmak, iş hacmini genişleterek yurttaşların geçim ve refah düzeyini yükseltmek için, devletin, gerek doğrudan doğruya ekonomik faaliyetlere girişmesi, gerekse teşvik ve yardım yolları ile özel teşebbüs ve sermayenin genel yararlarına en uygun şekilde ve hızla gelişmesinde görev alması anlamında anlıyoruz... Özel teşebbüs menfaatleri genel menfaatin te'lifi ve korunması zaruretinden ileri gelmektedir. Bizim devletçiliğimiz, ekonomik koşullarımızın çizdiği yoldur" (Demokrat Parti Tüzük ve Programı, İstanbul, 1946, s. 50-51, Madde 1)

büyümenin nedenleri arasında sayılabilir. Burada unutulmaması gereken bir husus da savaş dışında kalmayı başarmış olan Türkiye'nin, II. Dünya savaşı sırasında tasarruf ettiği ve Merkez Bankası'nın kasasında bulunan önemli miktarda altın ve döviz rezervinin, 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti'nin ekonomideki başarısında önemli bir etken olduğudur.

1954 seçimlerinde şartlar değişmiştir. Seçmen 1954 seçimleriyle ilk kez iktidardaki Demokrat Parti ve muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisinin icraatlarını görerek oy kullanacaktır. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta Demokrat Parti kurucularının da Cumhuriyet Halk Partisi içerisinde çıkmış olması ve tek parti döneminde CHP iktidarının uyguladığı politikalarda sorumluluklarının bulunmuş olmasıdır. Ancak 1954 yılına gelindiğinde hızlı büyüme yavaşlamış ve bir takım sıkıntılar görülmeye başlamıştır. Özellikle temel ihtiyaç maddelerinin temininde yaşanan sıkıntılar, fiyatların artması ve yüksek enflasyon oranları Demokrat Parti için duraklama döneminin başlaması olarak kabul edilebilir.¹⁵² Seçim süreci boyunca muhalif partiler tarafından yapılan propagandalarda yükselen fiyatlar, temel tüketim maddelerindeki kıtlık, petrol kanunu, yabancı sermayeyi teşvik kanunu, işçilere grev hakkı, bir anayasa mahkemesinin kurulmasının gerekliliği gibi meseleler gündeme gelmiştir. Yapılan yatırımların büyük sermayeler gerektirmesi, Amerika'da talep edilen kredinin alınamaması, yaşanan kuraklık nedeni ile üretimin düşmesi, gittikçe artan pahalılık, yoksulluk ve karaborsacılık DP'yi çok zor bir durumun içine sokmuştur. Hükümet muhalefet ve basına karşı tutumunu sertleştirmiştir. Bütün bunların üzerine 6-7 Eylül hadiselerinin ortaya çıkışı hükümeti daha da zorlayacak, zorlandıkça daha da sertleşecektir.

---

¹⁵² Menderes 26.5.1954 tarihli meclis oturumunda yeni hükümeti ekonomi politikasını şu şekilde ifade etmiştir.

1. "Nüfusumuzun % 80'inin işsiz ve geçim vasıtasını, milli ekonomimizin temelini, sanayi ve ticaretimizin ana kaynağını teşkil eden ziraatımız büyük bir dikkat ve ehemmiyetle ve ön planda ele alınacaktır.
2. Memleketin İktisadi cihazlandırılması süratlendirilecek, bütün malî ve iktisadî imkânlarımız, azami nispette iktisadi kalkınmanın emrine tahsis olunacaktır.
3. Hususi teşebbüsün çalışması ve gelişmesi için lüzumlu hukuki ve fiili emniyet havasının yerleşmesini temine matuf bütün tedbirler alınacaktır.
4. Yabancı teşebbüs, sermaye ve tekniğinden geniş ölçüde faydalanmanın şartları tahakkuk ettirilecek ve icapları yerine getirilecektir. Devlet bütçelerinin cari hizmetler ve sarfiyatında azami tasarrufla hareket edilecek, memleketin iktisadi takatiyle mütenasip denk ve muvazenesiz bütçeler getirilecek, buna mukabil iktisadi kalkınmaya ve bir kül halinde vatandaşların istihsal gayretleri ve faaliyetlerini desteklemeye matuf sermaye yatırımlarına mümkün olan en geniş hissenin ayrılması temin edilecektir. TBMM Zabıt Ceridesi, D: 10, c:I, Tarih: 24.5 .1954,

Yabancı sermayenin Türkiye'ye girişine onay veren kanun ve petrol kanunu seçim öncesinde muhalefet partilerinin gündeminde olan konular arasındadır.¹⁵³ Petrol Yasası'nın çıkarılmasından sonra CHP'nin hükümetin ekonomi politikalarına yönelik eleştirileri daha da sertleşmiştir. Genel başkan İnönü bu yasayla Lozan'da elde edilen kazanımların yok edildiğini, bağımsızlığına gölge düşürüldüğünü ve kapitülasyonlara davetiye çıkarıldığını söyleyecektir.¹⁵⁴ Bu meseleye Akis'te de yer verilmiş; Bahsi geçen yasalar Demokrat Parti tarafından övünçle savunulurken; Cumhuriyet Halk Partisi yabancı sermayenin Türkiye'ye girişi kapitülasyonların önünü açacaktır şeklinde yorumlanmıştır. CHP'ye göre yabancı şirketlere Türkiye'de petrol arama izni verilmesi de memleketi satmak olarak nitelenmiştir.¹⁵⁵

Menderes 1954 seçimlerinden hemen sonra Amerika Hükümeti tarafından yapılan bir davet üzerine 30 Mayıs 1954 tarihi itibarıyla dört günlük bir Amerika seyahatine çıkacaktır. İktisadi ve mali meselelerin görüşüleceği bu seyahate Devlet Vekili ve Başvekil Yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu, Milli Müdafaa Vekili Ethem Menderes, Hariciye Vekâleti Müsteşarı Muharrem Nuri Birgi, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Baransel ve Başvekâlet Hususi Kalem Müdürü Muzaffer Ersü katılacaktır.¹⁵⁶ Hariciye Vekili Fuat Köprülü'nün bu kadro içinde yer almaması dikkatlerden kaçmamıştır.

Başbakan Menderes'in Amerika gezisi esnasında başlayan temaslar neticesinde Türkiye Amerika'dan 300 milyon dolarlık uzun vadeli bir kredi talebinde bulunmuştur. Ancak Türkiye'nin bu talebine Amerika pek sıcak bakmamaktadır. Akis'e göre Amerika'nın kredi meselesindeki bu tutumunun nedeni Menderes Hükümetinin ekonomi politikaları ve yüksek enflasyondur. Amerika yüksek enflasyonun siyasi nedenlerden kaynaklandığını düşünmekteydi. Menderes Hükümeti ise enflasyonun yüksek çıkmasını yapılan yatırımların büyüklüğüne bağlayarak sebebin ekonomik olduğunu söylüyordu.¹⁵⁷ Dergide Amerika'nın Türkiye'ye kredi verme konusunu yokuşa sürmesinin asıl nedeni ise *"iç işlerine karışmak ve iktisadiyatı üzerine bir kontrol ihdas etmek"* şeklinde ifade edilmiştir.¹⁵⁸ Amerika'dan talep edilen 300 milyon dolarlık kredi talebi reddedilmiş bunun

---

¹⁵³ DP, 18 Ocak 1954'te "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu"nu 7 Martta ise Petrol Kanunu'nu çıkartmıştır. (BAYTAL, Yaşar; Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S :40, Kasım 2007.)

¹⁵⁴ Baytal, Yaşar, a.g.m. s. 545-567

¹⁵⁵ Akis, 'İktisadi ve Mali sahada', 15 Mayıs 1954 s 16

¹⁵⁶ Akis, 'Başvekilin Amerika Seyahati', 29 Mayıs 1954 s 10

¹⁵⁷ Akis, 'Dış Yardım', 20 Nisan 1955 s 7

¹⁵⁸ Akis, a. g. m. , 20 Nisan 1955 s 8

yerine 70 milyon dolarlık yardıma ek olarak 30 milyon dolar daha hibe edilebileceği bildirilmiştir. Time Dergisi'nde o günlerde Türkiye ile ilgili bir makale neşredilmiştir. Bu makalede Amerika'nın Türk Hükümeti'nin kredi talebini reddetmesinin nedenleri üzerinde durulmaktadır. Time Dergisi'ne göre Türk Hükümetinin radikal tedbirler alması gerekmektedir. Aksi takdirde 300 milyon dolarlık kredi talebi karşılanırsa dahi birkaç ay sonra yeniden bu miktarda bir krediye ihtiyaç duyulacaktır.¹⁵⁹

Amerika'nın 300 milyon dolarlık kredi talebini reddetmesinden sonra hükümetin iktisat politikaları ve hatta Adnan Menderes tartışma konusu olmaya başlamıştır. Menderes'in yerini başka bir Demokrat Partiliye bırakması gerektiği dillendirilmeye başlamıştır.

Bozulan ekonomik vaziyet, pahalılık, enflasyon ve hükümetin iktisat politikalarındaki başarısızlığı o dönemde basın gündemini de epeyce meşgul etmiştir. Ancak İktidar ve İktidar yanlısı basının gündemi ise bu meseleler değil bu meseleleri gündeme getirenlerdir. Hükümet, 3 Temmuz 1955 tarihinde o günkü gazetelerde neşredilmek üzere bir tebliğ yayınlamıştır. Bu tebliğde ekonominin kötü gidişatından muhalefet sorumlu tutulmaktadır. Öyle ki tebliğe göre muhalefet Amerikan Hükümetine Türkiye'nin istediği 300 milyon dolarlık krediyi vermemesi için telkinde bulunmuştur.¹⁶⁰ Bununla da kalmamış, yabancılara Türkiye'nin iktisadi durumunun çok bozuk olduğunu ve buna göre hareket etmeleri gerektiğini telkin etmiştir. Hatta halkın ihtiyaç duyduğu gıda ve diğer maddelerin temininde güçlükler yaşandığını ve durumun daha da kötüye gideceğini söyleyerek halkı hükümete karşı tahrik ettikleri söylenmiştir.¹⁶¹

Akis'te hem hükümetin bu tutumu hem de ana muhalefet partisi eleştiri konusu olmuştur. Akis'e göre Hükümet sorumluluklarını yerine getirememektedir. Muhalefet ise işler bu noktaya gelinceye kadar etkili bir muhalefet yapmamış, iktisadi ve mali sorunlara çözüm olabilecek politikalar üretmemiştir. Eğer muhalefetin bir kusuru varsa o da muhalefet etmedeki yetersizliğidir. Akis'e göre CHP'nin tutumunun ciddi ve inandırıcı değildir. Mevcut durumu tespit ve ilan etmek dışında bir şey yapmamaktadır.

“Memleketin ana muhalefet partisi olan C.H.P. den beklenen şey iktidar partisinin içinde bulunduğunu söylediği programsızlık halinden kendisini de kurtarmasıdır. Muhalefete geçtiği günden beri C.H.P. iktisadi, mali sahada teferruatlı ve esaslı hiç

---

¹⁵⁹ Akis, 'Dış Yardım', 29 Ekim 1955 s 11-12

¹⁶⁰ Akis, 'Yurtta Olup Bitenler', 9 Temmuz 1955 s4

¹⁶¹ Akis, 'İktisadi ve Mali Sahada', 16 Temmuz 1955 s 13

bir tenkit ve fikir beyanında bulunmamıştır. Tenkitler çoğu zaman bazı umumi ifadelerle yapılmış veya mahdut sahalara inhisar etmiştir. Bu hali iki sebebe atfetmek mümkündür. Ya C.H.P. kıskançsa hareket ediyor - ki buna pek fazla ihtimal vermek istemiyoruz - veya kendisi de takip edilmesi gerek hattihareket hakkında vazih bir fikre sahip değildir”¹⁶²

Hükümetin kötü gidişatın sorumluluğunu muhalefete yüklemekten başka bir de “iktisadi istiklal savaşı” söylemiyle ortaya çıkması da bir diğer tartışma konusu olmuştur. Menderes’e göre Türkiye bir iktisadi istiklal savaşı vermektedir. Bu savaşta hükümetin politikalarını eleştirmek ise hainlik noktasına gelmekle eşdeğer tutulmuştur.

“Haftalar var ki iktidar sözcülerinin, resmi radyo gazetesinin, yarı resmî Zafer gazetesinin ve hükümet icraatını belki onlardan da facia hararetle öven İstanbul’daki Yeni Sabah veya Ankara’daki Halkçı gazetesi gibi "hükümetçi" organların beyan ve yayınlarının bir muayyen noktasında derin bir hayret ve hayretten çok ibret hissi duymamak elden gelmiyor. Bu nokta "İktisadî istiklâl savaşı" edebiyatının başladığı noktadır. Dikkat edilmişse fark edilmiştir ki "İktisadî istiklâl savaşı" edebiyatının piyasaya sürüldüğü tarih, Adnan Menderes hükümetinin iktisadi siyasetinin şiddetli tenkitlere yol açtığı, Amerika tarafından kredi talebimizin reddedildiği ve bir darlığın baş gösterdiği zamana tesadüf etmektedir. Gayeyi anlamak için fazla zeki olmaya lüzum yoktur: bu iktisadî siyaseti hücumlardan korumak! "İktisadî istiklâl savaşı" edebiyatı böylece muhaliflere, tarafsızlara ve bizzat iktidar partisi içinde bulunup da iktisadî gidişi tasvip etmeyenlere karşı bir zırh vazifesi görecektir tenkitte bulunmak isteyenler aman, istiklâl savaşını istiklâl mahkemeleri takip edebilir endişesiyle susup oturacaklardır.”¹⁶³

Demokrat Parti’nin bu tutumu parti içerisinde de tepkiyle karşılanmış ve farklı seslerin çıkmasına neden olmuştur. Parti grubu içerisindeki muhalif kanat hükümetin bu tarz yaklaşımlarını eleştiri konusu yapmışlardır.. Örneğin Demokrat Parti Genel İdare Kurulu üyelerinden Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu şöyle diyecektir. “*bu memleketin muhtaç olduğu şey kalkınma ve refah ile beraber hürriyet ve murakabeli bir sistemin teminidir*”¹⁶⁴ Akis ise hükümetin iktisadi kalkınma savaşı söylemi ile ilgili olarak; “*Eğer hürriyet ile kalkınma arasında bir tercih yapmak gerekirse cevabımız tektir: hürriyet*”¹⁶⁵ yorumu yapmıştır.

Ekonominin bozulmasında bir diğer etken de 6-7 Eylül olayları sonrasında hükümete içerde ve dışarıda duyulan güven ve itibarın sarsılmış olmasıdır. Bu elim hadise hükümeti hem siyasi hem de ekonomik alanda zor bir durumun içine sokmuştur. Hükümet ekonominin kötü gidişatı karşısında bir takım tedbirler de almıştır. Bunlar arasında en

---

¹⁶² Akis, ‘Muhalefet ve İktisadi Siyaset’, 25 Haziran 1955 s 13

¹⁶³ Akis, ‘Kendi Aramızda’, 16 Temmuz 1955 s 3

¹⁶⁴ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’, 30 Temmuz 1955 s 5

¹⁶⁵ Akis, ‘Bir Nuktada’, 23 Temmuz 1955 s 6- 7

dikkat çeken tedbir Milli Korunma Kanunu'nun 6 Haziran 1956 tarihinde yeniden yürürlüğe konması olacaktır. Demokrat Parti Hükümeti İkinci Dünya Savaşı yıllarında, uygulanan Millî Korunma Yasasını daha ağır koşullarla yürürlüğe koymuştur. Parti politika ve programlarıyla taban tabana zıt olan bu yasa ile iktidarın amacı; piyasadaki mal darlıklarını ve karaborsayı önlemek, ekonomiyi denetim altına almaktır.¹⁶⁶ Demokrat Parti ekonomik darboğazdan kurtulmanın yolunu sürekli eleştirdiği tek parti döneminin bir uygulaması olan Milli Korunma Kanunu çıkarmakta arayacaktır.

---

¹⁶⁶ Albayrak, Mustafa, "Demokrat Parti Döneminde Milli Korunma Kanunu Uygulamaları (1955-1960)", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XXIII, Mart-Temmuz-Kasım 2007, Sayı: 67-68-69, s. 238.

3. 1957-1960 DÖNEMİ OLAYLARI

3.1. Seçim Öncesi Genel Durum

Metin Toker Demokrasiden Darbeye 1957- 1960 adlı eserinde, 1957 seçimlerinin yapıldığı gün için şu yorumu yapar.

“Türkiye’de 1960 ihtilali 27 Ekim 1957’de başladı. O tarihte bunun farkında çok kimsenin olduğunu sanmıyorum. Aksine çok kimse Menderes’in bu seçimlerde tekrar iktidara getirilmesini her şeyin bittiğinin delili olarak yorumladı. Bunların büyük kısmı sonradan, kendi hareketlerini ve özel durumunu da bu inanca göre ayarladı ya.. Bilhassa 1959’dan 1960 ilkbaharına kadar tolumda o kadar çok haysiyetsiz adamın çıkması ve bir takım isimlerin herkesin gözü önünde, şereflerinden fedakârlık yapmada hiçbir fütur duymaksızın adi tazyike boyun eğmesi, vatan cephelerine kapılanması her şeyin bittiği kanısının gün geçtikçe koyulaşmasının neticesi olmuştur. Hâlbuki 27 Ekim 1957’de her şey bitmiyor, her şey başlıyordu.”¹⁶⁷

1957–1960 devresinde, DP dikta idaresine yöneldi ve baskılar arttı diyen Metin Toker, “bu gidişe üç kurum karşı koydu ve sapasağlam sonuna kadar direndi. Bunlar CHP, gençlik ve ordudur”¹⁶⁸demektedir. Demokrat Parti iktidarı boyunca yapılan seçimlerde seçim süreci hep gergin bir ortamda geçmiştir. 1957 seçimleri süreci bunlar arasında en gergin olanıdır denilebilir. Bu dönemde Başbakan Menderes’in siyaset tarzı ve üslubundaki sertleşme dikkati çekmektedir.

1957 seçimleri öncesinde yüksek yargı mensuplarının emekliye sevk edilmesi, basın kanununda yapılan değişikliklerle basının susturulmaya çalışılması, toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanununda değişikliğe gidilerek siyasi parti faaliyetlerine sınırlandırma getirilmesi gibi anti demokratik uygulamalar seçim sürecinde kutuplaşmayı arttırmıştır. Bu süreçte pek çok gazeteci tutuklanmış, gazeteler toplatılmış, üniversite hocaları yaptıkları konuşmalar siyasi bulunarak bakanlık emrine alınmışlardır. DP’nin giderek sertleşen ve tahammülsüz olan bu uzlaşmaz tavrı muhalefetin ve iktidarın iki ayrı cepheye dönüşmesine neden olmuştur. Bu uygulamalar sonrasında basın da giderek Demokrat Parti’den uzaklaşmıştır. İktidarının ilk yıllarında Demokrat Partiyi destekleyen pek çok kesim desteklerini geri çekmiş ve muhalefet saflarında birleşmeye başlamışlardır. Akis mecmuası da bunun en somut örneklerinden birisidir. Demokrat Parti bu gergin ortamı daha fazla sürdürülemez bulmuş olacak ki seçim tarihini öne çekmeye karar vermiştir.

---

¹⁶⁷ Toker, Metin, 1992: 7

¹⁶⁸ Toker, Metin, 1992: 10

İktidar muhalefet ilişkilerinin son derece gergin olduğu bir ortamda başlayan seçim döneminin en dikkat çeken hadiselerinden biri seçim öncesinde Kırşehir'in yeniden il yapılmasıdır. DP'nin bu hamlesini eleştiren Osman Bölükbaşı, bu meseleyle ilgili yaptığı konuşmada meclise hakaret ettiği gerekçesiyle önce oturumlara katılmama cezası alacak daha sonra da dokunulmazlığı kaldırılarak tutuklanacaktır.¹⁶⁹

Bir diğer önemli hadise ise Demokrat Parti kurucu üyelerinden Prof. Dr Fuat Köprülü'nün istifasıdır. Köprülü seçimlerin hemen öncesinde kurucusu olduğu partiden ayrılmış ve oğlu Orhan Köprülü'nün de içinde bulunduğu Hürriyet Partisi'ne katılmıştır. Köprülü, bu ayrılıkla ilgili yaptığı açıklamada; *“Demokrat Parti eski hüviyetini kaybetmiştir... Demokrasi nizamına iman etmiş bütün vatandaşların, aralarındaki her türlü ihtilafları bir tarafa atarak, bu gaye uğrunda işbirliği yapması bir vatan borcudur...”*¹⁷⁰ diyecektir.

Seçim tarihinin öne alınmasıyla birlikte muhalefet partileri de seçim çalışmalarına hız vermişlerdir ve seçimlerde Demokrat Parti'ye karşı birlikte hareket etme kararı almışlardır. Bu amaçla CHP, CMP, HP liderleri İnönü önderliğinde bir araya gelerek toplantılar yapmışlardır.¹⁷¹ Muhalefet Partileri yapılan bu toplantılar neticesinde ortak bir bildiri yayımlayarak seçim sürecinde izleyecekleri yolu kamuoyuna açıklamışlardır.

Demokrat Parti iktidarı ise bu gelişmeler karşısında, 1957 seçimlerinden önce seçim yasasını değişiklik yapmıştır. Bu değişikliğe göre“Her seçim çevresi için tespit edilecek milletvekili sayısının,1954 seçimlerinde bu çevreler için tespit edilmiş bulunan milletvekili sayısından aşağı olamayacaktır...”¹⁷² Yapılan bu değişiklik sonucunda hem Köprülü'nün seçimlere katılması engellenmiş oluyor hem de muhalefet partilerinin ortak hareket etmelerinin önüne geçilmiş oluyordu. Böylece muhalefet partileri karşısında zaten güçlü konumda olan Demokrat Parti 1957 seçimlerinde de rakiplerini geriye atmayı başarmıştır.

1957 seçimlerinde kampanya sürecini incelediğimizde hem iktidar partisinin hem de muhalefet partilerinin birbirlerine karşı son derece sert ve saldırgan bir dil kullandıklarını görüyoruz. Demokrat Parti seçim kampanyasını köylülerin ulaştığı refah seviyesi, tarım ve sanayideki gelişmeler üzerine inşa ederken; muhalefet partileri

---

¹⁶⁹ Artvinli, Fatih, Osman Bölükbaşı, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007 s. 82-84

¹⁷⁰ Cumhuriyet, 8 Eylül 1957

¹⁷¹ Eroğul, 1998: 198

¹⁷² TBMMZC, Dönem: X, Cilt: 39, ss.1225-1226.

kampanya söylemlerini ekonomik sıkıntılar, iktidarın demokrasiden uzaklaşması ve özgürlüklerin kısıtlanması üzerine kuracaklardır.

Konumu itibariyle tarafsız olması beklenen cumhurbaşkanı Celal Bayar dahi seçim kampanyalarında yer almış ve kurucusu olduğu Demokrat Parti'yi açıkça desteklemiştir. Demokrat Parti Taksim Mitinginde söylenen şu sözler Bayar'a aittir. "*Türkiye otuz yıl sonra Küçük Bir Amerika olacaktır.*"¹⁷³

Muhalefet kanadında ise seçim kampanyası kısıtlı imkânlarla sürdürülmeye çalışılmıştır. Demokrat Parti'nin halka ulaşmada en kolay araç olan radyonun kullanımını tekelinde bulundurması muhalefet partilerinin işini zorlaştırmıştır. Bu süreçte CHP'nin yayın organı mahiyetindeki Ulus Gazetesi en sert muhalefet aracıdır denilebilir. Gazetenin başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın kaleme aldığı makalelerde Menderes'i diktatör olmakla suçlayacaktır. Diğer bir muhalefet partisi olan CMP ise seçim kampanyasında daha ziyade genel başkanları Osman Bölükbaşı'nın tutukluluğu üzerinde durmuş ve kendilerine verilecek oyların bu tutukluluğun sonu olacağı tezini işlemişlerdir. Henüz teşkilatlanmasını tamamlayamamış olan Hürriyet Partisi ise Demokrat Partiye rakip olmaktan uzak görünmektedir. Muhalefet partilerinin durumuna genel olarak bakıldığında ise şikâyetçi oldukları meselelerde etkili çözüm önerileri sunmaktan uzak oldukları anlaşılmaktadır. Zira bu durum seçim sonuçlarında da açıkça görülmektedir. 1957 seçimlerinde seçime katılım oranı 1954 seçimlerine nazaran düşmüş ve Demokrat Parti iktidarını korumakla birlikte önemli ölçüde oy kaybetmiştir. Hükümet bu durumda bir ders almak yerine muhalefeti susturmak için daha sert tedbirlere başvurmayı tercih etmiştir.

3.2. 1957 Seçimleri ve Muhalefetin Güçlenmesi

1957 Seçimlerinde halk yaşadığı bütün olumsuzluklara rağmen yine Demokrat Partiyi iktidara taşıyacaktı. Demokrat Parti bu seçimlerde önemli oranda oy kaybetmiş olmasına rağmen iktidarını korumayı başarmıştır.¹⁷⁴ D. P. Genel Başkan 27 Ekim gecesi duyduğu endişeyi bahis mevzuu ederken aynen şöyle demişti: "*Bunlar Demokrat Parti gibi devri sabık yaratmayacağız demez. Gelirlerse kim bilir nasıl gelirler diye de bir endişe vardı. O seçim gecesini Allah bir daha göstermesin.*"¹⁷⁵ Bu seçimler Türk siyasi

---

¹⁷³ Cumhuriyet, 21 Ekim 1957

¹⁷⁴ DP % 47 oyla 424 milletvekili CHP: 178, CMP: 4 ve HP:4 milletvekili ile meclise girmiştir. Tugay-Ahmad, a.g.e., s. 171.

¹⁷⁵ Akis, ' Millet', 15 Şubat 1958 s 4

tarihine İsmet Paşa'nın tabiri ile "Kütük Marifetleri" sıfatı ile geçecektir. Bu yakıştırmanın nedeni CHP'li seçmenlerin seçmen kütüklerinde isimlerini bulamamaları nedeniyle birçok sandıkta oy kullanamamış olmaları, DP'li seçmenlerin ise birden fazla sandıkta oy kullandıklarının ortaya çıkmasıdır. Seçimler esnasında yaşanan bu hadiseler halk arasında tepkilere neden olmuş ve yurdun birçok yerinde çeşitli olaylar meydana gelmiştir. Bu tepkiler arasında en büyük infial yaratan Gaziantep olayları olmuştur. Bununla birlikte Mersin, Giresun, Çanakkale, Samsun, Bayındır, İzmit, Adana, Devrek, Başkale ve hatta İstanbul'da halk seçim neticelerine tepki göstermiştir. Tarihe Gaziantep Hadiseleri olarak geçen olayların başlangıcı halktaki gerginliğin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Çünkü olayları başlatan hadise doğrudan seçimle ilgili değildir. Önce Gaziantep'te 700 oy farkla seçimleri CHP'nin kazandığı ilan edilmiştir. Daha sonra köylerden gelen oylarla DP'nin 1000 oy farkla öne geçtiği ve seçimleri DP'nin kazandığı ilan edilmiştir.¹⁷⁶ Bu durumun halk arasında yarattığı gerginlik olayların çıkmasındaki en önemli etkenlerden biridir. Olaylar Gaziantep'teki 29 Ekim Kutlamaları sırasında belediye görevlilerinin Atatürk Anıtı'na çelenk koyan halka müdahale etmesi ile başlamıştır. Bunun üzerine halk DP merkezi ve belediyeye baskın düzenlemiş ve hadiseler silahlı çatışmaya dönüşmüştür. CHP tutanaklarda tahrifat yapıldığı iddiasıyla tutanakları Gaziantep adliyesine getirmiş ve incelenmesini talep etmiştir. Ancak aynı gün adliyede çıkan yangın neticesinde tüm evraklar yanmıştır. Bu yangın hadisesi gerilimi iyice tırmandıracaktır.

Bu olaylarla ilgili olarak Metin TOKER İsmet Paşa ile On Yıl adlı eserinde İsmet Paşa ve Başbakan Menderes arasındaki telgraflaşmaya yer vermiştir. Bu eserden öğrendiğimize göre İsmet Paşa seçim sonrası meydana gelen hadiselerle ilgili Başbakan Menderes'e yolladığı telgrafta;

"Sayın Başbakan- Ankara

Seçimde ve neticelerinin ilanındaki ciddi usulsüzlükler vatandaş huzurunu kaçırmış bulunmaktadır. Seçimden sonra birçok yerlerde, mesela Kırkağaç ve Bilecik'te DP'lilerin tecavüzleri devam etmektedir. Seçilip seçilmedikleri henüz nihai karara bağlanmış bulunmayan bazı DP adaylarının silahlı teşvikiyle ciddi hadiseler cereyan etmektedir. Memleket huzurunun süründüğü akibete nazar-ı dikkatinizi celbederim.

İsmet İnönü¹⁷⁷

Başbakan Menderes bu telgrafa hemen cevap vermiş ve Toker'in aktardığına göre telgraf henüz İsmet Paşa'ya ulaşmadan radyoda yayımlanmıştır. Menderes telgrafta

¹⁷⁶ Toker, Metin, 1966: 11

¹⁷⁷ Toker, Metin, 1966: 13

CHP'nin seçimleri kaybettiği için hadiseler çıkarmaya yeltendiği ve seçim sonuçlarının henüz belli olmadığı yolundaki beyanın da hakikati yansıtmadığını ifade etmiştir. CHP kamuoyunu heyecana sevk edecek olaylar çıkarmak istemektedir. Menderes'e göre seçim sonuçları çoktan belli olmuş ve DP kahir ekseriyetin oyu ile iktidarda kalmıştır. İsmet Paşa bu cevap karşısında ikinci bir telgraf daha çekecektir.

“Sayın Adnan Menderes- Başvekil- Ankara

Cevabi telgrafınıza cevaptır.

Başlıca mesulü hükümet olan hadiselerin mesuliyetini âdetiniz veçhile mağdurlara atfetmek teşebbüsünüzün münakaşasını ve hesabını ilerde büyük mecliste yaparız. Şimdi acele olan şudur.

Bütün dünyaya gazi adlarını tanıtmış olan bir vatandaş kütlisine karşı, kendi evlatlarının tayyare ve silahlarını kullanmak şiddetini derhal durdurmanızı talep ederim.

İsmet İnönü”¹⁷⁸

1957 seçimlerinin en önemli sonucu muhalefet partilerinin güç kazanmış olmasıdır. Özellikle CHP bu süreçte daha sert ve etkili bir muhalefet politikası gütmüştür denilebilir. Bunun en önemli nedeni daha önceki dönemlerde Demokrat Partiyi destekleyen akademisyenler, liberaller ve hatta basının muhalifler arasına katılmasıdır. Hükümetin uyguladığı anti demokratik siyaset anlayışının seçim sonuçlarına yansıdığı açıkça görülmektedir. Demokrat Parti hala ülkenin en güçlü siyasi partisi olmasına rağmen ciddi oranda oy kaybetmiştir. Mecliste sahip olduğu sandalye sayısı ise seçim kanunundan kaynaklanan bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Demokrat Parti halkın sandıkta yaptığı bu uyarıyı iyi değerlendirememiş ve hükümet politikalarını daha da sertleştirme yoluna gitmiştir.

1957 seçimlerinin hemen sonrasında yakın tarihe “9 subay olayı” olarak geçen bir hadise yaşanmıştır. 1957 yılı sonuna doğru Samet Kuşçu adında bir binbaşı, ordu içinde iktidardan rahatsızlık duyan bir grup subayın Hükümete yönelik bir girişimde bulunacakları yönünde ihbarda bulunmuştur. Bu ihbar Başbakanı iletilmiş, örgüt hakkında soruşturma başlatılmış ve dokuz subay gözaltına alınmıştır. Ancak Kuşçu iddialarını kanıtlayamamış, gözaltına alınan bu subaylar serbest bırakılmıştır. Binbaşı Kuşçu ise gerçek dışı ihbarda bulunmak suçundan ceza alacak ve tutuklanacaktır. “*Dokuz Subay Olayı*” diye anılan bu olayda, hükümet 1950 ihbarında yaptığı gibi, orduda bir tasfiye hareketine girişmemiştir. Başbakan Menderes orduya ve özellikle generallere güveniyor ve

---

¹⁷⁸ Toker, Metin, 1966: 13

kendisine yönelik bir girişimde bulunacaklarına ihtimal vermiyordu. Nitekim bu olaydan sonra yakın arkadaşı Ethem Menderes'i Milli Savunma Bakanlığı görevine getirmiş ve *“Ordunun kendisine karşı bir darbe yapacağına inanmadığını”* aksine *“ordunun kendisiyle beraber olduğunu”* ve *“karşısına çıkabilecek her türlü engele karşı koyacağını”*¹⁷⁹ açıklamıştır. Ancak, bu olayda gözaltına alınan subaylar, 1960 darbesinde önemli görevler üstlenmiş ve Menderes'in ordu hususunda yanıldığı anlaşılmıştır.¹⁸⁰ Başbakanın bu açıklaması, o günlerde orduya duyduğu güvenin bir göstergesidir. Ordunun Demokrat Partiye karşı harekete geçmekte olduğunun ilk işareti sayılabilecek bu olay ne Menderes ne de hükümet tarafından doğru değerlendirilebilmiştir. Ağaoğlu'nun aktardığına göre *“1950 seçimlerinden az önce birkaç subayın Halk Partisi ve İnönü'yü iktidardan darbe ile uzaklaştırmak teklifini Bayar ve Menderes, “bizim için iktidar ancak seçim yoluyla geldiği zaman meşrudur” diyerek reddetmişlerdi. Bu subaylar daha sonra 27 Mayıs İhtilaline katılacaklardır.”*¹⁸¹ 27 Mayıs'ın işaret fişeği sayılabilecek bu hadisede başbakan Menderes ordunun kendisine karşı bu tutumunu görmezden gelmiştir. Yalnızca orduya güvenmekle de kalmamış, ordunun rahatsız olduğu antidemokratik uygulamalar ve politikalarından da vazgeçmemiştir.

3.2.1. Kubalı Hadisesi

1957 seçimleri hem sosyal ve ekonomik sorunların hem de siyasi çekişmelerin yoğun olduğu bir atmosferde gerçekleştirilmiştir. Hükümetin uyguladığı antidemokratik politikalar ve baskılarla birlikte ülke ekonomisinin geldiği kötü vaziyet muhalefetin elini daha da güçlendirmiştir. Muhalefetin gücünü artırmasıyla birlikte hükümet de daha sert tedbirler alma yoluna başvuracak ve bu süreç Türkiye'de demokratikleşme sürecinin ağır yaralar almasına neden olacaktır. 1957 seçimlerinden sonra muhalefetin en sert tepki verdiği hadiselerden biri Menderes Hükümetinin seçim sonrasında Meclis iç Tüzüğünde yaptığı değişiklikler olacaktır. Hükümet bazı meclis görüşmelerinin gazetelerde yayımlanmasını istememektedir. Basın Kanununda değişiklik yapmak daha fazla tepki çekeceğinden Bu meseleyi halletmek için Meclis iç tüzüğünü değiştirmeye karar vermişlerdir. Ancak tüm bu manevralara rağmen hükümet tepkilerden kurtulamamıştır.

---

¹⁷⁹ Albayrak, 2004: 543

¹⁸⁰ Albayrak, 2004: 546

¹⁸¹ Ağaoğlu, Samet, Arkadaşım Menderes, YKY İstanbul 2016, s 45

Hüseyin Nail Kubalı hukuk fakültesi profesörlerindedir. İktidarın hedefi haline gelmesinin nedeni Hükümetin Meclis iç tüzüğünde yaptığı değişiklikleri eleştirmesidir. Meclis iç tüzüğünde yapılan değişiklik üzerine Cumhuriyet Gazetesi bu değişikliği değerlendirmeleri için hukukçulara çağrıda bulunmuştur. İşte Hüseyin Nail Kubalı da bir anayasa profesörü olarak bu çağrıya kulak vermiş ve iç tüzük değişikliği ile ilgili Cumhuriyet Gazetesine bir değerlendirmede bulunmuştur. Kubalı yaptığı değerlendirmede Meclis iç tüzüğünün yalnızca meclis çalışmalarını düzenleyebileceğini, basın konusunda bir tasarrufta bulunamayacağını ifade etmiştir. Yakın tarihimize Kubalı Olayı olarak geçen hadise bu değerlendirme sonrasında ortaya çıkacaktır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı hemen harekete geçmiş ve ilk olarak İstanbul Üniversitesi Senatosu'ndan Hüseyin Nail Kubalı için bir mütalaa istemiştir.¹⁸² Senato Milli Eğitim Bakanının bu isteğini önce hasıraltı etmeye çalışmış, işi yokuşa sürerek unutturmayı denemiştir. Fakat Başbakan Menderes Kubalı'nın unutulmasına izin vermiyor, Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı'dan Senatonun mütalaaası için acele etmesini istiyordu. Diğer yandan öğrenciler de meseleye ilgili davranmışlardır. Nümayişler yapıyor, dersleri boykot ediyorlar ve tepkilerini ortaya koyuyorlardı. Akis'e göre ise hükümet meseleyi oldubittiye getirmek istiyordu. *“Taktikçiler, her seferinde olduğu gibi bu sefer de, arzuladıklarını elde ettikten sonra meselenin kapanıp gideceğini, hafızaların malûl bulunduğu nisyana gömüleceğini, geriye ise alınmış tedbirin kalacağını hesaplamışlardır.”*¹⁸³ Neticede Senato uzun sayılacak bir süre oyalandıktan sonra Celal Yardımcı'nın istediği mütalaaayı vermiştir.

*“Senato işi bir komisyona havale etmiş, komisyondan bir üye istifa edince vaziyet gene Senatoya aksetmiş, Senato yeni üye tayini yapmış, komisyon tekrar çalışmaya koyulmuştu. Ama aradan geçen her gün D. P. büyüklerinin sınırlarını teskin edecek yerde geriye gidiyordu. Bu yüzden bakan, Rektörlüğü telefon bombardımanına tutmuştu. Hükümeti nasıl oyalayabilirlerdi! Bu ne demektir? Nitekim Celâl Yardımcı son olarak resmi ve sert bir yazı yazıp neticeyi istemişti”.*¹⁸⁴

Üniversite Senatosu mütalaaasında, Kubalı'nın iç tüzük değişikliği ile ilgili yaptığı değerlendirmenin siyasi olmadığı yönünde bir karar vermiş ve hükümete bildirmiştir. Senatonun yaptığı değerlendirme Akis tarafından da olumlu karşılanmış, üniversitenin kendisine yakışanı yaptığı değerlendirilmiştir.

“Her şey gösteriyor ki İstanbul Senatosu, raporunda müdafaa ettiği fikri alenen müdafaaadan çekinmeyecektir. Şimdiden sayın Sıddık Sami Onar ve arkadaşlarının

¹⁸² Toker, Metin, 1966: 42

¹⁸³ Toker, Metin, Şimdi, Akis, 8 Şubat 1958 s 5

¹⁸⁴ Akis, 'Yurtta Olup Bitenler', 8 Şubat 1958 s 6

tam ilim adamı hüviyetine yakışır bir ağırbaşlılık içinde, fakat gene o hüviyetin lazım-ı gayrı mufariki azimkar ve cesur tavırla vaziyet almış olmaları ümit vericidir”¹⁸⁵

Ancak bu mütalaa Başbakan’ı tatmin etmemiş olacak ki Senatonun kararına rağmen Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı, Profesör Hüseyin Nail Kubalı’yı bakanlık emrine almıştır.¹⁸⁶ Hükümet karara yönelik tepkileri sınırlandırabilmek için bu atama haberinin yayımlanmasını sömestr tatilinin hemen öncesine denk getirecektir. Ancak sonuç beklenen gibi olmayacaktır.

İsmet Paşa Kubalı Olayı ile ilgili Ulus Gazetesinde yayımlanmak üzere bir yazı kaleme almış ve haber kısa sürede yayılmıştır. Bunun üzerine başta öğrenciler olmak üzere tüm muhalif kesimler iktidara tepki göstermişlerdir. Öğrenciler derslere girmiyor, üniversitenin diğer hocaları da Kubalı’ya destek veriyorlardı. Hükümetten istedikleri Kubalı’nın görevine iade edilmesidir. O hafta Akis Mecmuası da Kubalı’yı kapak yapmış ve meseleyi gündemine almıştır. İktidar kanadı ise bu tepkiler karşısında daha sert tedbirler almaya başlamış ve üniversiteyi polis marifetiyle kontrol altında tutmak yolunu seçmiştir. *“Hafta içinde Üniversitede emniyet tedbirleri’ sıklaştırılmıştı. Talebeler arasına eli çantalı ve kitaplı bol miktarda sivil polis sokulmuştu. Bunlar yetmiyormuş gibi, Üniversite binasının etrafı askerler tarafından kordon altına alınmıştı.”¹⁸⁷* Profesör Hüseyin Nail Kubalı iktidarın bu sert tutumuna karşılık şu yorumu yapacaktır. “Bazı mahlûklar başlarını kabuklarından dışarıya çıkarırlar, bir tehlike hissettikleri zaman tekrar kabuklarının içine çekerler. Biz onlardan değiliz!”¹⁸⁸

Başbakan Menderes, Kubalı’nın göreve iadesi konusunda direnmeyeceğini bildiriyordu fakat bir şartı vardı. Başbakan, üniversitelerde hükümete yönelik protestoların son bulmasını ve iktidarın aldığı kararlara direniş gösterilmemesini istiyordu. Bu amaçla dört kişilik bir arabulucu heyeti teşkil edilmiştir. Bu heyet Ankara’ya davet edilmiş ve nazik bir karşılama ve mihmandarlıkla ağırlandırlardır.¹⁸⁹ Metin Toker’e göre bu dört üniversite hocasına gösterilen iltifat göstermeliktir ve bir oyundan ibarettir. Başbakan Menderes kibar ve nazik görünüşlü olduğundan hocalara yönelik tutumu samimi sanılıyordu. Toker, Başbakanın bu tutumunu şu şekilde yorumlamıştır.

---

¹⁸⁵ Toker, Metin, Şimdi, Akis, 8 Şubat 1958, s 5

¹⁸⁶ Toker, Metin, 1966: 43

¹⁸⁷ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’, 8 Şubat 1958 s 8

¹⁸⁸ Toker, Metin, 1966: 45

¹⁸⁹ Heyette bulunanlar: Rektör Ali Tanoğlu, Hukuk Fakültesi Dekanı Hıfıfı Timur, Başbakan Menderes’e yakınlığı ile bilinen Prof. Ekrem Şerif Egeli ve Prof. Kazım İsmail Gürkan

“Aman efendim, Başbakanın ağzından bal akardı. Olanlardan en çok kendisi üzülürdü. Niçin bunlar yapılırdı? Niçin karşılıklı bir anlaşma gerçekleştirilemezdi? Menderesin istediği bir tek şey olurdu: Hükümetin tasarrufu kabul edilsin, gürültüye kalkışılmasın. Karşı taraf bunu yaparsa, Menderes de hükümetin tasarrufunu kaldırtacaktı. Baksanıza, muhalefet hemen bu gibi hadiselerin üzerine atlıyordu. O zaman da iktidar için, sertlikle direnmekten başka yapacak şey mi kalıyordu? İktidar son derece âlicenaptı. Yeter ki ondan bu âlicenaplık rica olunsun. Ondan kabadayılıkla taviz koparılmaya kalkışılmasın. Kalkışıldığı taktirde iktidar elbette ki bütün kudretini ve hışmını ortaya çıkaracaktı.”¹⁹⁰

Bu arabulucu dört Profesör İstanbul’a döndüklerinde kendilerinden bekleneni yapmışlar ve Menderes’in taleplerini diğer hocalara iletmişlerdir. Eğer sabırlı davranılırsa ve üniversitelerin iktidarla arası düzelirse Hüseyin Nail Kubalı görevine iade edilecektir. Hatta hazırlanacak olan ve pek çok sınırlamayı da içeren Üniversiteler Kanun tasarısından da vazgeçilecektir. Hocaların bir kısmı ikna olmuş görünseler de öğrenciler bu söylemlere itibar etmemişler ve protestolarına devam etmişlerdir. Sömestr dönüşü Kubalı’nın görevine hala iade edilmemiş olması üniversitede nümayişlerin devam etmesine neden olmuş ve Menderes’e güvenen hocalar öğrencileri karşısında zor bir durumda kalmışlardır. Hükümet ise bu vaziyet karşısında geri adım atmak zorunda kalmış ve Kubalı Görevine iade edilmiştir. Göreve iade edildikten sonra ne düşündüğünü soran gazetecilere şu cevabı verecektir.

“Vazifeme dönüşüm bir yanlışlığın düzeltilmesi ve bir hakkın iadesinden başka bir mana taşımıyor. Hadise Kubalı meselesi değil; kültür ve medeniyet davasıdır. Bugünkü siyasi, iktisadi ve içtimai güçlüklerimizi artırdığı ve çoğalttığı kanaatine vardığım her yeni karar ve tedbir karşısında mevkiimin, unvanımın ve vicdanımın bana emreylediği normal ve meşru vazifeyi en ufak bir yulgnlık eseri göstermeden ifaya devam edeceğim tabiidir.”¹⁹¹

Kubalı’nın bu açıklaması bu kez de üniversite yönetimini kızdırmış ve telaşa kapılmalarına neden olmuştur. Şimdi de senato bu açıklama nedeni ile Kubalı’nın savunmasını istiyordu. Ancak Kubalı senato tarafından istenen savunmayı yapmayacak ve bir ay süreyle derslerden men cezası alacaktır. Senatonun verdiği bu ceza da ayrı bir tartışma konusu olmuştur.

3.3. Muhalefetin Birleşmesi ve Menderes’in Vatan Cephesi

1958 yılında siyasi ortamı gerginleştiren pek çok önemli gelişme yaşanmıştır. CHP’nin 5 Martta TBMM’ne verdiği bir gensoru önergesi oldukça dikkat çekicidir. CHP

---

¹⁹⁰ Toker, Metin, 1966: 46

¹⁹¹ Toker, Metin, 1966: 53

bu önergede 1957 genel seçimlerinde yolsuzluklar yapıldığı, radyonun yasalara aykırı olarak DP'nin propaganda aracı olarak kullanıldığı, devlete ait araçlardan seçimlerde yararlanıldığı, seçmen kütük ve listelerinde tahrifat yapıldığı, oy verme gününden önce Adalet Bakanlığı'nın yayınladığı bir bildiriyle mahkemelere karıştığı, seçim güvenliğini bozduğu söylemekteydi. CHP bu gerekçelerle Başbakan Menderes hakkında meclis soruşturması açılmasını istemiştir.¹⁹² Daha sonraki günlerde CHP'nin verdiği soru ve gensoru önergelerinin sayısı 60'ı bulacak, ancak bunların hepsi de, iktidar partisi milletvekillerinin oylarıyla meclis tarafından reddedilecekti¹⁹³ Bu arada Ulus Gazetesi'nin Mustafa Kemal Atatürk'ün Bursa Nutku'nu yayınlaması da iktidarın tepkilerine neden olacaktı. Zira iktidar bu yayınlar karşısında, “*muhalefetin memlekette bir isyan havası yarattığını*” iddia edecek, bu durum iktidar- muhalefet ilişkilerini daha da gerginleştirecektir.¹⁹⁴

Bu dönemde iç politikada yaşanan siyasi gerginliklerin yanı sıra ekonomik durum da giderek bozulmuştur. Bir taraftan pahalılığın artması ve enflasyonun sürekli yükselmesi diğer yandan dış politikada Kıbrıs Meselesi Demokrat Parti hükümetini zora sokmuştur. Ekonomik darboğaz o noktaya gelmişti ki yapılan kur ayarlamasıyla Türk Lirasının değeri dolar karşısında üç kat değer kaybetti. 1 dolar 2.80 liradan 9 liraya çıktı.¹⁹⁵ Döviz kurundaki yükseliş ve alınan borçların verimli kullanılmaması yüzünden alınan borçlar Türk ekonomisi için uzun vadede faydalı olamamıştır.¹⁹⁶ Yaşanan ekonomik bunalım subay maaşlarını da etkilemiş ve bu durum ordu içerisinde Demokrat Parti'ye karşı tepkilerin daha da artmasına neden olmuştur. O yıllarda subayların yaşadığı ekonomik sıkıntılar 27 Mayıs'ın mimarlarından olan Albay Alparslan Türkeş tarafından şu sözlerle ifade edilecektir.

“... Artan hayat pahalılığı, geçim darlığı subayları perişan ediyor, bunaltıyordu. Her yerde subaylar ikinci derece insan muamelesi görüyordu. Ankara'da apartmanların bodrum katları “Kurmaya Subay Katı” olarak isimlendirilmişti. Eğlence yerlerinde subayların adı “gazozcu” idi. Yani pahalı içki ismarlayacak paraları olmadığı için karaborsacılar, vurguncularla yarış etmek imkânları bulunmadığı için bu feragatli memleket çocuklarına bu gibi isimler reva görülüyordu.”¹⁹⁷

---

¹⁹² Ulus, 6 Mart 1958

¹⁹³ Albayrak, 2004: 517

¹⁹⁴ Albayrak, 2004: 518

¹⁹⁵ Akis, 'Yurtta Olup Bitenler' 9 Ağustos 1958 s. 8

¹⁹⁶ Akis, 'İktisadi ve Mali Sahada', 25 Mayıs 1957, s. 15

¹⁹⁷ Türkeş, Alparslan, 1944 Milliyetçilik Olayı, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1975, s.20

Akis'te yapılan bir habere göre hükümet ekonomideki kötü gidişatı durdurmak ve Amerikan yardımını yeniden elde etmek amacıyla muhalefete yönelik komünistlik suçlamalarında bulunuyordu. Dergide 1958 yılı başlarında hükümetin muhalefet partilerini “komünist faaliyetler içerisindeler” diyerek Amerika'ya şikâyet ettiği yazılmıştır. Bağdat Paktı'nın Ankara'daki toplantısına katılmak üzere Türkiye'ye gelen Amerikan Dışişleri Bakanı Foster'a muhalefet partilerinin gizli komünist oldukları ve Türkiye'yi batıdan uzaklaştırmak amacıyla faaliyet yürüttükleri söylenecektir. Tam da bu Amerikan Dışişleri Bakanının geldiği günün ertesinde Ankara'daki Amerika Büyükelçiliği binası yakınlarında bir bomba patlamıştır. Aynı günlerde komünist olmakla suçlanan Vatan Parti'si kapatılmış ve genel başkanı Hikmet Kıvılcımlı dahil pek çok partili de tutuklanmıştır.¹⁹⁸ Akis'e göre Türk dışişlerinin amacı kesilmiş olan Amerikan yardımını yeniden elde etmektir. Zira Amerika komünizm tehlikesi olan ülkelere para yardımında bulunuyordu. Ancak Türkiye'de böyle bir tehlike söz konusu olmadığından herhangi bir para yardımı yapılmıyordu. Türk Hükümetinin muhalefet partilerini komünistlikle suçlamasındaki amaç Amerika'dan para yardımı temin etmektir deniliyordu.

1958 yılında iktidar- muhalefet arasındaki gerginlikleri tırmandıran bir başka gelişme ise, 14 Temmuzda komşumuz Irak'ta bir ihtilâl ile krallık yönetiminin yıkılarak, Sovyet Rusya yanlısı yeni bir yönetimin kurulması olmuştur. CHP taraftarı bir gazete olan Karagöz'de Irak'ta yaşanan darbe ile ilgili olarak neşredilen bir yazı DP hükümetini epeyce kızdırmıştır. Bununla birlikte Irak darbesini iktidarı eleştirirken değerlendiren CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in şu sözleri dikkatleri çekmiştir. “*Irak'ta son hadiseler neticesinde ölenler bizimkilerin akıl hocası idi. Onlar Irak'ta yaptıklarını bizimkilere tavsiye ederlerdi. Partilerden mi şikayetiniz var? Kapatın gitsin, basından mı şikayetiniz var? Susturun gazeteleri olup bitsin, derlerdi. Onların büyük akıbeti (bizimkilere) ders olmalıdır...*”¹⁹⁹

CHP'yi şiddet yoluyla hükümeti devirmek istemekle suçlayan DP gurubu 11 Ağustosta bir tebliğ yayımlamıştır. Tebliğde

“CHP Irak olaylarını ele alarak TBMM'nin ve hükümetin meşruiyetini ve istikrarını şiddet yoluyla tahrip etmenin mümkün, hatta gerekli olduğu kanaatini uyandırmaya sevk edebilecek çok tehlikeli bir yola girmişlerdir”.CHP'nin TBMM'nin kudret,

---

¹⁹⁸ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’, 1 Şubat 1958 s.12

¹⁹⁹ Ulus, 4 Ağustos 1958

kuvvet ve salahiyeti önünde hürmetkâr ve itaatkâr olması kanuni bir mecburiyettir. Aksi halde gereken tedbirler alınacaktır... ”²⁰⁰

denilerek CHP adeta tehdit edilmiştir. Menderes’e göre CHP’nin Irak’ta yaşanan darbe ile ilgili söylemleri seçim yapmadan iktidara gelmeyi amaçlamasıdır. 1958 yılında Irakta yaşanan hükümet darbesi Türkiye’de iç siyaseti ve Menderes’in ruh halini oldukça etkilemiştir. Şevket Süreyya Aydemir’ e göre 1958 yılında Irak’ta yaşanan askeri darbe DP üzerinde bir ihtilal fobisi yaratmış ve bu durum Menderes’in söylemlerine de yansımıştır. *“Ben, bir Halk adamıyım. Başta Muhalefet ve baskı grupları olmak üzere karşımdakiler, benim de düşmanumdurlar. Ama bu azınlıklar, beni devirmek için, İhtilal yolunu da deneyeceklerdir. Fakat benim de, her türlü vasıtayı kullanmak hakkımdır.”²⁰¹* İktidarının başından beri ordunun kendisine karşı bir darbe yapacağından endişe eden Menderes, Irakta yaşanan darbe olayı sonrasında bu konuda daha fazla hassasiyet göstermeye başlamıştır. Özellikle basında yer alan bazı yazılar sebebiyle CHP’yi darbeci olmakla ve ihtilalcilikle suçlamıştır. Menderes Balıkesir’de yaptığı bir konuşmada; *“Onların niyeti TBMM denilen aziz kabeyi itibardan düşürmek ve memlekete işte mecliste kalmamıştır diyerek, seçimlerin semtine dahi uğramadan iktidara gelmektir.. ”²⁰²* İsmet Paşa, Başbakan Menderes’in bu sözlerine şöyle cevap verecektir.

“Başbakan’ın Balıkesir nutkunu dinginlikle okudum. 1958 Türkiyesi’nde iftira ve tehditten yılacak siyaset adamı yoktur. Ortadoğu’nun ihtilal hareketleri, memleketimize ancak felaket getirir. Tarih daima göstermiştir ki ihtilal iki türlü olur: Ya doğru yoldan sapmış olan sokak serserileri, meşru hükümetler aleyhine teşebbüs ederler yahut insan hakları dışına çıkarak hükümet sürmek sevdasına düşen siyaset serserileri ihtilali zorla meydana getirirler”²⁰³

Metin Toker, ‘Karanlıkta Isık Çalanlar’ başlığı ile kaleme aldığı makalede bu konuya değinecektir. Toker bu yazısında, DP’yi sert bir dille eleştirmiştir. CHP’nin yalnızca muhalefet etmenin gereğini yerine getirdiğini ve DP tarafından CHP’ye yönelik yapılan eleştirilerin haksız olduğundan söz etmiştir.

“Bir tehdidin iz'an sahipleri üzerinde tesir bırakması için ciddiyetle uyuşabilmesi ilk şarttır. D. P. tebliğini okuduktan sonra insan düşünüyor: D. P. idarecileri C. H. P. muhalefetinden memnun değiller, pek âlâ ne yapacaklar? Bu soruların musibet bir cevabı yoktur. Evet, C. H. P. muhalefetine karşı D. P. ne yapacak? Partiyi mi kapatacak? DP’nin CHP’ye karşı yönelttiği ithamlar baştan aşağı haksızdır, baştan

²⁰⁰ Eroğul Cem, 2003: 222-224

²⁰¹ Aydemir, Şevket Süreyya, İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali, Remzi Kitapevi, Simge Yayıncılık ve Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2000, s.s.276-277

²⁰² Eroğul, 1998: 226

²⁰³ Demir, Şerif, Düello Menderes ve İnönü Demokrat Parti’den 27 Mayıs’a Olaylar, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011 s.170

aşağı düzmedir ve bunların bahanelikleri üzerlerinden akmaktadır. Sanki bir kurt kuzuyu yeme arzusuyla yanmaktadır. Hikâyenin değişik tarafı, bu kurdun dişlerinin kesmez olmasıdır. C. H. P. idarecilerinin memlekette ihtilâli teşvik ettikleri, meşru olmayan yollardan çalıştıkları, İktidara rahat vermedikleri, bir hükümet darbesi düşündükleri neviinden sözler hiç kimseyi inandırmaz. İnandırmadan, ikna etmeden girişilecek hareketlerin ise bu hareket sahiplerine hüsrandan başka şey getirmeyeceği öylesine açıktır ki bu yola tevessül bile akıllıca bir hareket olmaz.”²⁰⁴

Menderes’in ve DP gurubunun bu tehditkâr tavrı muhalefet partilerini birbirine yaklaştırmış ve yeni ittifaklar gündeme gelmiştir. Hürriyet Partisi CHP’ye katılırken, Köylü Partisi de CMP’ne katılacaktır. Menderes Hürriyet Partisinin CHP ile birleşme kararının ardından şu yorumu yapacaktır. *“Onları güç birliği adı altında giriştiği faaliyetin maksadı şudur. Bir haçlı cephesi ile karşımıza dikilecekler.”*²⁰⁵ Menderes bu ittifakları ‘haçlı ittifakı olarak nitelendirecek ve karşılarına ‘Vatan Cephesi’ söylemi ile çıkacaktır.²⁰⁶ Muhalefet Partilerinin Demokrat Parti karşısında sağladığı birliğe Başbakan Menderes Manisa’da yaptığı bir konuşmada *“Politika ve ihtirastan vareste [uzak] vatandaşların karşımızda kurulmuş olan kin ve husumet cephesine karşı, vatanperverane gayretlerini birleştirip eserlerinin müdafaaasına azmetmiş bir vatan cephesinin kurulması zarureti kendisini göstermiştir”*²⁰⁷ diyerek karşılık vermiştir. Vatan Cephesi’ne dahil olmak için Demokrat Parti’li olmak şart değildir. Menderes’in Vatan cephesi oluşumundan ilk kez söz ettiği bu konuşmadan sonra ilçelerde örgütlenmeye başlayan vatan Cephesi ocakları iktidar açısından “birleşen muhaliflere karşı bir kalkan” gibi görülmüştür. Vatan Cephesine katılanların isimlerinin radyodan tek tek okunması gibi uygulamalar yapılmış ve bu durum muhalefetin tepkisine neden olmuştur. Hatta ismi okunanlar arasında Vatan Cephesine katıldığından haberdar olmayanlar bile vardır. Halk arasında ciddi bir kutuplaşmaya yol açan bu uygulama sonrasında meclis dışı siyasi faaliyetlerin önemi daha da artmıştır. Mecliste yaşanan sert tartışmalar siyaseti sokağa taşımış, hem iktidar hem de muhalefet kanadı adeta ikiye bölünmüş olan toplumu kendi tarafına çekme yarışına girmiştir.

Yaşanan bu gelişmeler neticesinde ülke adeta ikiye bölünmüştür. Siyasi gerginliğin ve kutuplaşmanın zirveye çıktığı bu dönemde havayı biraz olsun yumuşatan elim bir hadise olmuştur. Kıbrıs Meselesini görüşmek üzere Londra seyahatine çıkan Menderes’in uçağının düşmesi ve başbakanın bu kazadan sağ kurtulması her iki tarafı bir müddet

---

²⁰⁴ Toker, Metin, ‘Karanlıkta Işık Çalanlar’, Akis,16 ağustos 1958 s 5

²⁰⁵ Eroğul, 1998: 16-17

²⁰⁶ Albayrak Mustafa, 2004: 522-523

²⁰⁷ Çavdar, Tevfik, Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1950’den Günümüze, İmge Kitabevi Yay., Ankara, 2008, s. 74

sakinleştirmiş ve gergin havayı dağıtmıştır. Samet Ağaoğlu'na göre Menderes uçak kazasından kurtulmuş olmayı 'Allahın Sevdiği insan ' olmasına bağlıyordu.²⁰⁸ Kazada 16 kişi hayatını kaybetmiş Menderes ise yaralı olarak kurtulmuştur. Menderes'in yurda dönüşü sırasında yapılan gösterişli karşılama törenine İnönü'nün de katılmış olması gergin olan siyasi havanın yumuşamasındaki en önemli etkidir. İnönü "*Geçmiş olsun, kazadan çok müteessir oldum. Sizi sıhhatte gördüğüme çok memnunum. Hoş geldiniz*" dedi, Menderes de büyük bir nezaketle "*Teşekkür ederim, paşam. Lütfettiniz.. Buraya kadar zahmet edip geldiniz*"²⁰⁹ Toker, İnönü'nün bu nazik ve insani yaklaşımına Menderes de aynı nezaketle cevap vermek ve iade i ziyarette bulunmak istemesine rağmen bu girişimin Cumhurbaşkanı tarafından '*CHP'ye güven olmaz*' denilerek engellendiğini kaydeder.

1959 yılı başlarında İsmet Paşa'nın 46 milletvekili ile çıktığı Ege Gezisi iç politik gerginliği daha da artıran olaylara sahne olmuştur. İnönü uçak kazasından sonra ilişkilerin yumuşaması yönünde ortaya çıkan bahar havasının kısa sürmesi üzerine muhalefeti meclis dışına taşımaya karar vermiştir. İnönü'nün ilk durağı Uşak'tır. Büyük Taarruz'da Yunan Başkomutanı Trikopis'i esir aldığı yerde başlayacak olan bu gezi DP'yi rahatsız etmiş ve İnönü'yü geziden vazgeçirmeye çalışmışlardır. Metin Toker hükümetin İnönü'yü bu geziden vazgeçirme çabalarını şöyle nakleder;

*"Bu konuda az kimsenin bildiği bir gerçek vardır: İsmet Paşa seyahat planını yaptıktan ve bu açıklandıktan sonra İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik'ten bir ihtar aldı. İçişleri Bakanı bu ihtarında, İsmet Paşa'nın geçeceği yerlerde halkın fazla heyecanlı bulunduğunu, karışıklıklar çıkabileceğini, İsmet Paşa'yı korumanın sorumluluğunu Hükümetin alamayacağını bildirdi ve seyahatten vazgeçilmesini istedi. Tıpkı, bir süre sonra Kayseri Valisinin yapacağı gibi... Tabii kendisine ret cevabı verildi ve bir İçişleri Bakanının görevinin asayişi korumak olduğu hatırlatıldı"*²¹⁰

İnönü'nün Uşak'ta Milli Mücadele dönemine atıfta bulunarak yaptığı konuşma iktidarın tepkisine neden olmuştur. CHP ve DP'liler arasında çatışmalar çıkmış, olaylar İsmet Paşa'ya taş atılmasına varacak kadar çirkin bir boyuta ulaşmıştır. Basında 'Büyük Ege Taarruzu' olarak anılan seyahatine Manisa ve İzmir'e giderek devam eden İnönü gerginliğin tırmanması üzerine İstanbul'a dönmüştür. Ancak burada da İnönü'ye yönelik saldırılar devam etmiştir. Topkapı surları yakınında İnönü'nün aracına saldırı yapılması tedirginliği daha da artırmıştır. CHP bu elim hadiseler üzerine meclise verdiği önergede

²⁰⁸ Ağaoğlu, 2016: 39

²⁰⁹ Akis, 'Kurbanlı Törenler', 7 Mart 1959 s 11

²¹⁰ Metin Toker, 1966: 167.

başbakan ve İçişleri bakanı hakkında soruşturma talebinde bulunmuştur. Ancak bu önerge Hükümet tarafından gündeme alınmayacak ve CHP’li vekillerin meclisi terk etmesiyle sonuçlanacaktır.²¹¹ CHP bu hadiselerden sonra muhalefeti mecliste değil halkın içinde yapma yolunu tercih edecektir. İlk duraklardan biri Çanakkale – Geyikli’dir. CHP genel sekreteri Kasım Gülek ve bazı milletvekilleri Geyikli’de protestolarla karşılaşmışlar ve olaylar sırasında Kasım Gülek gözaltına alınmıştır. Ancak İktidar-Muhalefet arasındaki siyasi çekişme ve gerginliğin zirveye çıkmasına neden olan hadise Kayseri- Yeşilhisar’da yaşanacaktır. Olayların başlama nedeni Tarım Kredi Kooperatifleri seçimlerini CHP’nin kazanması üzerine çakan çatışmalar sonrasında İsmet Paşa’nın Kayseri’ye gitmek istemesidir. İnönü’nün Kayseri’ye gideceği haberi duyulduğunda tıpkı Uşak’ta olduğu gibi bu seyahati de engellenmeye çalışılacaktır. Bu kez Kayseri Valisi Ahmet Kınık İnönü’ye telgraf çekerek Kayseri’ye gelmemesini, ortamın gergin olduğunu ve parti kongrelerini men ettiğini tebliğ etmiş, bu telgraf İsmet Paşa’yı son derece sinirlendirmiştir. Metin Toker, Paşa’nın bu telgrafa “*Maskara! Beni Said-i Kürdi zannediyor galiba.*”²¹² diyerek tepki gösterdiğini kaydeder. Aynı gün trenle Kayseri’ye hareket eden İsmet Paşa, Vali Yardımcısı tarafından Himmetdede İstasyonunda durdurulmuş ve Ankara’ya dönmesi tebliğ edilmişse de Paşa birkaç saatlik bekleyişin sonunda şehre girmeye muvaffak olmuştur. Ertesi gün gezisine Yeşilhisar’dan devam etmeye karar vermiş ancak yine engellemelerle karşılaşmıştır. Bu kez Yeşilhisar yolu üzerindeki İncesu Köprüsü askerler ve askeri araçlarla tutulmuş ve Paşa’nın geçişi engellenmeye çalışılmıştır. Ancak bu esnada yaşanan bir hadise askerin İsmet Paşa’ya olan bağlılığını göstermesi açısından dikkate değerdir. Bu hadiseyi Metin Toker şu şekilde nakletmiştir.

“Silahlı askerler o kademelerde yolu kapatmışlardı. Önde üç sıra asker vardı. İsmet Paşa onlara yaklaştı. Askerlerin arasına girdi. Ve bir zamanlar zaferden zafere koştuğu bu mert çocukların omuzlarını okşayarak onları kenara itti. Barikat bir anda açıldı. Herkes donup kalmıştı. Subaylar selama durdular. İsmet Paşa, yavaş adımlarla, kendisine yasak edilen yol üzerinde ilerlemeye başladı. İsmet Paşa’nın yüz çizgileri son derece sakindi. Bizim arkamızdan gelenler de mâniayı geçmişlerdi. Köprü geride kaldı. Yarım kilometre kadar ileride ikinci bir barikat vardı. Fakat onu aşmak için, İsmet Paşa’nın yakına gelmesi gerekmedi. Beş metre mesafedeyken, asker ikiye ayrıldı. Ve İsmet Paşa’ya yol açarak selam vaziyeti aldı. İsmet Paşa sükûnetini bozmaksızın geçti. Ortalıkta öyle bir sessizlik vardı ki, bir sinek uça kanadının sesi duyulabilirdi. İsmet Paşa İncesu’da Binbaşı Selahattin Çetiner’e sordu:

---

²¹¹ Bulut, Sedef, Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu, Akademik Bakış Cilt 2, Sayı 4 Yaz 2009 s. 136

²¹² Metin Toker, 1966: 219

— Ateş emri verecek misiniz?

Genç Kurmay Binbaşının yüzü sapsarı kesildi. Esas vaziyetini aldı ve tok bir sesle:

– Ne münasebet Paşam; size ateş ettirmektense, kendime ateş edip intiharı tercih ederim!²¹³ Şevket Süreyya Aydemir ise yaşanan bu sahneyi şöyle yorumlamıştır. “Eğer o gün İsmet Paşa isteseydi, tıpkı Elbe adasından ayrıldıktan sonra Juan körfezine çıkıp, kendisine karşı gönderilmiş birliklerin selam resmi arasında ve onları katılması ile Paris’e yürüyen Napolyon gibi, İncesu’dan Ankara ‘ya kadar gidebilirdi.”²¹⁴

3.4. Tahkikat Komisyonu ve Üniversite Olayları

Demokrat Parti’nin sonunu hazırlayan hamle muhalefeti tamamen kontrol altına almak ve sindirmek amacıyla giriştiği Tahkikat Komisyonu’nu kurmak olmuştur. Bu öneri DP Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Milletvekili Baha Akşit tarafından CHP’nin siyasi faaliyetlerini denetim altına almak amacıyla 18 Nisan 1960 tarihli meclis oturumunda gündeme getirilmiştir.²¹⁵ DP’ye göre CHP demokrasi mücadelesi yaptığını bahane ederek halkı devlete ve hükümete karşı kışkırtmakta, memleketi karışıklığa sürüklemektedir. Gaziantep, Zile, Uşak, Yeşilhisar olayları gibi asayiş bozan olaylar da CHP’nin bu tutumu nedeniyle meydana gelmiştir. Ordu ve basını da yanına alarak seçimle deviremediği hükümeti demokrasi dışı yollarla devirmek istemektedir.

Tahkikat Komisyonu ile ilgili meclis görüşmeleri sırasında iktidar-muhalefet ilişkileri kopma noktasına gelmiştir. İnönü’nün konu ile ilgili yaptığı konuşmalar sonrasında on iki oturum meclisten men cezası alması ipleri tamamen koparmıştır. İnönü, konu ile ilgili yaptığı konuşmalarda daha sonra da tartışmalara neden olacak sözler

²¹³ Metin Toker, 1966: 173

²¹⁴ Aydemir, Şevket Süreyya, İkinci Adam, Remzi Kitabevi, Cilt 3, İstanbul 2011, s.389

²¹⁵ Tahkikat Komisyonu Önergesi: “Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine, Cumhuriyet Halk Partisi’nin gayri meşru mücadele usullerini terk etmesi için 11 Ağustos 1958 tarihinde Demokrat Parti Meclis Grubu bir tebliğ neşretmiş bulunuyordu. Bu tebliğden sonra CHP’liler faaliyetlerini ve hareketlerini büsbütün artırmışlardır. Bu itibarla CHP’lilerin: a- Meşru iktidarımızı en ağır isnatlarla kötüleme ve halkı kanunları ihlale, kanuni tedbirlere karşı mukavemete, hükümete karşı galeyana ve fiili tecavüzlere tahrik ve teşvik etmek. b- Müsait telakki ettikleri mahallerde mensuplarını silahlandırmak suretiyle iktidar mensupları üzerinde baskı yapmak ve kardeş kavgasına müncer olabilecek(yok açabilecek)tedbirlere başvurmak, c- Orduyu siyasete karıştırmak, d- Hükümetin meşruiyetinden halkı şüpheye düşürerek ve gelecek seçimleri de daha şimdiden muallelmış (sakat) gibi göstererek kurulmuş ve kurulacak hükümetler aleyhine vatandaşları tahrik etmek, e- Hücre teşkilatı kurarak yıkıcı ve kanun dışı faaliyetlerde bulunmak, f- CHP ile aynı maksat ve gayelerle ve neşir yolu ile faaliyette bulunarak genç demokrasimizin manevi temellerini şantaj ve tehdit suretiyle işlemez hale getirmek, hakikatleri tahrif ve yalan neşriyatta bulunmak suretiyle memleketin iktisadi, içtimai hayatını tehlikeye maruz bırakmak, Cumhuriyet Halk Partisi ile bir kısım basını ve yukarıda tafsil edilen hususların sebeplerini ve mahiyetini tetkik ederek elde edeceği neticeleri Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne bildirmek üzere dahili nizamnamenin 177. maddesine göre 15 kişilik bir tahkikat encümeni kurulmasını ve bu encümenin mesaisini üç ayda ikmal etmesini arz ve teklif ederiz” Eroğul, a.g.e. 229-230

kullanmıştır. Bu konuşmalar içerisinde en çok dikkati çekenlerden biri CHP'nin yıkıcı, gayr-i meşru ve kanundışı faaliyetleri olduğu gerekçesiyle meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge nedeniyle yaptığı konuşmada

“(...) Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa, o memlekette ihtilal behemehâl olur. Böyle bir ihtilal dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. Bu yolla devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam. Şimdi arkadaşlar şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır (...)”²¹⁶

demiştir. Tahkikat Encümenleri'nin görev ve yetkileri hakkındaki kanun²¹⁷ teklifi nedeniyle yaptığı konuşmada ise

“(...) Biz aldığımız tedbiri aldık, yürüteceğiz diyorsunuz. Gayri meşru baskı rejimine girmiş olan idarelerin hepsi böyle söylemişlerdir. Sizde öyle diyorsunuz, fakat muvaffak olamayacaksınız. Kore Başkanı Syngman Rhee kurtuldu mu? Üstelik onun ordusu, polisi, memuru elinde idi. Hâlbuki sizin elinizde ne ordu var, ne memur, ne üniversite ve hatta ne de polis var(...) Bir baskı rejimi kurulduğu zaman onu kuranlar artık mukavemeti kalmayacak zannederler. Bizdeki baskı rejimini kuranlar da öyle zannediyorlar. Baskı tertipçileri bilsinler ki Türk Milleti Kore Milletinden daha az haysiyetli değildir.”²¹⁸

Diyecektir. İnönü'nün bu sözleri üzerine şiddetli tartışmalar yapılmış ve yapılan oylama neticesinde 12 oturum ceza almış ve meclis salonunu terk etmiştir. Metin Toker, İnönü'nün yaptığı bu konuşmaların meclis tutanaklarından çıkarıldığını söylemiştir. *“İsmet Paşa'nın konuşmasına DP grubunun ve Meclis Başkanlık Divanı'nın mukabelesi, kendisine 12 celse için Meclisten çıkarılma cezasının verilmesi olmuş, Konuşmayı da zabıtlardan silmişler. Sanki böyle bir konuşma herhangi bir yerden silinebilirmiş gibi...”* (Toker, İsmet Paşa ile

²¹⁶ TBMM Tutanak Dergisi, İ.58, 18.4.1960, C1. S 374

²¹⁷ Tahkikat Komisyona verilen yetkiler arasında en fazla tartışma konusu yapılan maddeler:

Madde 1: Türkiye Büyük Millet Meclisi encümenleri ve naip olarak vazifelendirecekleri Tali Encümenler; Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Askeri Muhakeme Usulü Kanunu, Basın Kanunu ile diğer kanunlarda Cumhuriyet Savcısına, sorgu hakimine, sulh hakimine ve askeri adli hakimlere tanınmış olan bicümle hak ve salahiyetleri haizdir.

Madde 2: Türkiye Büyük millet Meclisi Tahkikat Encümenleri: a) Tahkikatın selametle cereyanını temin maksadıyla her türlü neşriyatın yasak edilmesine; b) Neşir yasağına riayet edilmemesi halinde mevkute (sürelî yayın) ve gayri mevkutenin (süresiz yayın) tabı (basımı) veya tevziinin (dağıtılması) menine ; c) Mevkute veya gayri mevkutenin toplatılmasına, mevkutenin neşriyatının tatiline (yasaklanmasına) veya matbaanın kapatılmasına; ç) Tahkikat için lüzumlu görülen veya sübut (ispatlama) vasıtalarından olan her türlü evrak, vesika veya eşyanın zaptına; d) Siyasi mahiyet arz eden toplantı, hareket, gösteri ve amsali faaliyetler hakkında tedbir ve karar almaya; e) Tahkikatın selametle intacı (sonuçlandırılması) için lüzumlu göreceği bicümle tedbir ve kararları itihaz etmeye ve hükümetin bütün vasıtalarından istifade eylemeye dahi salahiyetlidir.

Madde 3: Türkiye Büyük millet Meclisi Tahkikat Encümenlerince itihaz olunan tedbir ve kararlara her ne suretle olursa olsun muhalefet edenler bie seneden üç seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar.

Madde 5: Türkiye Büyük millet Meclisi Tahkikat Encümenlerinin yaptığı tahkikat gizlidir.

Madde 9: Türkiye Büyük millet Meclisi Tahkikat Encümenlerince itihaz olunan karar veya tedbirler kati olup aleyhine itiraz olunamaz. (Eroğul, a.g.e. s 232)

²¹⁸ TBMM Tutanak Dergisi, İ.61, 27.4.1960, C4. S 298

10 Yıl, Akis Yay. Ankara 1966 s 242) Toker, İsmet Paşa dışında diğer CHP’li vekillerden bazılarına da benzer cezalar verildiğini kaydeder. Ancak bu veliler meclis dışına çıkmayı reddettikleri için salona polis sokularak çıkarılmışlardır. Toker yayın yasağı nedeniyle bu hadiseleri haber yapamayacaklarını tartışırken Ankara’dan haber geldiğini ve Tahkikat Komisyonu’nun hem dergiyi hem de matbaayı kapattığını aktarır. Akis, kapatılmadan önce yayın yasaklarını delebilmek için oldukça dikkat çeken yöntemlere başvurmuştur. Bunlar arasında en ilginç olanı ise yayın yasağı konmuş olan meselelerin mizahi bir dil kullanarak ‘Modern Fıkralar’ başlığı ile yayımlanmış olmasıdır.²¹⁹

Tahkikat Komisyonuna verilen yetkiler arasında basına yönelik baskıyı muhalif milletvekillerinden Turhan Fevzioğlu, şöyle ifade etmiştir:

“...Encümenlere öyle yetkiler veriliyor ki bunlar mahkemelerin dahi elinde yok. Matbaa kapatmak, yüzlerce insanın rızık ile oynamak salahiyeti veriliyor. Gece evinde uyuyan matbaacı, o matbaada çalışan yüzlerce fikir ve beden işçileri, gazetede çıkacak olan ve kendilerinin haberdar dahi olmadıkları yazılardan dolayı sabahleyin matbaanın kapandığını ve rızıklarının kesildiğini görecekler. Bu baskı, fikirleri ve kanaatleri susturmak içindir; matbuatı, matbaa sahipleri vasıtasıyla da sansür ettirmek maksadını, fikri ve doğru haberi boğmak maksadını güdüyor. Matbaa kapatmak yolu yüzlerce sene evvel Batı memleketlerinde terk edilmiş bir usuldür. Matbaa kapatmak oralarda artık hukuk kitaplarından, kanunlardan çıkmış bir cezadır.”²²⁰

Nisan 1960’ta yaşanan bu son gelişmeler ve aynı ay içerisinde başlayacak olan üniversite olaylarıyla ortam daha da gerilmiştir. İlk öğrenci gösterileri İstanbul Beyazıt Meydanında başlayacaktır. Polis’in öğrencilere müdahalede etkisiz kaldığı gösterilerde desteğe çağrılan askeri birliklerin öğrencileri desteklemesi dikkate değerdir. Bu olayla ilgili Prof Dr Ali Fuat Başgil gösteriler sırasında şahit olduğu bir sahneyi şöyle anlatır.

²¹⁹ Akis, ‘Modern Fıkralar’ 27 Nisan 1960 s 14

“Adam, şehrin en pahalı lokantasına girer. Mükellef bir yemek ısmarlar Havyar, ıstakoz, beyaz şarap, ızgara et, Brüksel lahanası, kırmızı şarap, enginar, kaymaklı ekme kadayıfı, meyve.. Arkadan sekeri az, kahvesi çok bir de kahve içer. Garson, arzu ederse Fransız likörü verebileceğini söyler. Adam onu da yuvarlar ve hesabı ister. Hesap geldiğinde faturayı eline alıp bakar: 184 lira 30 kuruş. Cebinden sükunetle Ulus gazetesinin 19 Nisan 1960 Salı tarihli sayısını çıkartır, tabağın üzerine bırakır ve hovarda bir tavırla "Üstü kalsın!" der. Adamı garson yere kadar eğilerek selamlar, metrdotel koşarak kapıyı açar!”

“ Vakit ahşam. Yemek yenmiştir. Baba koltuğunda gazetesini okumaktadır Anne dikiş diker. Evin on altı yaşındaki oğlu giyinmiş, süslenmiş püslenmiş arzı endam eder. Arkadaşlarıyla buluşup sinemaya gidecektir Acaba müsaade edilir mi? Baba hiddetle elini dizine vurur. Hayır, müsaade yoktur! Gece sinemaya gitmek de ne demektir? Oğlu, dünyanın değişmiş bulunduğunu, artık on altı yaşındaki erkek çocuklara delikanlı muamelesi yapıldığını, bütün arkadaşlarının cumartesi geceleri sinemaya gidebildiklerini hatırlatır. Baba haykırır: "Şu kapının eşiğinden bir adım öteye atamazsın!" Oğul sakın cevap verir: — Çok rica ederim baba, meseleyi Kayseri hadisesine çevirmeyelim! Ve kapıyı açıp, çıkar.”

“İki Mülkiyeli satranç oynamaktadır. Vaziyet kritiktir. Biri. Şahına münasebetsiz bir hamle yaptırır. Rakibi müsamahakâr, gülerek kendisine bakar: "— Dikkat et! Böyle devam edersen, seni ben bile kurtaramam!"

²²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, D.XI, C.13, 27.IV.1960, s. 283.

“...Bazı polisler bineklerinden düştüler. Sonunda atlı polisler geri çekildiler ve onların yerini derhal o zamana kadar ana kapının girişinde beklemekte olan piyade birliği aldı. Başlarında subayları olmak üzere süngü çekmiş askerler, öğrencilerin sımsıkı kalabalığı üzerine yürüdü. Bunun üzerine talebeler var güçleriyle ‘Yaşasın Ordu! Yaşasın Kahraman Türk Askeri!’ diye bağırmaya başladılar. O anda itiraf deyim ki heyecandan nefesim kesildi. Bir yanda bu çığlıklar, diğer yanda yürüyüş devam ederken iki taraf arasında artık birkaç adımlık mesafe kaldı. Aniden birlik durdu. Birkaç saniyelik bir duraklamanın hemen ardından subaylar, askerler ve öğrenciler birbirlerine sarılıp neredeyse gözü yaşlı bir halde kucaklaşmaya başladılar. Kendi kendime ‘Menderes Hükümetinin sonudur bu’ dedim, çünkü harekete artık askerler de katıldı.”²²¹

Bu gelişme karşısında hükümet sıkıyönetim ilan etmiş, İstanbul Üniversitesi’nde eğitime ara verilmiş, yayın yasağı getirilmiş ve gece saatlerinde sokağa çıkmak yasaklanmıştır. Ancak tüm bu çabalara rağmen öğrenci olayları Ankara’ya da sıçramıştır. Hemen her gün Kızılay Meydanı’nda yapılan gösterilerin en büyüğü 555K(5. ayın 5. günü saat 5’te Kızılay’da) parolasıyla gerçekleşmiştir.²²² Şevket Süreyya Aydemir’in aktardığına göre göstericiler arasında subayların sayısı oldukça fazladır. Hatta bu sahneyi 1908’de meşrutiyetin ilan edildiği günlere benzettiğini ifade eder.²²³ Yine Aydemir’in aktardığına göre Cumhurbaşkanı Celal Bayar, göstericilerin üzerine ateş emri açılması emrinin verilmesini istemiştir.²²⁴ Aynı konuda Prof Ali Fuat Başgil, 27 Mayıs İhtilali ve sebepleri adlı eserinde; 30 Nisan akşamı Çankaya Köşkü’nde kendisinin de bulunduğu bir toplantıda Bayar ve Menderes’i sertlik yanlısı tutumlardan uzak durmaları konusunda uyardığını ancak muvaffak olamadığını aktarmıştır. Prof Başgil, Tahkikat Komisyonuna verilen yetkilerin Anayasaya aykırı hükümler içerdiğini söylemiş ve Bayar’ın bize ne tavsiye edersiniz sorusu üzerine şu cevabı verdiğini aktarmıştır.

“Sayın Cumhurbaşkanım, size asıl tavsiyem son derece ihtiyatlı hareket etmenizdir. Her şeyden önce de yetki kanununun hükümlerini tatbik etmemenizdir, çünkü onlar Anayasaya tam manasıyla uygun değiller. Bu açıdan tekrar gözden geçirilmek üzere, bu kanunun Meclis’e hemen geri gönderilmesi uygun olur. Gençliğe karşı aşırı sert tedbirlere başvurmamaya özellikle çok dikkat edilmesi de gerekir.”²²⁵

İstanbul ve Ankara’da yaşanan üniversite olayları Akiste de genişçe yer bulmuş ve hükümet sertlik yanlısı olmakla eleştirilmiştir.

“Gençler bu nümayişi iki ders arasına sıkıştırılmış bir nümayiş olarak tertiplemişlerdi. İstiklal Marsını söyleyecekler, Kore’de Syngman Rhee aleyhinde

²²¹ Başgil, Ali.Fuat., 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, Yağmur Yay., İstanbul, 2014 s. 120 121

²²² Eroğul,1998: 234

²²³ Aydemir, Şevket Süreyya, Menderes’in Dramı, 14. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul 2013, s 368

²²⁴ Aydemir, 2013: 373-375

²²⁵ Başgil, 2014: s129

vaziyet alan talebelerle beraber olduklarım bildirecekler, müteakiben derslerine döneceklerdi. Fakat Menderes rejimi, İnönü'ye Meclis kürsüsünü çok gördüğü gibi gençlere de böylesine masura bir toplantıyı fazla buldu."²²⁶

Ali Fuat Başgil'in de anlattığı ve yukarıda naklettiğimiz öğrenci ve askerlerin kucaklaşması daha sonra Akis sayfalarında da yer almıştır. Bahsi geçen yazıda aklı başında bir hükümetin bu yaşananlardan bir ders çıkarması gerektiği ancak iktidar sahiplerinin böyle bir ferasete sahip olmadığı ifade edilmiştir.

*"Askerin hadise mahallinde görünmesi gençlerin coşkun tezahüratıyla karşılandı. Talebeler birliğe komuta eden subaylara sarıldılar, onları öpmeye başladılar. Orduyu alkışlıyorlar, "Ya ya ya, Şa. şa şa. Türk Ordusu çok yaşa" diye bağıryorlardı. Ordu zora başvurmadi. Talebe ve asker kaynaşmıştı. Manzaranın, hâdisenin elbette ki ibret verici bir tarafı vardı. Akıllı bir idarenin bundan ders alması gerekirdi. Ama o akıl çoktan uçup gitmiş, gözleri sadece iktidar hırsı bürümüşü."*²²⁷

Ağaoğlu, Menderes'in bu hadiseler karşısında halkın kendisine olan sevgi ve bağlılığına güvendiğini söylemektedir. *"Biz, Ankara ve İstanbul'un iki caddesinde mi yıkılacağız? Bu iki caddenin karşısında bütün memleket var!"*²²⁸

Menderes ve hükümeti ise her seferinde daha sert tedbirler alma yoluna gitmiş, gidişatı doğru değerlendirememiş ve kaçınılmaz olarak 27 Mayıs'a gelinmiştir. Tahkikat Komisyonu 27 Nisan 1960 tarihinde 300. sayısını yayımlamış olan Akis Dergisi'ni süresiz kapatma kararı vermiş, bununla da kalmamış kapatma kararının duyurulmasını da yasaklamıştır. Akis Dergisi bu karar karşısında suçlu duruma düşmemek için okuyucularına bir açıklama yapma fırsatı bulamamıştır. Dergi 301. sayısını ancak darbeden sonra 30 Mayıs 1960 tarihinde yayımlayabilmiştir. Kapatıldıklarının dahi duyurmalarının yasaklandığı süreci şu şekilde ifade edeceklerdir.

"Hadiselerle dolu altı yıl... Hapsedilen sayısız yazar, ödenen muazzam miktarda para cezası, defalarca ve aylarca kapatılanlar. Ama itiraf ederiz ki son "sessiz şekilde sessizliğe mahkûmiyet" hiç başımıza gelmemişti. Kapatılmış bulunduğumuzu açıklamak yasak edildi! Çıkmadığımız ilk hafta binlerce okurumuz telefon ederek niçin çıkmadığımızı sordular. Kapatılmış bulunduğumuzu açıklayamayacağımıza göre bu mukadder sualin cevabını daha önce kendi aramızda araştırdık. Öyle bir cevap peşindeydik ki hem suali soran ne dediğimizi anlasın, hem de biz yeniden suçlu mevkiine düşmeyelim. Akis okuyucularının senelerden beri daima "zekâ ışığı altında" mecmualarını okumak âdetini edinmiş bulunmaları işimizi kolaylaştırdı. "Akis neden çıkmadı?" diyen okuyucularımıza hayret dolu bir sesle "Aa.. Bu hafta

---

²²⁶ Akis, 'Hadiselerin İç Yüzü' 30 Mayıs 1960 s 13

²²⁷ Akis, a.g.m. 30 Mayıs 1960 s 14

²²⁸ Ağaoğlu, 2016: 121

çıkarmayı unutmuşuz!” cevabını verdik. Okuyucularımız ekseriya tatlı bir kahkaha attılar ve “Anladım... Anladım...” diye telefonu kapattılar.”²²⁹

27 Mayıs ihtilaline giden bu son düzlükte hükümete yönelik uyarılar da yapılmıştır. Bunların başında Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel’in Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes’e yolladığı mektup²³⁰ gelmektedir. Ağaoğlu’na göre bu mektup bir kesin uyarıdır ve Ethem Menderes mektubu başbakanın isteği ile kabineden saklı tutmuştur.²³¹ Gürsel, 3 Mayıs tarihli bu mektubunda cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes’in istifa etmesinin memleketin selameti bakımından uygun olacağını ifade etmektedir.²³² Metin Toker ise bu mektubun aslının ihtilalden sonra ilan edilen metinden farklı olduğunu söylemektedir. Cemal Gürsel’in asıl metinde Menderes’i övdüğünü ve olayların sorumlusu olarak Celal Bayar’ı işaret ettiğini yazmıştır. “Her halde ihtilalden sonra, Menderes’i metheden cümlelerin Gürsel’in ağzından söylenmiş olduğunun açıklanmasını ihtilalciler mahsurlu görmüşlerdir.”²³³

Bir diğer uyarı da Demokrat Parti hükümetlerinde uzun süre dışişleri bakanlığı görevini yürüten ve partinin kurucuları arasında bulunan Fuat Köprülü tarafından yapılmıştır. Köprülü, Akis’in 6 Ocak 1960 tarihli sayısında, derginin yazı işleri müdürü Kurtul Altuğ ile yaptığı mülakatta Demokrat Parti’nin kuruluş ilkelerinden uzaklaştığını ifade edecektir.

"1954 seçimlerine kadar Demokrat Parti hükümeti muhalefetteki program ve vaatlerine sadık kaldı. Bundan dolayıdır ki 1954 seçimleri hiç bir şikâyeti mucip olmayacak şekilde, tamamıyla dürüst yapıldı ve D.P 1950 ye nispetle daha büyük bir ekseriyet kazandı. Lâkin sonra Demokrat Parti iktidarının yavaş yavaş programından uzaklaştığı ve nihayet 1957 seçimleri arifesinde eski demokratik hüviyetini tamamıyla bırakarak adeta bir şef idaresi mahiyetini aldığı görüldü. 1957 seçimlerinden evvel ve ondan sonra Partinin en salâhiyetli ağızlarından Hürriyet ve Demokrasi aleyhinde türlü sözler işitildi. Muhalefetteyken antidemokratik hükümlerin kanunlardan çıkarılması istenirken, yeniden yeniye tedvir olunan kanunlarda veya yapılan tadillerde antidemokratik hükümler vaaz edildi.”²³⁴

Köprülü, Demokrat Parti’nin halkın ferasetini anlamaktan uzaklaştığını da şu sözlerle ifade etmiştir.

"Programının 3. maddesinde "Türk milletinin siyasi olgunluğuna inanır" fıkrası bulunan ve bunu her vesileyle müdafaa eden DP'nin başlarının sonradan "kültür

---

²²⁹ Akis, ‘Kendi aramızda’, 30 Mayıs 1960, s.2.

²³⁰ Ek-2

²³¹ Ağaoğlu, 2016: 123

²³² Ağaoğlu, 2016: 123-124

²³³ Toker, 1966: 247

²³⁴ Akis, ‘Ne Umdum Ne Buldum’, 6 Ocak 1960 s 10

seviyesi yükselmeyen memleketlerde hürriyete imkân olmadığı" fikrini bir tez olarak ortaya atmaları son derece calibi dikkattir. 1946 da hürriyete lâyük olduğunu hararetle müdafaa ettikleri milletin onbir yıl sonra bu kabiliyetini kaybettiğini söyleyenlerle elbette münakaşa dahi edilemez.”²³⁵

Bu süreçte ikaz görevini yerine getirdiğini ancak sonuç alamadığı için partisinden ayrılmak durumunda kaldığını ifade eden Köprülü, milletin 1950 öncesinde halk partisine duyduğu tepkiyle bugün Demokrat Parti'ye bakışının aynı olduğunu söylemiştir. *“Memlekette esen havanın 1950 arifesinde esen havanın eşi olduğunu görmemek için kör olmak lâzımdır.”*²³⁶ diyecektir.

3.5. 27 Mayıs İhtilali

Menderes, 14 Mayıs itibarıyla bütün bu kargaşayı arkasında bırakarak Ege gezisine çıkmaya karar vermiş ve her zaman çok güvendiği halkının arasına karışmıştır. Gittiği her yerde sevgi gösterileriyle karşılaşan Menderes bu coşkulu kitle karşısında heyecanlı bir konuşma yapmıştır.

“Şu görülen manzara bir faniye nasip olabilecek mazhariyetlerin en kıymetlisini teşkil etmektedir. Heyecanınızın ve bu ihtişamlı kucaklayışınızın bana telkin ettiği coşkun saadet sonsuzdur... Şimdi onlara, istemeyiz diye haykıranlara, biraz tarizkar dahi olsa, bir latife ile cevap vermek istiyorum: Kimi istemiyorsunuz? Bugünkü iktidarı mı? Menderes’i mi? Beni mi? İktidarı iş başına getiren siz değilsiniz ki... Gelin de görün İzmir’de şu muhteşem manzarayı. Yüz binlerce vatandaşımız büyük bir heyecan ve inanışla, isteriz diye haykırıyorlar. Bizi bağrılarına basıyorlar...”²³⁷

Halkın Menderes’i karşılarken taşıdığı döviz ve pankartlar Menderes’in bu söylevini haklı çıkaracak ifadelerle doludur.²³⁸ Ancak bu coşkulu kalabalık tarih boyunca pek çok kez görüldüğü gibi Menderes’i de yanıltmış ve belki de daha fazla hata yapmasına sebep olmuştur. 20 Mayıs 1960 günü Harbiyelilerin Ankara’da yaptığı yürüyüş yapması DP içerisinde sağduyulu bir grubu telaşlandırmış ve genel idare kurulunu toplayarak Menderes’i uyarma ihtiyacı hissetmişlerdir. Ağaoğlu, Harbiyelilerin yürüyüşü dolayısıyla yaşanan endişeyi Menderes’e açtığında Menderes’in gülmeye çalışarak *“...zaten birkaç yüz kişi ancak. Okulun büyük kısmı bu işi yapanlara kızdılar. Okul kumandanı, biliyorsun benim yakınım. Teminat veriyor.”*²³⁹ dediğini kaydeder. Sıtkı Yırcalı, Mustafa Zeren, Salim Gündeş ve Rıfki Salim Burçak’ın verdiği önerge üzerine yapılan genel idare kurulu

---

²³⁵ Akis, a.g. m. 6 Ocak 1960 s. 10

²³⁶ Akis, a.g.m. 6 Ocak 1960 s. 11

²³⁷ Eroğul, 1998: 237

²³⁸ Cumhuriyet, 16 Mayıs 1960 ‘Hayata Ruh, İşçiye Menderes mana verir.’, ‘Varlığımızı sana borçluyuz.’, ‘Her zamandan ziyade kalbimizdesin’

²³⁹ Ağaoğlu, 2016: 126

toplantısında Yırcalı, Menderes'in istifasını istemiştir. Rıfki Salim Burçak'ın 'Bu çıkmazdan nasıl kurtulacağız?' Sorusuna Menderes'in 'Ben çıkaracağım' cevabını vermesi üzerine Burçak, ' Hayır çıkaramayacaksınız' demiştir.²⁴⁰ Sinirlenerek toplantıyı terk eden Menderes, Aynı gün öğleden sonra yapılan grup toplantısını da 'Teessüf ederim size' diyerek terk etmiş ve son şansı da böylece kaçırmıştır. Menderes'in son durağı Eskişehir olacaktır.

27 Mayıs 1960 tarihinde 38 subaydan oluşan ve başlarında Orgeneral Cemal Gürsel'in bulunduğu 'Milli Birlik Komitesi' yönetime el koymuş ve 10 yıllık Demokrat Parti İktidarı sona ermiştir.

Türk Ordusu sorunsuz gerçekleştirdiği operasyonun hemen ardından MBK yayımladığı bildiriye İhtilali yapma gerekçesini, en kısa sürede serbest seçimlerin yapılacağını ve seçimi hangi parti kazanırsa kazansın iktidarı sivil idareye teslim edeceklerini açıklamıştır.

*"...Bu hareketi silahlı kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partilerüstü taraşız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş durumdadır. Girişilmiş olan b teşebbüs hiçbir şahsa ve zümreye karşı değildir"*²⁴¹

İhtilalin hemen akabinde Üniversite hocaları Ankara'ya davet edilerek Genelkurmay Başkanlığı'nda toplanmıştır. Toplantıya katılan hocalar arasında İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Sıddık Sami Onar, Hüseyin Nail Kubalı, Tarık Zafer Tunaya, İsmet Giritli, Muammer Raşit Seviğ, Ragıp Sarıca, Naci Şensoy ve Hıfzı Veldet Velidedeoğlu yer almaktadır.²⁴² İhtilalin lideri Cemal Gürsel bu hocalarla bir konuşma yapmış en kısa sürede yeni bir Anayasa hazırlamalarını istemiştir. Yaptığı konuşmada şu ifadeleri kullanacaktır: *"Biz üniversiteye inanıyoruz. Yalnız inanmıyoruz, iman ediyoruz. Sizi çağırmanın nedeni bize derhal bir Anayasa yapın. Bunu en kısa zamanda başarmanızı rica edeceğim. Zira biz üç ay içinde seçimlere gidip iktidarı sivil idareye bırakmak kararındayız."*²⁴³

Yasaklı olduğu dönemde gerçekleşen 27 Mayıs Darbesi sonrasında yeniden yayımlanmaya başlayan dergide bu süreç içerisinde yaşananlar önemli ölçüde yer

---

²⁴⁰ Ağaoğlu, 2016: 127

²⁴¹ Karal, Enver. Ziya, 27 Mayıs İnkılâbının Sebepleri ve Oluşumu, Meb. Yay., İstanbul 1960 s. 15-16

²⁴² Çavdar, Tefik, 2008, s. 87.

²⁴³ Tunçkanat, Haydar, 2 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye), Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996, s. 269

tutmuştur. Metin Toker, derginin 301. sayısında 27 Mayıs ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Bugünkü Vazifemiz başlığıyla kaleme aldığı bu yazıda özellikle ihtilali gerçekleştiren subayların 27 Mayıs'ı neden yaptıkları ilgili görüşlere yer vermesi dikkate değerdir.

"...Evvvela. Hareketin adını koymak lazımdır. 27 Mayıs Hareketi bir askeri ihtilaldir. ... 27 Mayıs Hareketi meşruiyet yoluyla kurulmasına rağmen gayri meşru bir fiili idare haline düşmüş Menderes rejimine karşı meşru bir fiili idare kurulması hareketidir. İhtilalin insanı hayrete boğan mükemmellik ve sükûnet içinde cereyan etmesi, hemen hiç kan dökülmemesi elbette onu hazırlayanların maharetiyle sıkı sıkıya alakalıdır... İhtilali yapanlar milletlerinin hakiki arzularını iyi anlamış, onlara doğru teşhis koymuş bulduklarını daha ilk tebliğlerinde ispat etmişlerdir... Askeri ihtilaller çok zaman böyle iyi niyetle başlar, en iyi niyetliler ancak aradan vakit geçince davalarını unuturlar ve milletin hakiki arzularını bir kenara iterek koltuk sıcaklığının rehavetine kendilerini terk ederler. Bu gün Türkiye'de, böyle bir ihtimali pek uzak ihtimal saydıracak birkaç şahsi sebep vardır. Yeni idarenin başındaki zat imtihanını vermiş bir vatanseverdir. Hareketin motoru mevkiinde bulunan genç subaylar öyle bir muhitin çocuklarıdır ki milletleriyle daimi temas halini muhafaza edeceklerdir. Sonra bir "İnönü Faktörü" mevcuttur ki Demokrasimizin büyük teminatı vasfını dün nasıl taşıyorsa, bu gün de, yarın da taşıyacaktır..."²⁴⁴

Bu subayları kahraman mertebesine yükselttiği bu yazısında, İnönü'nün varlığını ve etkisini de hesaba katarak demokrasiden ödün vermeyeceklerine neredeyse emindir.

Akis'te İhtilal haberi sevinçle karşılanmış ve ihtilali gerçekleştiren subaylar isimsiz kahramanlar olarak nitelendirilmiştir.

"Zira gayeleri devletin idaresine muvakkaten el koymak Menderesin tahrip ettiği demokratik rejimi tamir eder etmez tekrar kıtalarının başına geçmekti. En az arzuladıkları şey kahraman olmaktı. Hayır, bunlar isimsiz kahramandı. Memleketin iyiliğinden başka şey istemiyorlar, sadece milletin üzerine çöken kâbusun dağılmasını arzuluyorlardı. Hiç bir partiden değillerdi."²⁴⁵

Akis'e göre Menderes başka bir seçenek bırakmamış ve yaşanan hadiseler askeri ihtilale mecbur bırakmıştı. Tahkikat komisyonunun kurulması ise demokrasiyi yok etmek için vurulan son darbe olarak nitelendirilmiştir. *"Aslına bakılırsa. Menderes millet için hakikaten başka çıkar yol bırakmamış ve her kapıyı gafleti yüzünden elleriyle kapatmıştı. Kurduğunu ve faaliyete geçirdiği meşhur Tahkikat Komisyonunun CHP'nin değil. Demokrasinin idam fermanını imzalamakla vazifeli bulunduğunu anlamamak için budala olmak lâzımdı."²⁴⁶*

---

²⁴⁴ Toker, Metin, 'Bugünkü Vazifemiz', Akis, 30 Mayıs 1960, s.4.

²⁴⁵ Akis, 'Yurtta Olup Bitenler', 30 Mayıs 1960 s 6

²⁴⁶ Akis, 'Hadiselerin İç Yüzü', 30 Mayıs 1960 s 13

Metin Toker'in 27 Mayıs sabahı yaşadıkları hem 30 Mayıs tarihli Akis Dergisinde hem de daha sonra kaleme aldığı İsmet Paşa ile On Yıl adlı eserinde ayrıntısıyla yer alır. Her ikisinde de İsmet Paşa'nın ihtilalden haberdar olmadığı, böyle bir tertip içerisinde yer almayacağı özellikle vurgulanmıştır. İsmet Paşa'nın bir ihtilal gerçekleşeceğini bilmediğini ancak tahmin ettiğini söylemektedir. Paşanın bu öngörüsünün askeri tanınmasından kaynaklandığını ifade eder.

*"Biz İsmet Paşa'yla, ihtilali o günlerde konuşurduk. İsmet Paşa 'ordu kaynıyor' diyordu. İsmet Paşa'nın askerle bir teması yoktu ama birçok CHP milletvekili çeşitli kanallar vasıtasıyla ihtilalcilerden haber alıyorlar, bunu İsmet Paşa'ya ulaştırıyorlardı...26 Mayıs gecesi geç vakte kadar oturduk. Yandaki bizim eve geçerken İsmet Paşa benimle birlikte bahçeye çıktı. Koluma girdi. Biraz yürüdük. Bugün gibi hatırımdadır. 'ihtilal kapımızda' dedi... Olacağından emin bulunduğu ihtilalin o gece kendisi uyurken yapılacağını bilmiyordu."*²⁴⁷İnönü bu mesele ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara şöyle cevap vermiştir. *"Ben onlara bu milletin baskı rejimine tahammül etmeyeceğini, çıkar yol bırakılmadığına göre ihtilâlin meşru hale getirildiğini söyledim. Şimdi, böyle söylemiş bulunduğum için hâdiselerden haberdar olduğumu sanıyorlar. Hâlbuki bunlar milletini iyi tanıyan bir insanın teşhislerinden başka şey değildir. Onlara Türk milletini hiç tanımadıklarını da defalarla hatırlatmışım. Tanımamakta ısrar ettiler ve başlarına bu geldi."*²⁴⁸

Toker o sabah yaşadıklarını şöyle ifade edecektir.

"Yatak odasının penceresinden dışarı baktığımda hem kendi evinin, hem de İsmet İnönü'nün oturduğu yandaki evin süngülü tüfek taşıyan askerler tarafından kordon altına alınmış bulunduğunu gördü ve sokakta bir general ile bir yarbayın dolaştıklarını fark etti. Yarım dakika içinde giyinerek bahçeye bakan mutfak kapısından dışarı çıktı. İki ev arasında bahçeden geçen bir yol vardı. Fakat dışarıya adımını atmıştı ki evin arkasında bekleyen genç bir Harbiyelinin tabanca namlusuyla burun buruna geldi. Genç Harbiyeli "Gir içeri.. Yasak.." dedi. Sonra bir an baktı ve tabancasını indirerek "Afedersiniz, tanımadım.. Buyrun" diye devam etti. Bu sırada sokaktaki Tuğgeneral İsmet İnönü'nün evinin bahçesine girmiş, Metin Toker'e doğru geliyordu. Metin Toker "Hayrola Paşam" diye sordu. Tuğgeneral adının Gani Paşa olduğunu, İnönü'nün evinin emniyetini sağlamakla vazifeli bulunduğunu, Ordunun idareyi ele aldığını bildirdi. Verdiği malûmata göre askeri birlikler saat üçte harekete geçmişlerdi. Bayar ve Koraltan tevkif olunmuşlardı. Alınan tertibat İcabı daha harekete geçilmeden, ilk iş olarak İnönü'nün evinin emniyeti sağlanmıştı. Her şey yolundaydı. Metin Toker "Paşayı uyandırıp haberdar edeyim" dedi. Gani Paşa İşlerin yolunda gittiğinden öylesine emindi ki itiraz etti: "— Hiç rahatsız etmeyin, Metin bey.. Ne zaman kalkarlarsa kendilerine o zaman arz ederiz.." ²⁴⁹

Konu İsmet Paşa'ya iletildiğinde hadiseden rahatsızlık duyduğu ancak memleketin içerisinde bulunduğu durum düşünüldüğünde başka bir seçenek olmadığına inandığı ifade

²⁴⁷ Toker, 1966: 247-248

²⁴⁸ Akis, 'Yurtta Olup Bitenler', 5 Haziran 1960 s. 17

²⁴⁹ Akis, 'Hikayenin Sonu', 30 Mayıs 1960 sayı 301 s 3

edilmiştir. “...Doğrusu istenilirse bir askeri İhtilâlden ilk başta memnunluk duymamıştı. Hareketten haberdar olsaydı bunu önlemeye çalışacağı da muhakkaktı.²⁵⁰ ...İsmet İnönü hâdiseleri büyük bir sükûnetle dinledi. Sorduğu ilk sual "Ordu vaziyete nerelerde, ne derece hâkimdir?" suali oldu.²⁵¹ İsmet Paşa'nın hadiselere bakışı ile ilgili dikkati çeken bir diğer husus ise Paşa'nın ordu tarafından açıklanan demokratik düzenin korunması ve dış politika konularındaki açıklamalardan duyduğu memnuniyettir.

“İsmet Paşaya vaziyet hakkında bilgi veriyordu. Bu sırada tamamlayıcı malûmat da gelmiş ve Türk Silâhlı Kuvvetlerinin bütün Türkiye’de idareyi ele aldığı anlaşılmıştı. İnönü verilen izahatı dikkatle dinledi. En ziyade memnuniyetini çeken husus neşredilen ilk tebliğde millete karşı açık taahhütte bulunulması ve Demokrasinin prensiplerine sadık kalınacağıının ilanıydı. İnönü dış politika mevzuundaki itinayı da beğendi.”²⁵²

---

²⁵⁰ Akis, Hadiselerin İç Yüzü’, 30 Mayıs 1960 s 12

²⁵¹ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’, 30 Mayıs 1960 s 5

²⁵² Akis, ‘Hadiselerin İç Yüzü’, 30 Mayıs 1960 s 12

4. 1960-1967 DÖNEMİ OLAYLARI

4.1. MBK ve 27 Mayıs Askeri Yönetimi

On yıllık DP iktidarını birkaç saat içinde deviren MBK memleketin tek hâkimi haline gelmiştir. Artık MBK için asıl mesele bundan sonra ne olacağıdır. Plansız bir şekilde ve emir-komuta zinciri dışında gerçekleştirilen bu hareketin zor bölümü başlamıştır.

MBK öncelikle 1924 Anayasası'nı askıya aldığını bildirmiş ve yürütme görevini tamamıyla üzerine almıştır. Bu süreçte siyasi parti faaliyetleri durdurulmuş, yeni Anayasa yürürlüğe girene kadar tüm siyasi faaliyetler yasaklanmıştır. Geçici bir anayasa da ilan edilmiş, seçimler yapıp meclis yeniden açılana kadar bu geçici anayasanın yürürlükte kalacağı bildirilmiştir. 30 Mayıs'ta Cemal Gürsel Başkanlığındaki yeni hükümet kurulmuş, MBK başkanı ve ihtilalin lideri Orgeneral Cemal Gürsel devlet başkanı olmuştur. Bununla birlikte Başbakanlık, Milli Savunma Bakanlığı ve Başkomutanlık görevleri de Gürsel'in uhdesine verilmiştir.²⁵³

İhtilalin hemen sonrasında kurulan ve başkanlığını İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar'ın yaptığı Anayasa Komisyonu ilk iş olarak ihtilal ile ilgili bir rapor yayımlamıştır.²⁵⁴ Bu yolla hem darbenin neden yapıldığı açıklığa kavuşturulmuş hem de yapılan harekete meşruiyet kazandırılmaya çalışılmıştır. Sunulan raporun Akis tarafından da hararetle desteklendiği anlaşılmaktadır. Akis'e göre ihtilal meşrudur. Asıl meşru olmayan ise devrik iktidardır.

"İlmine, seciyesine, ahlâkına en güvenilir otoriterlerden mürekkep bu heyetin Milli Birlik Komitesi Başkanlığına sunduğu rapor, "bugün içinde bulunduğumuz durumu adi ve siyasi bir hükümet darbesi saymak doğru değildir" cümlesiyle başlıyordu. Bundan sonra aylardan, hatta yıllardan beri devam ede gelen hukuk dışı müdahalelerin kısa bir bilançosu yapılıyor ve mesele "meşruiyet" bakımından da inceleniyordu. İlim heyeti, "bir hükümetin meşruiyetini sadece menşesinde, yani iktidara gelişinde değil, iktidarda da kendisini bu mevkie getiren Anayasaya riayeti, ordu, kaza ve ilim müesseseleri gibi müesseselerle işbirliği yaparak hukuk nizamı içinde yaşaması ile ve devamı ile mümkün" görüyordu. Hâlbuki sabık iktidar bu icapların hiçbirine riayet etmemiş, tam aksini yapmış ve dolayısıyla "meşruiyeti" de ortadan kalkmıştı. Mevcut ve fiilî duruma göre "meşru" sayılabilecek tek hareket ancak "ihtilâl" olabilirdi. Nitekim yapılan ihtilâlin "meşruiyeti" de buradan geliyordu. İlim heyeti, kendisine yaraşır bir eda ve üslûp içinde anlatmak istiyordu

²⁵³ Eraslan, Cezmi; "Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası", Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C.II, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005 s. 576

²⁵⁴ Ahmad, Feroz, 2010: 209

ki, sadece "milli irade ile işbaşına gelmek" kâfi değildi. O her başı sıkışan "ricâl-i devlet" in sığındığı "millî irade"ye karşı çıkmamak, Anayasaya uygun hareket etmek, Meclis ve millet önünde içilen anda namuslu bir insana yaraşır şekilde riayet etmek de lâzımdı. Yoksa "millî irade" ile işbaşına gelmek, sonra o "millî irade"yi bir kul, köle, uşak gibi kullanarak "saltanat" eylemek mümkün değildi. Bunun mümkün olacağını sanan, "komitacı" numaraları ile "milli irade"nin alt edilebileceğini sanan bir zihniyet kendisi de er veya geç ama mutlaka layığı bulurdu."²⁵⁵

Çetin Yetkin'e göre ise 27 Mayıs Türkiye'de askeri müdahalelerin yolunu açmakla birlikte özgürlük ve demokrasi adına yapıldığından dolayı meşrudur.²⁵⁶

Metin Toker geçici anayasanın ilanından hemen sonra 16 Haziran 1960 tarihli Akis'te 'CHP Hakkında' başlığıyla bir yazı kaleme almıştır. Bu yazısında CHP'nin iktidarı geri alacağından neredeyse emin üslup kullanan Toker, olması gerekenin de bu olduğunu ifade etmiştir. Ancak bunun için CHP'nin de dikkat etmesi gereken hususlar olduğunu belirten Toker, aydın kesimler tarafından verilen mesajın CHP ve İnönü tarafından doğru yorumlanması gerektiğini de vurgulamıştır.²⁵⁷

MBK Başkanı Cemal Gürsel iktidarın sivillere devredilmesi süreci ile ilgili yaptığı bir konuşmada 29 Ekim 1961 tarihinin uygun olacağını ifade etmiştir. İsmet İnönü de bir an önce demokratik, sivil bir idarenin kurulması, demokrasinin rayına oturtulması ve seçimlerin yenilenmesi istiyordu. Ancak MBK üyelerinin hepsi İnönü ile aynı fikirde değildir. Komite içerisinde seçimlere bu kadar erken gidilmesini uygun görmeyen bir grup ortaya çıkacaktır. Albay Alparslan Türkeş'in de aralarında bulunduğu bu grubun karşısında ise seçimlerin hemen yapılarak askerin kışlalara dönmesini isteyen ihtilalciler yer alacaktır. Bu iki grup arasında geçen mücadelede en önemli mesele DP ve mensuplarına ne olacağıdır. Bu konudaki ağırlıklı görüş ise DP ve yöneticilerinin tamamen tasfiyesi ve cezalandırılması yönündedir. Nitekim Gürsel'de seçimler konusunda acele edilmemesini, öncelikli meselenin Yassıda Cenazesini kaldırmak olduğunu söyleyecektir. Ancak bu yargılama ve cezalandırma süreci uzun sürecek ve askerin kışlalarına bir an evvel dönme fikri mecburen ortadan kalkacaktır. Nitekim ihtilalden dört ay sonra DP kapatılacak ve tüm mallarına el konulacaktır. Akis'e göre bu karar hatalıdır. Bu husus dergide birkaç kez dile getirilmiş, eğer parti zorla kapatılırsa bunun bir güçlenme fırsatı olabileceği

---

²⁵⁵ Akis, 'Yurtta Olup Bitenler', 5 Haziran 1960 s. 14

²⁵⁶ Yetkin, Çetin, Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa i Hukuk Yay., Antalya, Mayıs 2006, s. 84

²⁵⁷ Toker, Metin, 'CHP Hakkında', Akis, 16 Haziran 1960 s.5

vurgulanmıştır. Şayet varlığına izin verilirse zaten kendi kendine yok olacağı görüşü hakimdir.²⁵⁸

İhtilalin hemen sonrasında tüm Demokrat Partililer tutuklanarak getirildikleri harp okulunda bir süre kaldıktan sonra mahkeme edilecekleri Yassıada'ya götürülmüşlerdir. Menderes ve Bayar, 1 Haziran 1960 tarihinde Yassıada'ya getirilmişler ve yaklaşık bir buçuk yıl süren mahkeme süresince burada tutuklu kalmışlardır. MBK tarafından çıkarılan ilk yasa ile bir de Yüksek Adalet Divanı kurulmuştur. Bu kurulun görevi Yassıada mahkûmlarını yargılamak olacaktır. Kararları temyiz edilemeyen kurul, şayet idam kararı verirse; kararın infazı MBK üyelerinin onayı ile mümkün olacaktır.

Yassıada duruşmalarının devam ettiği günlerde MBK içerisindeki ayrılıklar daha belirgin hale gelmiştir. Komite içerisinde Cemal Madanoğlu'nun liderliğindeki grup, bir an evvel idareyi sivillere devretmek gerektiğini savunurken; Başbakanlık Müsteşarlığı görevine getirilen Albay Alparslan Türkeş; iktidarı sivillere devretmenin iktidarı CHP'ye devretmek demektir diyordu. Türkeş'e göre CHP'nin DP'den bir farkı yoktur. Bu fikir çatışması karşısında MBK' da ipler iyice gerilmiştir. İlk olarak Ağustos ayı içerisinde 235 General ve Amiral, hemen akabinde ise 5000 subay emekliye sevk edilmişlerdir. Eminsu²⁵⁹ olayı olarak tarihe geçen bu tasfiye ile ordu içerisindeki kargaşa giderilmeye çalışılmıştır.²⁶⁰ Toker, orduda yapılan tasfiye ile ilgili olarak kaleme aldığı 'Şövalye Ruhü' başlıklı yazısında; ordunun gençleştiğini, kudretinin arttığını, hareketin haklı ve asil bir davranış olduğunu söyleyecektir.²⁶¹ Ancak emekliye sevk edilen subaylar arasında çok genç yaşta ve düşük rütbede olanlar vardır. 3 Eylül 1960 tarihli Milliyet gazetesinde bu konu ile ilgili çıkan bir haber dikkat çekicidir.

*“ ... Emekliye ayırma kararına itiraz eden subaylar, dilekçelerinde hangi kıstasa göre ve hangi gerekçe ile emekliye ayrıldıklarını öğrenmek istediklerini, sicilleri de muntazam olduğu halde kendi rütbelerinde daha yaşlı ve hasta raporu da olan subaylar dururken, niçin kendilerinin emekliye ayrıldığını sormakta ve vazifelerine iade edilmelerini istemektedirler.”*²⁶²

Çetin Yetkin'e göre ise bu tasfiye işlemi NATO ve ABD'nin isteği doğrultusunda yapılmıştır. Amacını da ordunun NATO standartlarına ulaştırılmak istenmesi olarak açıklamaktadır. Yetkin, tasfiye edilenlerle birlikte orduda kalan subaylara dikkat çektiği

---

²⁵⁸ Toker, Metin, 'CHP Hakkında', Akis, 5 Haziran 1960 s. 5, Akis, 'Son Bir İkaz Fırsatı', 7 Eylül 1960, s.5

²⁵⁹ Ordudan tasfiye edilen subaylar, Emekli İnkılap Subayları (EMİNSU) Derneğinin kurmuşlardır.

²⁶⁰ Çavdar, 2008: .92

²⁶¹ Toker, Metin, 'Şövalye Ruhü', Akis,10 Ağustos 1960, s. 7

²⁶² Milliyet, 3 Eylül 1960

eserinde, bu subayların daha sonra gerçekleştirilen ihtilal hareketlerinde önemli görevler aldıklarını ifade etmektedir.²⁶³

Ordudaki tasfiyenin hemen ardından üniversitelere el atan MBK tarafından 28 Ekim 1960 tarihinde çıkardığı bir kanunla 147 öğretim üyesini üniversiteden atacaktır. Bu tasfiyeler MBK'nin eleştirilmesine sert tepkilere yol açacaktır. Şimdiye kadar MBK tarafından alınan neredeyse her kararı destekleyen Akis Dergisi ve Metin Toker bu karara tepki gösterecektir. Toker, üniversitede yapılan tasfiye hareketi üzerine kaleme aldığı 'Karar verdik. İcra ettik. Bitti.' Başlıklı yazısında bu meseleyi ele alacaktır. Oldukça sert bir üslupla yazdığı yazıda oy kaygısıyla hareket etmeyen ihtilalcilerin bu durumu istedikleri her şeyi yapacaklarını zannettikleri bir alana çevirdiklerini söylemektedir. "Söz meşhurdur ve tarihin gözler önüne serdiği bir hakikattir: Süngünün ucuyla her şey yapılır üzerine oturmaktan başka!" diyecek, Yassıada'yı kastederek evde kaldırılması gereken bir cenaze varken ihtilalcilerin kendi destekçilerini yok ederek aslında kendisini boğduğunu söyleyecektir.²⁶⁴ Ancak bu benzer nitelikteki eleştirilere tahammül gösteremeyen komite basına yönelik sansür uygulama yolunu tutacaktır. MBK üyeleri ihtilalin başlangıcında açıkladıkları demokrasi taraftarı tutumundan gittikçe uzaklaşmış, DP'ye kızdıkları ne varsa kendileri yapar hale gelmişlerdir. Çetin Yetkin, Türkiye'de askeri Darbeler ve Amerika adlı eserinde 27 Mayıs İhtilalini gerçekleştirenlerin orduda ve üniversitede yaptıkları tasfiyelerle ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. İhtilalcileri yolundan sapmış ve kandırılmış kimseler olarak niteleyen Yetkin, özgürlükler ve demokrasi uğruna ihtilal yapanların bilinçsiz bir yanılğı içinde olduklarını söyler.

*"...Onun için diyorum ki, 27 Mayıs'çılar kullanılmışlardır. DP, bir profesörü görevden almıştı. Gücü Yetmedi, göreve iade etmek zorunda kaldı. O gün için hiçbir sivil iktidar-tıpkı subay tasfiyesinde olduğu gibi- 147 öğretim üyesini birden işten atamazdı. Kendi istese bile bir sivil iktidarın yapamayacağı bir iş, böylece askerlerce yapılmış oldu."*²⁶⁵

Orduda yapılan tasfiyeler MBK içerisindeki fikir ayrılıklarını gidermeye yetmemiştir. Bir yanda iktidarı sivillere devretme konusunda isteksiz olan ve başlarında Alparslan Türkeş'in bulunduğu radikal kanat, diğer yanda ise bir an önce seçimlere gidilmesi gerektiğini savunan, Cemal Gürsel ve Cemal Madanoğlu'nun da içinde bulunduğu ılımlı kanat karşı karşıya bulunmaktaydı. Tam da bu noktada İsmet Paşa devreye girmiş ve MBK içerisinde derhal seçimlere gidilmesi gerektiğini savunan Cemal

---

²⁶³ Yetkin, Çetin, 2006: 27-35

²⁶⁴ Toker, Metin, 'Kara Verdik, İcra Ettik, Bitti', Akis, 31 Ekim 1960, s. 5

²⁶⁵ Yetkin, Çetin, 2006: 105

Madanoğlu'nu destekleyen bir tutum içerisine girmiştir. Komite içerisinde Madanoğlu'nun gücünü artıracak bazı görüşmeler yapmış ve bu hamle sonrasında komite üyelerinden 14 kişi tasfiye edilmiştir. Bu 14 üye emekliye sevk edilerek yurt dışına gönderilecektir. 14'ler hadisesi adı verilen bu hadisenin yaşanmasıyla eski MBK de lağvedilmiş ve 23 kişiden oluşan yeni bir komite teşkil edilmiştir.²⁶⁶ 14'ler hadisesi Akis'te de yer bulmuş, iktidarın sivillere devredilmesi gerektiğini savunan dergi MBK'nin bu hamlesini memnuniyetle karşılamıştır. Metin Toker konu ile ilgili olarak kaleme aldığı '23 Altın Heykel' başlıklı yazısında radikalleri tasfiye eden komite üyeleri için şu ifadeleri kullanacaktır. "23 ihtilalci, hiç şüphe etmesinler, bir gün heykelle» rinin İkinci Cumhuriyetin parlamentosu önüne dikildiğini görecekler veya çocukları bu heykellerin altında gururla mutlaka dolaşacaklardır." Toker'e göre MBK iktidarını halka bıkkınlık vermeden devretmelidir. Aynı yazıda ikinci cumhuriyet'in ilk iktidarının şüpheye yer olmayacak şekilde CHP iktidarı olacağını da ifade edecektir.²⁶⁷ Toker tasfiye edilen 14 kişi için ise 'ikamete memur edildikleri uzak diyarlarda hâdiselerin ve gerçeklerin üzerinde daha sakin, yeni muhitlerinde edinecekleri dünya görüşüyle daha dikkatli duracaklardır.' diyecektir.²⁶⁸

4.2. Yassıada Mahkemeleri

14 Ekim 1960 tarihinde başlayan Yassıada duruşmalarında 592 sanık 19 ayrı davada yargılanacaktır. 9 asil, 6 yedek olmak üzere toplam 15 kişiden oluşan Yüksek Adalet Divanı'nın başkanı Salim Başol'dur.²⁶⁹ Duruşmalar Yassıada Saati adı verilen bir programla radyodan yayınlanacaktır.

Mahkemenin ilk duruşmasının konusu bir köpektir. Böyle bir konunun cumhuriyet tarihinin en büyük siyasi davalarından birine konu olması mahkemenin ciddiyetini sorgulanır hale getirmiştir. Sanıkları itibarını sarsma amacı güden bu meselelerden biri de Menderes'in yargılandığı bebek davası olacaktır. Mahkemeyi gereksiz yere uzatan bu konuların gündeme gelmesi; davanın asıl konusunu teşkil eden Anayasayı İhlal duruşmasının gecikmiş olması tepkilere neden olacaktır.²⁷⁰

Menderes 14 Ekim 1960 tarihli duruşmada yaşadığı tecrit hayatı nedeniyle duyduğu rahatsızlığı son derece nazik bir şekilde dile getirdiği şu konuşmayı yapmıştır.

---

²⁶⁶ Çavdar, 2008: 93–95

²⁶⁷ Toker, Metin, '23 Altın Heykel', Akis, 6 Mart 1961, s. 5

²⁶⁸ Toker, Metin, 'Atlar ve Araba', Akis, 25 Kasım 1960, s.5

²⁶⁹ Aydemir, 2013: 493

²⁷⁰ Çelebi, Onur, a.g.m.,s 212.

“...Bendeniz beş aydır tamamen tecrit edilmiş bir vaziyette bulunuyorum. Bir tek odanın içinde ve günün yirmi dört saatinde, her saat değişen bir nöbetçi subay beyin nezareti altında, hiçbir kelime konuşmak imkânı olmamak şartıyla yaşıyorum. Bu itibarla konuşma takatim, akli melekelerim zaafa uğramış bulunuyor. Arzum şudur: bana imkân verecek, asabımı düzeltecek bir uygulamanın tatbiki. Nöbetçi subay beyle bir kelime dahi konuşmaya mezun değilim. Beş aylık mecmu konuşmalarım on-on beş saati geçmez... Bendeniz huzurunuzda kumandan beyefendiye şükranlarımı arz ederim ve yine huzurunuzda subay beylerin nazik muamelelerine teşekkür ederim. Ancak hiçbir kelime konuşmadan günün 24 saatinde karşı karşıya bulunmaktayım”²⁷¹

Akis’in 20 Temmuz 1960 tarihli sayısında Bayar’ı idam sehvası kullanarak kapak resmi yapmıştır. Metin Toker, 17 Ekim 1960 tarihli ‘Seyrederken’ başlıklı makalesinde Yassıada yargılamaları ile ilgili hissiyatını şu sözlerle dile getirecektir.

“...Senelerce yanlarına yaklaşılamayan gururlu insanlar ayaklarımızın dibinde, tahta sandalyelerin üstündeler. Sanıklara ait o katı sıralar... Bir an, onların tadını ne kadar iyi bildiğim hatırıma geldi... Onları seyrediyorum. Ama tuhaf, içimde kinin, ya da hınç çıkmış olmasının buruk lezzetinin zerresi yok. İşte. Bayar. Dudağını, şişirdiği sol avurdunda dolaştırıyor. Menderes. Elini bazen yanağına götürüyor ve mevcut olmayan bir yarayla oynuyor... Kalbimi yokluyorum. Hayır. Kinin, ya da hınç çıkmış olmasının buruk lezzetinin zerresi yok. Ama kalbimi yokluyorum. Ya merhamet, ya şefkat, ya mağfiret? Garip. Onları da bulamıyorum.”²⁷²

Devam eden süreçte Yassıada duruşmalarında artık daha ciddi ve DP’lileri zora sokan meseleler konuşuluyordu. Anayasayı ihlal, örtülü ödenek, Topkapı olayları, 6-7 Eylül olayları gibi hadiseler dava konusu edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde Akis’te sanıklarla ilgili yorumlar da giderek sertleşmiştir. Akis’e göre mahkeme son derece adildir. Sanıklara verilecek cezalar memlekete huzur ve sükûn getirecektir. Ancak mahkeme üyelerini tesir altında bırakan bir takım çevreler vardır. Özellikle yabancı gazetelerde sanıklara verilebilecek idam cezaları ile ilgili cezaların onanmamasını tavsiye eden görüşler Akis’te tepki ile karşılanmıştır.

“Bir takım sapıkların "Asamazlar! Bir assınlar da, görelim" tarzındaki kamçılama, bu gayretlerin sadece bir tanesidir. Dışarıdan gelecek tazyiklere bel bağlanması ise, bir başka misaldir. Aslında bunlar, idam kararı verildiği takdirde infazı önleyecek değil, varit kılacak davranışlardır. MBK 27 Mayıs’tan bu yana her hayati meselede olduğu gibi gene basit teşviklerin, değişik istikametteki iğnelemelerin üstünde kalacak, hadiseyi tam bir serinkanlılık içinde tartışarak milli menfaatimize en uygun kararı bulup alacaktır.”

Şayet idam cezaları verilir ve infaz edilirse de bu duruma kimsenin tepki göstermeyeceği, tepki gösteren olursa bunu engelleyecek bir idarenin varlığı da

²⁷¹ Aydemir, 2013:471

²⁷² Toker, Metin, ‘Seyrederken...’, Akis, 17 Ekim 1960, s. 5

hatırlatılmaktadır. “Evvvelâ, Yassıada Divanı gibi adiliği bizzat sanıklar tarafından teslim edilmiş bir makamın ölüm cezasına lâıyk bulacağı kimseler hakkındaki bu cezanın İnfazının memlekette kıl kıpırdatmayacağı bilinmelidir. Türkiye’deki kuvvet muvazenesi, bir ufak dalgalanmayı bile imkânsız kılacak mahiyettedir.”²⁷³ Mahkemenin en başında beri canla başla çalıştığının belirtilmekle birlikte kararını da bir an önce verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Böylece memleket normal haline dönecek ve asıl meselesi olan seçimlere odaklanabilecektir.

15 Eylül 1961 tarihinde Yüksek Adalet Divanı hükmünü açıklamıştır. Buna göre Menderes ve Bayar’ın da aralarında bulunduğu 15 kişi için idam, 43 kişi için ağırlaştırılmış müebbet diğer sanıklar için ise 4 yılda 15 yıla kadar değişen hapis cezaları verilmiştir. Yüksek Adalet Divanı’nın kararları idamlar hariç kesinleşmiş, idam kararları için ise MBK’nin onayı beklenmiştir.²⁷⁴ MBK 9’a karşı 13 oyla Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatih Rüşti Zorlu ve Hasan Polatkan hakkındaki idam hükmünü onamıştır. Celal Bayar hakkındaki idam hükmü ise yaş haddi nedeni ile komite kararıyla müebbet hapis cezasına çevrilmiştir.²⁷⁵ İdam cezalarının infaz edilmesinden sonra dergide şeriatın kestığı parmak acımaz yorumu yapılacak ve artık 15 Ekim tarihinde yapılacak olan seçimlere odaklanılması gerektiği ifade edilecektir.

“Her şey göstermektedir ki bu haftanın ortasında Yassıada sadece bir hikâyeden, D.P. iktidarı ve mesulleri ise Türk tarihinin bir acıklı sayfasından ibaret kalacaktır... Türkiye gemisi sükûnetle ve vakar içinde şimdi yeni ufuklara doğru seyretmektedir. İlk iskele, önümüzdeki 15 Ekim tarihidir. O iskeleden dört sene için bizi sevk edecek asil kaptanı alacak ve yeniden yola çıkacağız”²⁷⁶

4.3. Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası

14’lerin tasfiye edilmelerinin ardından İktidarın sivillere devredilmesini savunan yeni komite üyeleri hemen harekete geçerek sivilleşmenin ilk adımını atmışlardır., 10 Aralık 1960 tarihinde bir Kurucu Meclis kurulmasına karar verilmiş ve 7 Ocak 1961 tarihinde Kurucu Meclis açılmıştır. Hükümet kararıyla 12 Ocak 1961 tarihinde siyasi partilerin kurulması serbest bırakılmıştır. Bu gelişme üzerine Şubat ayı içerisinde AP, YTP ve TİP kurulmuştur.²⁷⁷

---

²⁷³Toker, Metin, ‘İdam Kararları Verilirse’ Akis, 26 Haziran 1961, s.5

²⁷⁴ Aydemir, 2013: 494

²⁷⁵ Aydemir, 2013: 501

²⁷⁶ Akis, ‘Yassıada Duruşmaları’, 18 Eylül 1961 s 4-8, Toker, Metin, ‘İbret Levhası’ aynı yer, s 5

²⁷⁷ Eraslan, C, 2005: 519-643.

Kurucu Meclis'in açılması idarenin sivilleşmesini savunan Akis dergisinde memnunlukla karşılanmıştır. "Kurucu Meclisle birlikte açılan devir dünya tarihinde eş görülmemiş bir devir olarak anılacaktır." Toker, yeni meclisin iki temel görevinin seçim kanunu ve yeni Anayasayı düzenlemek olduğunu belirtmiştir. Bu süreçte sivil siyasetçilerin anayasa yapım sürecine katkıda bulunmasının ülke gerçekleriyle uyumlu bir metin oluşması için önemli olduğunu söylemektedir.²⁷⁸

Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanan ve halk oylamasına sunulacak olan metni ayrıntısıyla incelediğini ifade eden Toker yeni anayasa ile ilgili şu değerlendirmeyi yapacaktır.

*"İcra organı gerekli hareket imkânına malik olmakla beraber ciddî bir murakabeden de kurtulmuş değildir. Teşriî organ, 1924 Anayasasına göre malik bulunduğu haklardan kısman feragat etmekle beraber gene millî iradenin tecelli ettiği müessese olarak kalmaktadır. Kaza kuvveti daha müstakil hale getirilmektedir. Yeni kurulan başlıca iki organın, Cumhuriyet Meclisinin ve Anayasa Mahkemesinin rolleri ne küçümsenmiş, ne de mübalâğa edilmiştir. Zaten tasarı kuvvetlerin toplanması yerine kuvvetlerin muvazeneli bir şekilde dağıtılması ana fikrine dayandığından, mekanizma olarak gıcirtısız işleyebilecek çarklar yaratmıştır. Sistemin işleyişinde, şüphesiz düzeltilecek pürüzler mevcuttur. Bu pürüzlerin bir kısmı âdeta bilerek, daha büyük mahzurların önlenbilmesi için tasarıda bırakılmıştır. Ama bunlara daha talihli formüller bulmak pek âlâ kabildir. Yoksa Meclislerin ve Anayasa Mahkemesinin teşekkül tarzı, Cumhurbaşkanının seçimi, Başbakanın Meclis üyesi olma mecburiyeti, buna mukabil Bakanların dışardan tayin edilebilme serbestisi, denetleme usulleri, iki Meclis arasındaki münasebetler, MBK üyelerinin statüsü, bugünün bir takım kritik meselelerinin istikbal düşünülerek ustaca ele alınma şekli hep övülecek başarılarıdır."*²⁷⁹

1961 yılının yaz aylarına gelindiğinde Kurucu Meclis tarafından hazırlanan 1961 Anayasası 9 Temmuz tarihinde yapılan referandum sonunda %61 evet oyuyla kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.²⁸⁰ Referandum sürecinde siyasi partilerin eğilimleri incelendiğinde AP dışındaki tüm partilerin yoğun bir şekilde evet propagandası yaptıkları görülmektedir. AP ise açıkça hayır demese bile tam anlamıyla evet de dememiştir. AP'nin bu tutumu "Gümüşpala açıkça "Hayır" diyemiyor"²⁸¹, "AP'liler bir türlü "Evet" diyemiyor"²⁸², "CHP yürekten, AP ise üstünkörü "Evet" diyor"²⁸³ şeklinde dönemin gazetelerine de yansacaktır. Askeri Yönetimin lideri ve Devlet Başkanı Cemal Gürsel de

---

²⁷⁸ Toker, Metin, 'Bir Meclis Kuruluyor', Akis, 2 Aralık 1960 s.5

²⁷⁹ Toker, "Cumhuriyetimizin Anayasası", AKİS, 27 Mart 1961, s. 7

²⁸⁰ Çavdar,2008: 90-100.

²⁸¹ Vatan, 30 Haziran 1961 s.1

²⁸² Hürriyet, 30 Haziran 1961, s.1

²⁸³ Hürriyet, 1 Temmuz 1961, s.1

tehditkâr bir açıklama yaparak “Benim işittiğime göre onlar (hayır) demek niyetindedirler. Kendileri bilirler...”²⁸⁴ diyecektir. Ancak tüm bu baskılara rağmen AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala bu konudaki duruşunu bozmamıştır.

AP'nin yeni anayasa hakkındaki görüşleri Akis'te de yer bulmuş, Anayasada bulunan pek çok maddenin AP'nin parti programına uymadığı, “Hele sosyal haklarla ilgili bölüm, AP'nin dehşetli programıyla taban tabana zıttı” bu nedenle partinin açıkça evet demekten imtina ettiği vurgulanmıştır.²⁸⁵ Toker, referandum sürecinde AP'nin açıkça evet diyememesini ise şöyle yorumlayacaktır. “Anayasayı kötüleme cesaretini kendilerinde bulamayanlar, gayesi aşikâr bir taktikle referandum müessesesini oklarına hedef seçmişlerdir. Maksat, Anayasanın tasdiki usulünü itibardan düşürmek suretiyle Anayasayı zayıflatmak ve Referanduma iştirak nispetini mümkün nispetinde azaltmaktır.” Bu konuda dikkatli olunması gerektiği uyarısında bulunan Toker, katılımın yüksek olması ve anayasanın anlaşılabilmesi için aydınlara önemli görevler düştüğünü vurgulamıştır.

“Maddî imkânsızlıkların ortadan kalktığı -yol kapanması gibi..- her mevsimde Türk köylüsü, eğer bir iş görebileceğine inandırılabilirse sandık başına koşmaktan kaçınmaz. Bilâkis, bunu bir zevkli görev bilir. Bütün mesele, ona bu inancın verilebilmesidir. Bunu yapacak olan da, başta İktidar, siyasî partiler ve memleketin aydınlarıdır. Kesif, ama alâka çekici radyo kampanyası davaya çok şey kazandıracaktır. Bu işin, insan ruhunun inceliklerim bilen bir ele tevdi ve Allak rızası için "nutuk - marş - şiir" üçlüsüne artık başvurulmaması bir zarurettir. Bunun yanında Üniversite gençliğinin memleketi tarama imkânlarının yaratılması, bu yolda bütün sağlam kuvvetlerin seferber edilmesi, politikacısının ve vazifesini müdrük vatandaşın köye kadar el ele gidip davayı köylüye anlatması, vatan yılanım orada boğması sonsuz faydalar sağlayacaktır.”²⁸⁶

demektedir. Referandum sonuçlarının memnuniyetle karşılandığı dergide, üstü kapalı şekilde hayır diyen AP'nin kaybettiği ve hayır diyenlerin sayısının gülünç olarak ifade edilmesi dikkati çekmektedir.²⁸⁷

1961 Anayasası ile parlamentonun yapısı değişmiş, iki meclisli hale gelmiştir. Millet Meclisi yanında bir de Cumhuriyet senatonun yer aldığı yeni parlamentoda alınan kararların anayasaya uygunluğunun denetlenmesi için de Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Nispi seçim yöntemi ile seçilen 450 vekilden oluşan Millet Meclisi'ne

---

²⁸⁴ Hürriyet, 28 Haziran 1961, s. 1.

²⁸⁵ Akis, ‘AP, Çatlak KÜP’, 3 Temmuz 1961 s.11

²⁸⁶ Akis, ‘Referanduma Doğru’ 5 Haziran 1961 s. 13

²⁸⁷ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’ 10 Temmuz 1961 s.4-6

karşılık ‘okumuşlar meclisi’ de denilen Cumhuriyet Senatosu, çoğunluk sistemi ile yükseköğretim mezunları arasından seçilen senatörlerden oluşmaktaydı.²⁸⁸

1961 Anayasasıyla 1924 Anayasasına nazaran temel hak ve özgürlüklere daha fazla yer verilmiştir. Genişleyen özgürlükler beraberinde yeni bir toplum yapısını da ortaya çıkaracaktır. İşçi ve öğrenci yürüyüşlerinin yapıldığı, sendikaların güçlendiği, sivil toplum kuruluşlarının ön plana çıkmaya başladığı yeni bir dönem başlamıştır. 1961 Anayasası’nın ortaya çıkardığı bu özgürlük ortamı bir takım sol fikir akımlarının da önünü açmıştır. Siyasetin sokağa taşmasına neden olan bu gelişmelerle birlikte anayasanın grev hakkını tanımasıyla sendikal hareketlerin ve işçi eylemlerinin de önünü açılmıştır. 1960’lı yılların sonuna doğru öğrenci ve işçi eylemlerinin artması şiddet olaylarını da beraberinde getirecek ve 1961 Anayasası daha fazla tartışma konusu haline gelecektir.

4.4. Geçiş Dönemi ve Sivilleşme

4.4.1. 1961 Genel Seçimleri

Menderes’in İdamı 17 Eylül 1961 tarihinde gerçekleşmiş, hükmün infazından bir hafta sonra 15 Ekim 1961 tarihinde yapılacak seçimler için kampanyalar başlamış ve gündem bir anda değişmiştir. Seçime kendisini DP’nin mirasçısı olarak gören partiler arasında Osman Bölükbaşı’nın CKMP, Ekrem Alican’ın liderliğindeki YTP ve Genelkurmay eski Başkanı Ragıp Gümüşpala liderliğindeki AP katılacaktır.

Seçim sonuçları son derece şaşırtıcı olmuş, (CHP %36,7- AP %34,8- CKMP %14- YTP %13,7) beklenilene vermemiştir. CHP’nin tek başına iktidarı alabileceği beklentisi büyük bir hayal kırıklığına neden olmuş, 27 Mayıs’ın vatandaşın gözünde bir itibarının olmadığı yorumları yapılmıştır. Hiçbir parti tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa erişememiştir.

Akis Dergisi seçimlerden bir hafta önce yayımladığı 9 Ekim 1961 tarihli nüshasında CHP tarafından yürütülen seçim kampanyasının çok partili hayatımız boyunca görülen en sakin, asil ve örnek olacak bir kampanya olduğu vurgusu yapılmıştır. Dergide seçim zaferini CHP’nin kazanacağı yönündeki beklentinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. “*Seçim kampanyası açık olarak göstermiştir ki bu ağır yükü, başında bir*

---

²⁸⁸ Çavdar, 2008: 102

*insanın bulunması sayesinde bir parti başarıyla sırtlayabilir: CHP*²⁸⁹ Ancak seçimlerden bir hafta sonra yayımlanan 21 Ekim 1961 tarihli sayısında dergide tam bir hayal kırıklığının hakim olduğunu söylemek mümkündür. Metin Toker, seçim sonuçlarını değerlendirdiği Milli İrade Önünde başlığının taşıyan yazısında oldukça üzgün olduğunu belli eden ifadeler kullanacaktır. Büyük bir fırsatın kaçırıldığı değerlendirilmesinde bulunan Toker,

*“Seçim kampanyası iki cephe arasında cereyan etmiştir. Bir cephede C. H. P. tek başına savaşmıştır, öteki cephede üçlü bir ekip karşı kuvvetlerin oylarını almaya çalışmıştır. Bunun neticesi olarak İkinci Cumhuriyetin Parlamentosuna C. H. P. en kuvvetli parti durumunda girmiş, ancak devleti kurma ve sonra da hükümet etme imkânını sağlayan ekseriyeti üçlü ekip kazanmıştır.”*²⁹⁰

Diyecektir. Yine başka bir değerlendirmesinde seçim sonuçlarının 27 Mayıs’ın reddedildiği ya da Atatürkçülerin kaybettiği şeklinde yorumlanamayacağını ifade etmektedir. *“15 Ekim günü beliren bir oy çokluğunu milletin 27 Mayısı reddettiği manasına almalı ve o hareketi hiç olmamış hale sokacak tasarruflarda bulunmaya kalkışmak daha da büyük basiretsizliktir.”*²⁹¹ Toker CHP’nin iktidara gelememiş olmasından duyduğu üzüntüyü ise başka bir yazısında şöyle ifade edecektir.

“1950'den beri C.H.P. iktidara gelmeye muvaffak olamıyor. İnsan, CHP'nin mücadelesini gördükçe Şarlonun filmlerini hatırlamadan edemiyor. Hani Şarlo taş dolu bir arabayı ite kaka bir yokuşun başına kadar çıkarır, tam düzlüğe varacağı sırada araba yeniden aşağıya kayar.. 1957 ile 1960 arasında iktidara, elini uzatsa degecek kadar yaklaşmış bulunan eski partinin talihsizliği karşısında acınmamak elden gelmiyor. Hele onun, devlet gemisinin kaptan köprüsünde görebileceği hizmetler düşünüldüğünde esef duygusu daha da derinleşiyor.”

CHP karşısındaki partilerin oy devşirmek için her türlü yola başvurdukları, seviyesizleştikleri ve şirretlik ettikleri değerlendirmesinde bulunan Toker, CHP’nin ise bu yollara tevessül etmeyip, demokrasinin itibarını koruma şiarıyla hareket ettiğinden seçimlerde başarılı olamadığını kaydeder. Toker’e göre CHP’nin bu tutumu onu ölümsüzleştirmekte ve asıl kazanan taraf haline getirmektedir. Rakipleri ise bir gün onun karşısında diz çökmek zorunda kalacaklardır.

“hasmının elinden her şeyini alan, fakat efendiliğini alamaması karşısında çılığına dönen adam gibi, C.H.P. nin rakipleri C.H.P. nin önünde en sonda daima eğilmeye mecbur kalacaklardır, mahkûm olacaklardır. Memleketin sağlam kuvvetlerini dün

---

²⁸⁹ Toker, Metin, ‘Seçme Saati’, Akis, 9 Ekim 1961 s. 5

²⁹⁰ Toker, Metin, ‘Milli İrade Önünde’ Akis, 21 Ekim 1961, s. 7

²⁹¹ Toker, Metin, ‘Eğer İbret Alınsaydı’, Akis, 30 Ekim 1961, s. 5

de, bugün de bulan C.H.P. bu C.H.P. dir ve C.H.P. işte bu hüviyetiyle Türk siyaset hayatında ölümsüzdür."²⁹²

15 Ekim 1961 seçimlerinin sonucuna göre hiçbir parti tek başına iktidar olabilme salahiyetini gösteremiyordu. Ancak DP'nin mirasçısı konumundaki üç partinin oy toplamı % 60'ı geçiyordu. İşte bu durum seçim sonuçlarından zaten memnun olmayan ordu içerisinde ciddi bir rahatsızlığa neden olmuş ve yeni bir askeri müdahale konuşulmaya başlanmıştır. Zira ordu AP'ni tehdit olarak görüyordu. Orduyu tedirgin eden ilk mesele cumhurbaşkanının kim olacağıdır. Başlangıçta görünen iki aday İsmet İnönü ve Cemal Gürsel'dir. Ancak kısa bir süre sonra AP adına üçüncü bir aday ortaya çıkacaktır. DP'ye yakınlığı ile bilinen ve askerlerin pek de hazzetmediği Prof. Ali Fuat Başgil. DP mirasçısı partiler Başgil'i cumhurbaşkanlığına seçebilecek çoğunluğa sahiptiler. Ancak bu ihtimal askerlerin hoşuna gitmemiş ve yeni bir askeri müdahaleyi gündeme getirmiştir. Bu müdahale girişimine İsmet Paşa karşı çıkacak ve seçim sonuçlarının tanınmamasının açıkça karşısında olacağını ilan edecektir. İsmet Paşa'dan destek çıkmaması ordu içerisindeki güç odaklarını başka çözüm yolları aramaya sevk etmiştir. Nitekim 27 Mayıs, halkın desteğini alarak başarıya ulaşmıştı. Ancak bu ikinci harekete halk desteği sağlamak mümkün görünmüyordu ve halk desteği olmadan bir ihtilalin başarılı olması beklenemezdi. Nihayetinde çözüm yine tecrübeli İsmet Paşa'dan gelecektir. Buna göre tüm parti liderleri ordunun taleplerini kabul ettiklerini beyan eden bir protokol imzalayacak ve bunu kamuoyuyla paylaşacaklardı. Çankaya Protokolü adı verilen bu görüşmede Ordunun talepleri arasında; Cemal Gürsel'in cumhurbaşkanlığına seçilmesi, Eminsu'ların orduya dönüşüne izin verilmemesi, Yassıada hükümlülerine af getirilmemesi-İsmet Paşa bu isteğe şimdilik ibaresini eklemeyi başaracaktır- yer almaktadır.²⁹³ Toplantıda bu isteklerin hepsi parti liderleri tarafından kabul edilmiş ve kriz atlatılmıştır. Ragıp Gümüşpala'nın eski bir asker olması bu süreçte emekleme aşamasında olan AP'nin ordu ile ilişkilerini düzenlemesine de katkı sağlayacaktır. Tüm parti liderleri asker korkusuyla Gürsel'in cumhurbaşkanlığını onaylamak zorunda kalmış, Ali Fuat Başgil adaylıktan çekilmiştir. İhtilal önlenmiş ancak demokrasi bir yara daha almıştır.

---

²⁹² Toker, Metin, 'Başka Bir CHP'ne Gönül Razi Olamaz', Akis, 6 Kasım 1961 s.5

²⁹³ Deniz, Osman, Parola: Harbiyeli Aldanmaz (Der. Yasemin Bradley), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 36

4.4.2. I. Koalisyon Hükümeti

27 Mayıs'ta kapatılan parlamento 25 Ekim 1961'de yeniden açılacaktır. Ancak artık meclisin yanında bir de senato vardır. Demokrasiye geri dönüş yolunda bu noktaya ulaşılmadaki en büyük pay tıpkı 1950'ye gelinen süreçte olduğu gibi İsmet Paşa'ya aittir. Meclisin açılışı da en yaşlı üye olması sıfatıyla yine İsmet İnönü tarafından yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığına Cemal Gürsel seçilecektir. Gürselin aldığı oy sayısı 434'tür. Sandıktan 156 tane de boş oy çıkacaktır.²⁹⁴ Bu boş oylar kendi adaylarını feda etmek zorunda kalan AP'li milletvekillerinin tepki oylarıdır.

Yeni Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel hükümeti kurma görevini İsmet İnönü'ye vermiş, İnönü de tek başına çoğunluğu sağlayamadığı için AP ortaklığı ile Birinci Koalisyon Hükümetini kurmuştur. I. Koalisyon Hükümeti'nin kurulması Akis'te öncelikle temkinli bir tavır oluşmasına neden olmuş ve hükümete yönelik bir takım uyarılarda bulunulmuştur. Metin Toker konu ile ilgili kaleme aldığı yazısında mümkün olamayacağı sanılanın olduğunu söylemiş ve Türk Siyasetinde ak ve karayı temsil eden CHP ve AP'nin bir araya gelebilmesini Ragıp Gümüşpala'nın İnönü fobisini yenmiş olmasına bağlamıştır. Toker'e göre cumhuriyet tarihimiz boyunca CHP karşısında kurulan siyasi partilerin hepsi Atatürk döneminde Atatürk'e karşı İnönü döneminde ise İnönü'ye karşı bir şahsi düşmanlık geliştirmişler ve politikalarını bu düşmanlık üzerine bina etmişlerdir.

*"Bu çemberi ilk defa olarak sayın Gümüşpala kırmıştır. İlk defa olarak Sayın Gümüşpala, bir İnönü Kompleksine düşmeksizin buzlan samimiyetle eritme yoluna sapmış, İnönü'yü gerçek hüviyetiyle arkadaşlarının önüne çıkartmış, siyaset hayatımızda bu kadar önemli, hayati yer tutan bir düşmanlığın aslında ne derece eften püften şey olduğunu gözler önüne cesaretle serivermiştir. Bu davranış karşısında İnönü de, şahsiyetinin gerektirdiği olgunluk ve basiretle oyunların en açığını oynamış, en ufak bir arka fikre iltifat etmeksizin yeni partnerleriyle dürüstlük, samimilik, berraklık esasına dayanan bir işbirliği kurmuştur."*²⁹⁵

İki partinin bir araya gelmesinden umutlu olduğunu dile getiren Toker, şimdi Türkiye'nin asıl meselesinin siyasi, sosyal, ekonomik meseleler olduğunu ve yeni hükümetin bu meselelerde demagojiye kaçmadan bütüncül bir yaklaşımla ve süratle çözüm üretmesi gerektiğini kaydeder.²⁹⁶

---

²⁹⁴ Eraslan, 2005: 581

²⁹⁵ Toker, Metin, 'İki Paşanın Zaferi', Akis, 4 Aralık 1916 s. 5

²⁹⁶ Toker, Metin, 'Türkiye'nin Meselesi', Akis, 11 Aralık 1961 s.19

DP'nin mirasçısı olarak kabul edilen AP'nin, iktidara ortak olduğu ilk koalisyon hükümeti devrinde tartışma konusu haline getirdiği ilk mesele siyasi af yasaının çıkarılmasıdır. Sandıktan beklenmedik bir güçle çıkan AP'nin Yassıada hükümlüleri için ısrarla savunduğu bir mesele haline gelen af yasaı ciddi tepkileri de beraberinde getirecektir. Akis'te genişçe yer bulacak olan af meselesinde hükümet ve İsmet Paşa'ya yönelik eleştirilerin yapıldığını da görüyoruz. Af konusunda İsmet İnönü'nün tavrını net bir şekilde ortaya koyması gerektiğinin belirtildiği dergide; Türkiye'nin çözüm bekleyen asıl meseleleri dururken hükümetin kısır bir tartışma etrafında dönüp durduğu eleştirileri yapılmıştır.²⁹⁷

Bu hararetili ortamda bir taraftan af yok nidalarıyla sokakları dolduran öğrenci yürüyüşleri yapılırken diğer yandan siyaset arenasında yapılan af tartışmaları orduyu iyiden iyiye siyasetin içine sokmuştur. Ayrıca MBK dışında da ordu içerisinde yeni cuntalar ortaya çıkmış ve yeni ihtilal hazırlıkları yapılmaya başlanmıştır. Bunun temel nedeni emir-komuta zinciri içerisinde yapılmayan 27 Mayıs İhtilali ve MBK'nin kuruluş şeklinin ordu içerisindeki hiyerarşik yapıya zarar vermiş olmasıdır. Örneğin MBK üyesi ihtilalci bir subay kendisinden üst rütbedeki bir generale emir verebilecek bir pozisyona gelmiştir. İhtilalin başında durumu bir oldubitti ile kabul etmek zorunda kalan generaller artık vaziyetten rahatsızdır. Karşı karşıya olunan bu dengesiz durum ordu içerisinde MBK'ye yönelik tepkilerin artmasına neden olmuştur. MBK'nın eski gücünü kaybetmesinden sonra, Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın önderliğindeki Silahlı Kuvvetler Birliği adı verilen oluşumun güç kazandığı görülmektedir.²⁹⁸ Silahlı Kuvvetler Birliği içerisinde azımsanmayacak bir güç daha vardır. Albaylar Cuntası. Özellikle Albay Talat Aydemir'in başını çektiği grup yeni bir ihtilal hazırlığı içerisine girmiştir. Aydemir'e göre generallerin CHP yanlısı tavırları yanlıştır. İnönü'ye de güvenmeyen Aydemir 27 Mayıs'ın henüz misyonunu tamamlamadığını düşünmektedir. Ona göre iktidar karşı devrimcilere bırakılamazdı. Aydemir'in bu girişimi karşısındaki güç yine Başbakan İsmet İnönü olacaktır. İnönü, demokrasinin karşısında olan hiçbir hareketi desteklemeyeceğini ilan etmiş, cuntacı albaylara karşı Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay'ı da kendi yanına çekmiştir. Böylece yüksek rütbeli komutanlar demokrasiden yana tavır almış ve Aydemir'i yalnız bırakmışlardır. Ancak Aydemir vazgeçmemiş, emrindeki birlikleri 22 Şubat 1962'de

---

²⁹⁷ Toker, Metin, 'Bu Çemberi Kırmadıkça' Akis, 25 Aralık 1961 s.5

²⁹⁸ Ahmad, 2010: 217

harekete geçirmiştir.²⁹⁹ Ancak ihtilal hareketi istediği gibi gitmemiştir. Bu noktada İnönü ihtilalcilere, eğer kan dökülmeden teslim olurlarsa haklarında bir soruşturma açılmadan emekliye sevk edileceklerini bildirmiştir. Sahip olduğu desteği de kaybeden Aydemir teslim olmak zorunda kalmış ve hareketi sonlandırmıştır.³⁰⁰

“Eğer harekete geçseydim tanklar Genelkurmayı ve Hava Kuvvetleri Karargâhını yerle bir edecekti. Ordu her yerde birbirine girecekti. Namlunun namluya dönmesiyle bir iç harp olacaktı. Bütün bunlara rağmen Ankara’da yüzde yüz muvaffak olacaktım. O andan itibaren liderdim. Kan döküldüğü için mecburen dikta rejimine gidecektim. Oysa bizim amacımız dikta değil, demokrasiydi. Her şeye rağmen diktaya gitseydik ihtilalin şartlarını yerine getirmek ve her şeyden önce kendi kellelerimizi koruyabilmek için karşı harekete geçen ve protokollere imza koyup sonradan ihanet eden kumandanları yok etmemiz gerekecekti. Kısaca geniş çapta bir katliam olacaktı. Tarih önünde böyle bir sorumluluk altına girmeye gönlüm razı olmadı. Harekâtı durdurmaya karar verdim.”

Harekâtan nasıl vazgeçtiğini bu sözlerle ifade eden Aydemir emekliye sevk edilmiştir.³⁰¹

Akis Dergisi, bu hadiseyi İhtilal girişiminin akamete uğratılması sonrasında mecliste tezahüratlarla karşılanan İsmet Paşa’nın memleketi üçüncü kurtarıcı olarak niteleyecektir.

“Yarım asırdan az bir devre içinde, bir "ikili" üçüncü defadır ki bu milletin makûs talihini yeniyor. İkili, İsmet İnönü-Türk Silahlı Kuvvetleri ikilisidir, Bunlar, elele verdiklerinde ilk, İnönü’de Yunanı alt etmişlerdir. İkincisinde, Türkiye’yi bir korkunç harbin ateşinden masun tutmuşlardır. Üçüncüsünde, bitirdiğimiz haftanın sonundaki o korkunç geceyi milletimiz, memleketimiz ve ordumuz için kolay silinmez bir leke, acısı asla unutulmayacak bir hatıra olmaktan kurtarmışlar, onu bilakis tarihimizin müstesna bir yaprağı haline getirmişlerdir. O gece önlenecek kardeş kavgası, yakın istikbalimize istikamet verecek bir ışık olmalıdır.”³⁰²

Başbakan İsmet İnönü konuyla ilgili yaptığı bir konuşmada

“Anlaşıyor ki 27 Mayıs askeri ihtilalinin kolaylıkla muvaffak olması, cürete teşvik edici bir misal olmuştur. Düşünememişlerdir ki 27 Mayıs ihtilali bütün milletin vicdanında kemale gelmiş bir kurtuluş arzusunun neticesi olduğu için hemen halk tarafından benimsenmiştir. 22 Şubat’ta teşebbüs edilen hareket ise uğradığı tecavüzlere karşı ordudaki infiale ümit besleyen, kumanda ettiği kıtaları aldatan, ordunun başındaki büyük kumandanları kendileriyle beraber göstererek mektep talebelerini kandıran ve bir ihtilal hükümetinin başına geçmek isteyenlerin hareketi

²⁹⁹ Birand, M. A., Dündar, C., Çaplı, B, 12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi. İmge Kitabevi. 9. Baskı, Ankara:2008 s. 66.

³⁰⁰ Çavdar, 2008: 121

³⁰¹ Hürriyet, 25 Şubat 1962

³⁰² Akis, ‘ Yurtta Olup Bitenler’, 26 Şubat 1962 s.4

olmuştur.” “Beni öldürürler ama üç ay sonra millet onları ayakaltına alıp ezer... Bugün dünyaya karşı, milleti ile ordusu ile dev kuvvetinde bir Türkiye vardır”

yorumunu yapacaktır.³⁰³ Metin Toker ise 22 Şubat gecesi yaşananların makam mevki peşinde koşanların şahsi hırslarıyla kapıldıkları bir hareket olduğunu ve herhangi bir ideale dayanmadığını söyleyecektir.

“22 Şubat hareketinin, tertipleycileri bakımından, bir ideale bağlılık neticesi olduğu, hâdiselerin ışığı altında sadece pek safdil bir yorumdur. Her şey, bir baştan öte kime gösteriyor ki bu bir “Sen kalk, ben oturayım” oyunudur ve şahsi ihtirasların, tahakküm ve mevki kapma hırsının basit bir tezahüründen ibarettir.”³⁰⁴

Neticede yaşanan bu darbe girişimi ve Adalet Partililerin askere verdikleri söze rağmen Yassıda mahkûmlarının affi konusunda ısrarcı olmalarının yarattığı kargaşa ortamı Birinci Koalisyon Hükümeti’nin yıkılmasına neden olacaktır.³⁰⁵ Hükümetin neden dağıldığı ile ilgili tartışmaların yaşandığı bu dönemde Akis’te yapılan yorumlar AP’lilerin af konusunda anlaşmaya varıldığı halde son anda vazgeçtikleri CHP’de sabırların taşıdığı yönündedir.

“CHP’nin bilhassa genç elemanlardan müteşekkil bir grubu artık koalisyonun yaşamayacağına kanaat getirdiler ve bir takrir hazırladılar. Takrir, C. H. P. grubunun, af sütresi arkasına gizlenmiş şımarık ortakla, artık beraber çalışamayacağım derpiş ediyor ve daha da ileri giderek af konusunun CHP’nin bu elemanları tarafından konuşulmaya hile cevaz olmayan bir hale geldiğini belirtiyordu.”

Akis’in aktardığına göre AP’liler İsmet Paşa’nın İstifa etmeyeceğini, blöf yaptığını zannetmişler ancak yanlışlardı.³⁰⁶

4.4.3. II. Koalisyon Hükümeti

Akis dergisine göre I. Koalisyon hükümetin yıkılmasındaki nedenlerin başında AP’nin ve diğer muhalefet partilerinin sorumsuzca davranışları gelmektedir. Metin Toker, İnönü’nün istifasından sonra kaleme aldığı ‘Realist Olma Zamanı’ başlıklı yazısında muhalefet partilerini sert bir dille eleştirmiştir. CHP dışındaki siyasi partilerin batılı anlamda parti bile sayılamayacaklarını söyleyen Toker, bunlar ancak birbiriyle fikir birliği dahi olmayan kimselerin bir araya geldiği kapkaççı topluluklarıdır diyecektir. Partilerin mikrop yuvasına dönüştüğünü ve bunun temel nedeninin de DP’nin kapatılması olduğunu

³⁰³ Tercüman, 27.2.1962, s. 1. Hürriyet, 24 Şubat 1962

³⁰⁴ Toker, Metin, ‘Temeldeki Rahatsızlık’, Akis, 5 Mart 1962 s. 7

³⁰⁵ Akşam, 31 Mayıs 1962

³⁰⁶ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’ 4 Haziran 1962 s. 2- 4

söyleyen Toker, “*DP kapatıldığı takdirde onun müşterileri, yüreklerinde intikam hissi alev alev yanarak gidecekleri teşekkülü bir mikrop yuvası, muhteris politika madrabazları elinde bir ufunet kaynağı haline getireceklerdir*” diyerek bu konuda daha önce yaptığı uyarılara atıfta bulunuştur. “*Memleketin sağlam kuvvetlerinin bu milletin kaderini iskeleti D.P. olan bir partiye veya partiler, koalisyonuna teslim etmeyi asla, ama aşla kabul etmeyeceğini herkes bilmelidir.*”³⁰⁷ Uyarısında bulunur. Halkın hükümetten beklentisinin ekonomik ve sosyal sıkıntıların gidererek Türkiye’nin havasını değiştirmektir diyen Toker, kurulacak hükümetin kısır tartışmaları bir tarafa bırakarak memleketin gerçek sorunlarına eğilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

İkinci Koalisyon Hükümeti de yine İnönü tarafından kurulmuştur. Ancak bu kez AP dışarıda kalmış, hükümetin ortağı CHP, CKMP ve YTP olmuştur.³⁰⁸ O günlerde tartışma konusu yapılan meselelerin başında meclis çoğunluğu bakımından CHP’den sonda ikinci parti olan AP’ne hükümet kurma görevinin neden verilmediğidir. Metin Toker bu konu ile ilgili yaptığı değerlendirmede seçim sonuçlarının CHP olmadan hükümet kurmaya imkân vermeyecek şekilde tezahür ettiğini ve bunun bir matematik sorunundan ibaret olduğunu söyleyecektir. Toker’e göre AP seçim sonuçlarını yanlış değerlendirmektedir. Millet’in ‘*saati ibreleri geri çevrilsin diye kendilerine oy verdiği*’ yanılığına kapılmıştır. Aslında olan ise İhtilalcilerin yaptıkları hatalar nedeniyle bir kısım oylar AP’ne kaymıştır. Toker, Cemal Gürsel’in memleket gerçeklerini göz önünde bulundurarak AP’ne görev verme imkânı bulamadığını ve AP’nin bu yanılığdan kurtulmadıkça hükümet etme imkânını bulamayacağını ifade etmektedir.³⁰⁹

II. Koalisyon hükümetinin ortakları işin başında aralarında bir anlaşma yaparak af meselesini halletmeye çalışmışlar ve bu konunun Ekim 1962’de meclisçe görüşülmesi kararına varmışlardır.³¹⁰ 1963 yılının Şubat ayı içerisinde kısmi bir af kanunu çıkarılmıştır. Akis dergisi ihtilalin asıl sorumlularını kapsamayan bu af kanununu memnuniyetle karşılamıştır. Dergiye göre bundan sonra af meselesinin kapatılması gerekmektedir ve hiç kimse bundan daha fazlasını beklememelidir. “*Türkiye’de siyasî af konusu, bu suretle kapatılmış olmaktadır. Türkiye’de yeni şartlar yaratılmadıkça, her halde İsmet İnönü’nün*

---

³⁰⁷ Toker, Metin, ‘Realist Olma Zamanı’, Akis, 11 Haziran 1962 s. 11

³⁰⁸ Aydemir, 2011: 578

³⁰⁹ Toker, Metin, ‘Sorunun Cevabı’, Akis, 25 Haziran 1962 s. 5

³¹⁰ Akşam, 25 Haziran 1962

af lâfını ağzına almayı asla, ama asla kabul etmeyeceğini, edemeyeceğini, o kabul etse de bunu kendisine bağlı kuvvetlere kabul ettiremeyeceğini herkes bilmelidir."³¹¹

Yassıada mahkûmları arasında cezası nispeten az olanları kapsayan af kanunu tepkilere yol açmış, üniversite öğrencileri 'katillere af yok' sloganlarıyla yine sokakları doldurmuşlardır. Nitekim bu hava orduya da sirayet etmiş ve ordu içerisindeki cuntacılar yeniden harekete geçmişlerdir. Başrolde yine emekliye sevk edilmiş olmasına rağmen Talat Aydemir vardır. Hatta bu kez kendilerine zinde kuvvetler diyen bir kısım aydın tarafından da desteklenmiştir.

Tam da bu günlerde darbecileri harekete geçirecek bir hadise yaşanmıştır. 22 Mart 1963 tarihinde Kayseri cezaevinde bulunan Celal Bayar, sağlık sorunları nedeniyle tahliye edilmiştir. Bayar'ın salıverilmesi toplumu adeta ikiye bölmüştür. Bir kısım insan Bayar için kilometrelerce uzayan karşılama konvoyları oluştururken diğer bir kısım protesto gösterileri düzenlemiştir. Bayar'ın bir kahraman gibi karşılanmasının 27 Mayıs karşıtlarını yanına çekebileceği ve eski gücüne ulaşabileceği zehabından kaynaklandığını söyleyen Toker, bu hadise ile ilgili şu yorumu yapacaktır.

*"Tahliyeyi hükümete karşı kazanılmış zafer olarak gören güçlere inanan Bayar, hareketin bayraktarlığını yaptı. İçerde tutulmasına imkân kalmadığından dolayı çıkarıldığını bildirdi. Kendisini ve beton duvarların gerisindeki ideal arkadaşlarını memlekete büyük hizmetler etmiş kimseler olarak ilân etti. Hakkındaki hükmü veren mahkemeyi şen'i bir müessese diye karaladı. Milletın sevgisinin kendisiyle olduğunu göstermeye kalkıştı. Gasp edilen hakkını tekrar elde etmek için hangi kuvvetlere dayanmak niyetinde olduğunu iki açık delilini verdi. Başına sarık bağlayıp üzerine maşallah geçiren bir tarikat şeyhının sakalını öptü, onunla resim çekti. Üniformalı bir erle yanak yanağa gazete fotoğrafçılara poz verdi. Adalet Partisi, idarecileriyle ve teşkilâtıyla Eski Reısicumhurumuzun emrine girdi. Bir kısım Yeni Türkiye Partisi mensupları, yarışta geri kalmamak için hizmet arzına koşular. Zafer alayları teşkil edilip şehirlere girildi. Gazeteleri, destanlar kaleme aldılar. Halkın, Mehmetçiğın Bayar'a nasıl âşık olduğunu, ona ne sıcak, candan gösteriler yaptığını yazdılar. Adeta Napolyon Elbe adasından dönüp Fransa'ya ayak basmıştı"*³¹²

Aynı esnada af karşıtı gruplar da bu gösterişli karşılamalara karşı sokağa dökülmüştür. AP binası önünde gösteriler yapılmış ve olaylar binanın tahrip edilmesine kadar varmıştır. Diğer yandan asker de bu duruma kayıtsız kalmayacak, Hava Kuvvetleri'nin jetleri Bayar'ın konvoyu üzerinde alçaktan uçuş yaparak kendisini hatırlatacaktır. Bu hadiseler sonrasında Bayar tedavisi yapıldıktan sonra yeniden tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir. Bu gelişmeler cuntacıları harekete geçirmiş,

³¹¹ Toker, Metin, 'Buyur Atla Aslanım', Akis, 2 Mart 1963 s.7

³¹² Toker, Metin, 'Durum', Akis, 30 Mart 1963, s.7

Aydemir, 20 Mayıs 1963 günü ikinci ihtilal hareketini başlatmıştır.³¹³ Kendilerine Halaskar Fedailer diyen Harbiyeliler Ankara’da bulunan radyoevini basmış ve üsteğmen İlhan Baş tarafından şu bildiri okunmuştur.

“Dikkat dikkat. Şimdi Türk Silahlı Kuvvetleri İhtilal Genel Karargâhının bildirisini dinleyeceksiniz. Büyük Türk Milletine! Türk Silahlı Kuvvetleri idareye el koymak zorunda kalmıştır. Millet Meclisi ve Senato feshedilmiştir. Bütün siyasi partiler ve dernekler kapatılmıştır. Özel parolayı bilmeyen hiç kimse sokağa çıkmayacaktır. Aksi taktirde ateş edilecektir. Büyük Türk Milleti! Halaskar Fedailerin yalnız ve daima senin emrinde ve hizmetindedirler.”³¹⁴

Radyoda yayımlanan bu bildiri için İsmet Paşa ‘*altında kimin imzası var*’ diye soracak; Talat Aydemir cevabını alınca da o meşhur tepkisini gösterecektir. ‘*Maskara*’³¹⁵ Gece boyunca radyoevi birkaç kez ihtilalciler ve hükümet yanlısı birlikler arasında el değiştirmiştir. Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay ise İnönü’ye hareketi desteklemediklerini bildirerek teminat vermiş, meseleyi çözeceklerini söylemiştir. Nihayet, Genelkurmay olaya el koymuş ve Etimesgut’ta bulunan radyo vericisini devre dışı bırakarak yayını kesmiştir. Verici tekrar devreye girip radyo yayını başladığında bu kez mikrofonun başında Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay vardır. “*Aziz vatandaşlarım, şerefli silah arkadaşlarım! Silahlı kuvvetlerimiz vatan ve milletin selameti yolunda ananevi ve müstesna vazife şuuruyla ve Büyük Türk Milletinin itimat ve sevgisine layık olarak görevi başındadır. Azimlidir ve güçlüdür.*”³¹⁶ İhtilalin lideri Talat Aydemir radyoda bu bildirin okunmasından sonra yaptıklarını anılarında şöyle kaleme alacaktır. “*Bu andan itibaren subaylarda, kıta komutanlarında bir çözülme başladı. Hâlbuki karşımızda hiçbir kıta yoktu. Subaylar tankları, bölükleri bırakıp kaçmasaydı hiçbir şey olmayacaktı. Radyonun bu kadar tesirli bir silah olduğunu o zaman anladım. Mağlubiyetimizin tek nedeni radyodur.*” Çetin Yetkin ise Aydemir’in darbe girişimlerinde başarısız olmasını hareketin meşru bir zemini olmamasına bağlamıştır. “*Talat Aydemir’in elindeki askeri güç, 27 Mayıs’çıların elinde bulundurduğundan daha fazla olmasına karşın, Aydemir ve arkadaşlarının girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmışsa, kuşkusuz başka nedenlerle birlikte, bunun başta gelen nedeni, o günler için meşruluk çizgisine ve haklı bir gerekçeye ulaşamamış olmalarıdır.*”³¹⁷ Aydemir’in ikinci başarısız darbe girişimi sonrasında Ankara,

---

³¹³ Çavdar, 2008: 121.

³¹⁴ Bakışık, Şeref, CHP İle Bir Ömür, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık İstanbul 2009 s.201

³¹⁵ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’, 25 Mayıs 1963 s.8

³¹⁶ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’, 25 Mayıs 1963 s.12

³¹⁷ Yetkin, 2006: 85

İstanbul ve İzmir’de sıkıyönetim ilan edilmiş ve darbeciler tutuklanmışlardır.³¹⁸ Sıkıyönetim mahkemeleri sonucunda yapılan yargılamalar neticesinde idam cezasına çarptırılan Talat Aydemir’in hükmü 5 Temmuz 1964 tarihinde infaz edilmiştir.³¹⁹

II. Koalisyon Hükümetinin sonunu getiren hadise ise 17 Kasım 1963 tarihinde yapılan yerel seçimler olacaktır. Seçim sonuçları incelendiğinde AP’nin ezici bir zafer kazandığı görülmektedir. (AP % 45.87, CHP % 37.97, YTP % 6.5, CKMP % 2.6) Bu sonuçlar zaten sarsıntılarla devam eden ikinci koalisyon hükümetinin de sonu olacaktır. Nitekim YTP ve CKMP yerel seçimdeki başarısızlıklarını CHP ile kurdukları ortaklığa bağlamışlar ve hükümetten çekilme kararı almışlardır. İktidar ortaklarının, Başbakan İnönü’nün 22 Kasım 1963’te suikast sonucu yaşamını yitiren ABD Başkanı Kennedy’nin cenaze töreni için Amerika’da bulunduğu bir sırada hükümetten çekilmiş olmaları da dikkat çekici bir husus olarak tarihe geçmiştir. İnönü Amerika’dan döndükten hemen sonra istifasını cumhurbaşkanına sunmuş ve böylece ikinci koalisyon dönemi de son bulmuştur.³²⁰ Koalisyon ortakları YTP ve CKMP yöneticilerinin bu davranışı Akis’te sorumsuzluk olarak nitelenecektir. Bu partilerin seçimlerden sonra paniğe kapılarak devlet adabına yakışmayacak şekilde hareket ettikleri, bu kişilerin İnönü’nün rahle i tedrisatından geçmelerine rağmen devlet adamı vasfı taşımadıkları ve ders almadıkları ifade edilecektir.³²¹

4.4.4. III. ve IV. Koalisyon Hükümetleri

İkinci Koalisyon Hükümeti’nin dağılmasından sonra yeni hükümeti kurma çalışmaları hız kazanmıştır. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel Hükümeti kurma görevini meclis çoğunluğuna göre ikinci parti olan AP lideri Ragıp Gümüşpala’ya vermiştir. Gümüşpala, yerel seçimlerde partisinin gösterdiği başarının da etkisi ile olsa gerek erken seçime gidilmesini önermiş ve hükümet kurma görevini reddetmiştir. Bu gelişme üzerine Cumhurbaşkanı tarafından tekrar görevlendirilen İsmet İnönü Üçüncü Koalisyon hükümetini kurmayı kabul edecektir. İnönü, hükümeti kurmak üzere YTP ve CKMP nezdinde girişimlerde bulunmasına rağmen bu iki partinin yeni bir koalisyona yanaşmaması üzerine bir azınlık hükümeti kurmaya karar vermiştir. Ancak bağımsızlar ve

---

³¹⁸ Hürriyet, 22 Mayıs 1963

³¹⁹ Hürriyet, 6 Temmuz 1964

³²⁰ Çavdar, 2008: 274

³²¹ Toker, Metin, ‘Hınç’, Akis, 30 Kasım 1963, s. 6

CHP'nin toplam oyu 208'dir. Tam bu esnada yeniden alevlenen Kıbrıs Meselesi meclis içerisinde bir birlik havasını doğurmuş ve bu sayede CHP, YTP'nin dışardan verdiği destek ve meclisteki bağımsız vekiller ile 225 kabul, 175 red oyu ile azınlık hükümetini kurmayı başarmıştır. Akis, Hükümetin kurulmasının memlekete huzur getirdiğini, ancak yaşanan hükümet krizinin partiler için kötü bir tecrübe olduğunu ve muhalefet partilerinin memleket menfaatini düşünmek yerine ucuz hesaplar peşinde olduklarını kaydetmiştir.³²² Metin Toker ise 'CHP Görev Başında' başlığıyla kaleme aldığı yazısında; hükümetin aldığı 225 güvenoyunun, İnönü'nün Kıbrıs meselesinde sağladığı itibar ve yapacağı yeni reformlar için verdiği teminat sayesinde olduğunu ifade etmiştir. Yeni hükümetin 1965 seçimlerine kadar vazifesine devam edebileceğinin de öngörülmediği dergide bir müddet sonra muhalefet partilerine yönelik çok sert eleştirilerin yapıldığı dikkati çekmektedir. Metin Toker CHP karşısındaki muhalefet partileri için hiçbir otoriteye sahip olmayan itibarsız ve kalitesiz teşekküller yakıştırmamasını yapacaktır.³²³

1964 yılı boyunca Türk siyasi hayatını ilgilendiren pek çok hadise yaşanmıştır. Bunlardan ilki şubat ayı içerisinde gerçekleşmiş olan İsmet Paşaya suikast girişimidir. Mesut Suna adında bir vatandaş tarafından gerçekleştirilen bu suikast girişimi sonrasında Metin Toker; Mesut Suna gibi adamları yaratan zihniyetin AP ve onun siyaset anlayışından beslendiğini ifade edecektir. "*A.P. memleketin sağlam kuvvetlerinin karşısında, İsmet Paşaya tabanca ateşleyen adamın yüreğindeki kin, nefret, intikam duygularını besleyen teşekküldür*" Toker yazısının devamında kaynağını 27 Mayıs'tan alan demokratik Türkiye Cumhuriyeti'nde AP gibi bir partinin bir seçenek olmasının mümkün olmadığını ifade edecektir. Toker'e göre İnönü'ye yapılan bu saldırı Türkiye'de olması gereken birlik havası için bir fırsat olarak kabul edilmelidir.³²⁴

Aynı yılın haziran ayında Türkiye'nin gündemini meşgul edecek olan bir diğer mesele de AP genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın aniden vefat etmesi olmuştur. Buradaki en önemli husus partinin yeni liderinin kim olacağıdır. Akis'e göre AP'si parti içindeki en müfrit takımın elindedir ve başında da Saadettil Bilgiç bulunmaktadır. Ancak en kuvvetli aday ise Kayseri Cezaevi'nde bulunan Celal Bayar'ın da destek verdiği Süleyman Demirel'dir.³²⁵ Netice Akis'te tahmin edildiği gibi gerçekleşmiş ve Kasım ayında yapılan

---

³²² Akis, 'Yurtta Olup Bitenler' 11 Ocak 1964, s.6

³²³ Toker, Metin, 'Tın-tın Bir Muhalefet', Akis, 11 Eylül 1964, s.7

³²⁴ Toker, Metin, 'Memleketin Hayrı', Akis, 24 Şubat 1964 s. 5

³²⁵ Akis, 'Yurtta Olup Bitenler', 12 Haziran 1964, s.13-14

AP Büyük Kongresi'nde Süleyman Demirel partinin yeni genel başkanı olmuştur. Bundan sonra Türk siyasi hayatına damgasını vuracak olan Demirel'in genel başkanlığa seçilmesi dergide genişçe yer bulmuştur. Süleyman Demirel'le yapılan bir mülakata da yer verilen dergide, Demirel'le birlikte partinin tam anlamı ile liberal bir kimliğe büründüğü ve zengin iş adamları ve tüccarlar tarafından destek göreceği yorumları yapılmıştır.³²⁶

1965 seçimlerine az bir zaman kala Demirel'in genel başkanlık koltuğuna oturması ile AP'ne bir canlılık gelmiştir. Seçimlere tazelenmiş olarak girecek olan Demirel'in ilk hedefi İnönü hükümetini devirmek olacaktır. Bu doğrultuda muhalif parti liderlerini de ikna eden Demirel bu arzusunu bütçe görüşmeleri sırasında gerçekleştirecektir.

Muhalefet Partilerinin bir araya gelerek İnönü hükümetini devirme çabaları Akis'te de yer bulmuş ve tepkiyle karşılanmıştır.

*"Nitekim AP'nin başı Süleyman Demirel, bir takım spekülatif temaslar yaparak, önümüzdeki günlerde AP'nin ne şekilde davranacağını ortaya koydu. AP'nin aklı evvel Genel Başkan şu günlerde iktidar peşindedir. Gerek Bölükbaşıyla, gerekse perde arkasında diğer parti liderleriyle yapılan temaslar, AP'nin bayram ertesi yeni bir takım hareketlere girişeceğini ortaya koymuş bulunmaktadır. Ama bu hareketler, AP'nin hedefe varma çabasında faydalı olmakta mıdır? İşte, meçhul olan budur. İnönü ve onun Hükümetini düşürme balonları her zaman uçurulmuş, bu yolda her zaman gayret sarf edilmiş, fakat iş ciddiye binince kimse idareye sahip çıkma cesaretini kendinde bulamamıştır. Şimdi AP Genel Başkanı yeni hesaplar peşindedir."*³²⁷

Aynı sayıda Güneri Civaoglu tarafından "Partiler" başlıklı alaylı bir makale kaleme alınmış. Muhalefet partilerinin hükümeti devirmek için tatlı tatlı hayal kurdukları söylenmiştir. ."³²⁸ Derginin başyazarı Metin Toker ise "Hükümet yıkılırsa ne olur" başlıklı yazısında muhalefet partilerinin hükümet olma sorumluluğundan kaçtıklarını gizlemek için hükümeti devirecekmiş gibi yaptıklarını, böylece yaklaşan seçimlerden önce seçmenlerine; elimizden geleni yaptık mesajı vermeye çalıştıklarını söyleyecektir.

"Bazı muhalefet partilerinin, bilhassa AP ile MP'nin Bütçe Görüşmelerinin sonunda İnönü Hükümetini Mecliste azınlıkta bırakmak ve bu suretle düşürmek niyetinde oldukları son günlerde yazılıp yayılmaktadır. Bu gayretlerin bir süre önce, AP'nin hükümet sorumluluğuna almaktan kaçtığı yolunda yapılmış ithamları karşılamaktan öteye maksat taşıtmaması kuvvetle muhtemeldir, Bir lakım partiler müşterilerine karşı "Ne yapalım, biz elimizden geldiği kadar, şu İsmet Paşayı' bertaraf etmek için uğraştık ama ötekilerin yüzünden netice alamadık" diyebilmenin hazırlığı içinde

³²⁶ Akis, 'Yurtta Olup Bitenler', 4 Aralık 1964 s. 8-9

³²⁷ Akis, 'Kendi Aramızda', 5 Şubat 1965, s.3

³²⁸ Toker, Metin, 'Partiler', Akis, 5 Şubat 1965, s.4-7

görülmektedirler. Bu partiler yaklaşan secini kampanyası sırasında bir yandan CHP'ye hücum edenken diğer taraftan da birbirlerini böyle suçlayacaklardır.”³²⁹

Toker, yazının devamında İnönü'nün başbakanlık görevini 2. Koalisyon Hükümeti dağıldıktan sonra yeni bir hükümet kurulamadığı için kabul etmek durumunda kaldığı vurgulanmıştır. Toker, eğer İnönü Hükümeti aleyhine verilen oylar lehte oylardan fazla olursa istifaya hazır olduğunu da eklemiştir.

“Başbakan iktidara mutlaka talip olmadığını ve ikinci Koalisyonu bozanların bir hükümet kuramamaları dolayısıyla bu görevi almak mecburiyetinde kaldığını birçok defalar belirtmiştir. Ayrıca herkes bilmektedir ki, İktidardan ayrılmak için İsmet İnönü, sistemin gerektirdiği gibi, kendisi aleyhinde 226 güvensizlik oyu verilmesini bekleyecek değildir, Bir güven oylamasında lehteki oylar aleyhteki ve müstenkif oyların tutarından az olduğu takdirde Başbakan derhal Cumhurbaşkanına Hükümetin istifasını sunacaktır.”³³⁰

Akis'te muhalefet partilerinin hükümeti devirmeye yönelik politikaları münasebetsizlik ve sorumsuzluk olarak nitelenmiştir. Muhalefetin iktidara gelmek istemesi ve bu yolda hükümet aleyhine faaliyette bulunmasının gayet doğal ve demokrasilerde bir hak olduğu ifade edildikten sonra; Bu hareketin ülke menfaatine olmadığını, tek amaçlarının İnönü'yü devirmek olduğunu ve İnönü devrildikten sonra bir planlarının olmadığı ifade edilmiştir. Toker'e göre Türkiye'nin menfaati gidebildiği yere kadar İnönü ile yola devam etmektir.

“Bir noktayı berraklaştırmak lâzımdır İktidarı değiştirmeye çalışmak Muhalefetin sadece hakkı değil, aynı zamanda görevidir de... Siyaset hayatında fikirler ve prensipler, programlar ancak iktidara geçilmek suretiyle uygulanabileceğine göre her parti için ideal, idare mekanizmasının başıdır. Seçimlerde kazanmak kadar iktidarı erken seçime zorlamak, Mecliste bir partinin kesin çoğunluğu yoksa parlâmento kombinezonlarıyla Hükümetin arkasındaki desteği kendi arkasına almaya çalışmak bütün siyasi teşekküllerin meşru ve muteber gayretleridir. Türkiye'de buna kimsenin ne bir diyeceği, ne de demek hakkı vardır. Fakat Türkiye'de yapılan bu mudur? Siyasi komplocuların Hükümeti düşürmek için açıktan söyledikleri sebep, demokratik rejimin, “İnönüsüz İktidarın” kurulabileceği ispatlanmadan sağlam temele dayanmış sayılmayacağı safsatasıdır. Böyle bir sebebi 1950'nin arifesinde Demokratlar bayrak edinmişler ve kendilerinin dahi hayal etmedikleri zaferlerinde bu bayrağı büyük rolü olmuştur. Ama o zaman bir "tek parti devri" sona eriyor ve bir "çok parti devri" başlıyordu. Samimiyet konusunda şüpheler mevcuttu. Diktatörlerin gönül rızasıyla iktidar devrettikleri görülmüş hadise değildi. "İsmet Paşa iktidarı bir bıraksın bakalım.." sözünün memleket aydınları üzerindeki tesiri bütün bunlardan ileri gelmiştir. Şimdi memleket gerçeklerinden haberdar ve biraz uyanık, sahiden şu demokratik rejimin sıhhat

³²⁹ Toker, Metin, 'Hükümet Düşerse Ne Olur', Akis, 5 Şubat 1965 s 5

³³⁰ Toker, Metin, a.g. m. Akis, 5 Şubat 1965 s.5

*kazanmasını isteyen aklı basındaki herkes "İsmet Paşa ile gidilebilecek en uzak noktaya kadar gitmenin Türkiye'nin menfaati olduğunda müttefiktir"*³³¹

İsmet Paşa iktidarına son verme isteği Akis'e göre aslında Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in isteğidir ve siyasi partiler bu işte alet olarak kullanılmışlardır. Çünkü İnönü, Cumhurbaşkanı Gürsel'e saygıda kusur etmemekle birlikte hiçbir zaman Cumhurbaşkanı'nın kendi alanına müdahale etmesine izin vermemiştir. Gürsel'i rahatsız eden işte İnönü'nün bu tutumudur.

*"Çankaya'da İnönü'nün başbakanlığından fazla bir memnuniyet duyulmadığını biliyorlardı. İnönü daima son derece saygılı bir Başbakan olmuştur. Fakat sorumluluğu ve yetkileri üzerinde hiç bir zaman bir ipoteğe müsaade etmemiştir. Cumhurbaşkanı'nın bazen bizzat, bazen Zeytinolu'nun vasıtasıyla yaptığı tavsiyeleri hep, bu saygılı tavriyle dinlemekle yetinmişti. Fakat bilhassa 22 Şubat'tan sonra meselâ Orduyla ilgili tavsiyeler konusunda olduğu gibi, kendi bildiği yolu, sorumluluğunu alarak takip etmeyi tercih etmişti. Tuhaftır, İnönü'nün seçtiği yollar hep doğru çıkmıştı. Hâlbuki Çankaya'da bir etraf, Çankaya'nın sakininin başkanlık etmesini değil hükümet etmesini istemekteydi ve bunu İnönü'nün hiç bir zaman kabul etmeyeceğini de tabii tamamı ile müdrikti. Bir başka Başbakan arama lüzumu, Çankaya tepelerinde en ziyade bu sebepten belirdi."*³³²

Akis'in aktardığına göre İnönü'nün siyasetteki varlığından rahatsız olanlar yalnızca muhalefet partileri ve Çankaya ile sınırlı değildir. Bir rahatsız daha vardır. Amerika. Dergide bu konuya da yer verilmiş ve süreç devam ederken Amerikan Büyükelçisi Hare'in AP Genel Başkanı Süleyman Demirel ve CKMP Genel Başkanı Ahmet Oğuz'u ziyaret etmesi üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte Oğuz'un Akis mecmuasına verdiği bir demeç de konu ile ilgili bir fikir vermektedir.

"— Şimdi size bir tablo çizeceğim. Bunu iyice inceleyiniz: CHP'nin tecrübeli politikacıları da gayet iyi bilirler ki, iç politika dış politikanın bir inikâsıdır. Bugün askeri yardım fiilen işlemez haldedir. Sadece birkaç tank verilmektedir. Ancak, bakmışsın ki birden bire 100 milyon dolarlık askeri malzeme gelmiş, ordunun bütün ihtiyaçları karşılanmış, ödemek zorunda olduğumuz 215 milyon dolarlık dış borçların 100 milyon doları en az 30 yıl sonradan itibaren tediye edilmek üzere taksitlerle bağlanmış. Bir çırpıda 100 milyon dolarlık, hem de istenilen şekilde kullanılmak üzere kredi sağlanmış, ithalât hacmi genişlemiş, piyasa ferahlamış, her türlü mal bulunur hale gelmiş... Eee, bunlar olmayacak şeyler değildir!"³³³ "— Amerika yaptığı dış yardımı, bu ülkelere sattığı ham ve mamul maddelerle geri almaktadır. Onun için işine gelen hükümete bol bol yardım yapar, istediğini elde eder. AP iktidara geldiğinde, çizdiğim tablo ile memlekette iyi propaganda yapacak ve gene seçilecektir. . Onun için burunlarının sürtüleceğini pek sanmam.." ³³⁴

³³¹ Toker, Metin, 'Milletin Gözü Önünde', Akis, 12 Şubat 1965 s.7

³³² Akis, 'Hükümet', 19 Şubat 1965, s.6

³³³ Akis, 'Muhalefet', 12 Şubat 1965, s.10-11

³³⁴ Akis, 'Hükümet', 19 Şubat 1965, s.9

Son olarak Kıbrıs meselesinde Amerika'dan umduğunu bulamayan İsmet Paşa'nın Sovyet Rusya'ya yaklaşması, Türkiye- Sovyet Rusya arasında bir kültür antlaşması imzalanması ve bir Rus Heyetinin Türkiye'yi ziyaret etmesi Amerika'da gündem olacaktır. Bu anlaşma Time Dergisi'nde İhanet vesikası diye nitelendirilmiştir. Ayrıca Time'da İsmet Paşa'dan "İhtiyar Tilki" diye söz edilirken, Süleyman Demirel için "Batılı kafada iktisatçı. Amerika Tahsil ve terbiyeli" İfadeleri kullanılacaktır.³³⁵ Türkiye ile ilgili Time Dergisi'nde çıkan bu haberler de Amerika'nın İnönü'den pek hazzetmediğini destekler niteliktedir.

Neticede *'Benim siyasi kariyerim, 236 oyu bulduğumuz zaman hükümeti düşüreceğiz dediğim gün başlar.*³³⁶ diyen Süleyman Demirel diğer muhalefet partilerinin de desteğini alarak İsmet Paşa iktidarını devirmeyi başarmışlardır. Bütçe oylamasına 225 ret, 197 kabul oyu vererek 1965 bütçesini reddederek hükümeti deviren dört muhalefet partisi (AP, YTP, CKMP, MP) Suat Hayri Ürgüplü başkanlığında dördüncü koalisyon hükümetini kuracaklardır. Bu gelişme karşısında Metin Toker şunları söylemiştir.

*"İnönü bütün hayatı boyunca kendisini oyların tayin edeceği kaderin emri altına vermiştir. 1950 dönemeci bunun bir parlak delilidir. Bir tarihte söylediği gibi, "başkalarının istikbal saydıkları şeylerin hepsinin kendisi için mazi olması" İnönü'deki bu istignayı anlatacak bir husustur. İnönü'yü Mecliste düşürmenin bir güç tarafı hiç bir zaman olmamıştır. Nitekim kırmızı oyların beyaz oyları geçtiği ilk seferde İnönü Başbakanlıktan istifasını Sayın Cumhurbaşkanına derhal vermiştir. Mesele bu değildir. Mesele, İnönü'yü düşürenlerin, karşılarında bulacakları kuvvetleri zapturapt altında tutabilmek için gerekli hazırlığa ve tabii güce- sahip olup olmamalarıdır."*³³⁷

İsmet İnönü son başbakanlık görevinden ayrılırken şu ifadeyi kullanmıştır. *"Rejim oturmuştur. Sükûnetle geldim, sükûnetle gidiyorum"*³³⁸ Paşa'nın görevini devrettiği yeni başbakan Suat Hayri Ürgüplü'ye ilk tavsiyesi ise *"askerle iyi geçinmek"* olacaktır.³³⁹

Dört Muhalefet Partisi (AP, YTP, CKMP, MP) 4. Koalisyon Hükümeti'nin kurulmasından sonra bir protokol hazırlamışlardır. Atatürk İlkelerine ve 27 Mayıs'a yürekten bağlı olduklarını ifade ettikleri 18 maddelik bu protokol CHP Hükümeti'nin programından farklı değildir. Metin Toker "İsmet Paşa ile On Yıl" adlı eserinde; İsmet

---

³³⁵ Toker, Metin, 'İsmet Paşa'nın Son Yılları, 1965-1973', Bilgi Yay. İstanbul 1993 s. 23

³³⁶ Arcayürek, Cüneyt, Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960-1965, Bilgi Yay. İstanbul 1984, s 329

³³⁷ Toker, Metin, 'DP Oyları İktidarda' Akis, 19 Şubat 1965, s.5

³³⁸ Toker, 1993: 13

³³⁹ Toker, 1993: 22

Paşa'nın protokolü okuduğunda “*Ya hu biz bu hükümete nasıl güvensizlik oyu veririz? Bizim hükümetin programının eşi*” diye karşılığını ve güldüğünü kaydeder.³⁴⁰

IV. Koalisyon Hükümeti sivilleşme çabalarının hız kazandığı ve 1965 seçimlerinin yaklaştığı bir süreçte kurulmuş, koalisyon sürecinin son aşaması olmuştur. O sırada milletvekili olmayan Süleyman Demirel, IV. Koalisyon Hükümetinde başbakan yardımcısı olarak görev alacak, 1965 seçimlerinden sonraki iktidarı için deneyim kazanacaktır.

4.5. 1965 Genel Seçimleri

1965 Seçimleri yeniden sivil siyasete dönüşün önemli adımlarında biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Seçime iştirak eden partiler açısından bir değerlendirme yapıldığında toplumun siyasi açıdan daha keskin kutuplara ayrıldığı söylenebilir. DP'nin mirasını üstlenen AP, ortanın solu söylemi ile yeni bir misyon üstlenen CHP ve daha sol söylemlerle karşımıza çıkan TİP 1965 seçimlerine damga vuran partiler olarak değerlendirilebilir. Metin Toker, ‘Cepheler Alınırken’ başlıklı yazısında partilerle ilgili şu değerlendirmeyi yapacaktır.

“Bir mana ifade eden üç parti toplum hayatındaki yerlerini almışlardır ve her şey göstermektedir ki bunlar seçim kampanyalarını boş ve yuvarlak lâfların yanında, bu sefer ciddi fikirler de söyleyerek yürüteceklerdir. Bu partiler ortanın biraz solundaki C.H.P., ortanın hayli sağındaki A.P. ve aşırı sol uçtaki T.İ.P.’tir”³⁴¹

Toker'e göre bu seçimlerde ilk defa olarak Türkiye'nin ekonomik ve sosyal sorunları mevzuu bahis edilecektir. Bu durumu bir olgunlaşma ve ilerleme belirtisi olarak kaydeden Toker; AP'nin epeyce sağda olmasına rağmen ortada görünmeye çalıştığını, TİP'in en solda olmasına rağmen gelecek tepkilerden çekindiği için asıl hüviyetini gizlediğini söylerken CHP'nin bulunduğu konumu koruması tavsiyesinde bulunur. Zira seçime birkaç ay kala CHP yeni bir söylemle ortaya çıkacaktır. Ortanın solu adını verdikleri bu yeni duruşun nedeni Türkiye'de hızla ivme kazanan sol siyasi akımlardır. 1960'lı yıllar tüm dünyada sol akımların ve sol siyasetin güçlendiği bir dönem olmuştur. Türkiye'de de 1961 Anayasası'nın yarattığı özgürlük ortamı sol siyasetin güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Anayasanın ilanından sonra kurulan Türkiye İşçi Partisi siyasi arenaya etkili bir giriş yapmış ve 1965 seçimlerine katılan partiler arasında yer almıştır. Genel Başkanları Mehmet Ali Aybar önderliğinde ‘*Köylüye Toprak, Herkese İş*’ sloganıyla

³⁴⁰ Toker, 1993: 23

³⁴¹ Toker, Metin, ‘Cepheler Alınırken’, Akis, 12 Haziran 1965 s.5

propaganda yapan TİP, 1965 tarihli tüzüğünün 2. maddesinde partinin kimliğini şu ifadelerle tanımlamıştır.

“Türkiye İşçi Partisi işçi sınıfının ve onun demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların (ırgat ve küçük köylülerin, aylıklı ve ücretlilerin, zanaatkârların, küçük esnaf ve dar gelirli serbest meslek sahipleri ile ilerici gençliğin ve toplumcu aydınların) kanun yolundan iktidara yürüyen, siyasi teşkilatıdır.”³⁴²

TİP’in sol söylemleri CHP seçmeni üzerinde etkili olmuş ve önemli oranda oy TİP’e yönelmiştir. Bu durum karşısında kendisini yeniden şekillendirme ihtiyacı duyan CHP 1965 Seçimlerine ‘Ortanın Solu’ söylemiyle girecektir. Akis Dergisi 27 Mayıs’tan birkaç ay sonra CHP’nin yeni bir söyleme ihtiyaç duyduğu bu nedenle de ortanın solunda bir yere konumlanacağı öngörüsünde bulunmuştur.

“(…) CHP’nin geniş halk kütlelerinin refahını en ziyade göz önünde tutan, sermayenin belirli ellerde terakümünün aleyhinde bulunan parti olduğunda zerrece tereddüt bahis mevzuu değildi. Şimdi, o istikamet biraz daha belirli şekilde tutulacak, memleket davalarının halli daha sosyalizan bir görüşle mütalaa olunacaktı. Bu, eski partinin sosyalistliğe heves ettiği manasını taşııyordu. Sadece, i’lerin üzerine noktaları konacaktı. CHP ortanın solunda Amerika’daki Demokrat Parti derecesinde yer alacaktı.”³⁴³

Akis’in bu öngörüsü kısa zaman sonra gerçeğe dönüşmüş ve CHP tarafından dillendirilmeye başlanmıştır. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü 25 Temmuz 1965 tarihinde yaptığı konuşmada CHP’nin ortanın solunda bir parti olduğunu resmen ilan etmiştir.³⁴⁴ İnönü bu açıklamasında sonra çeşitli gazetelere verdiği demeçlerde de sık sık ortanın solu vurgusu yapmıştır. *“CHP bünyesi itibariyle devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir ekonomik anlayışadır”³⁴⁵* Genel Başkan tarafında ifade edilen ve partiye yeni bir konu kazandırmayı amaçlayan bu kavramla devletçilik ilkesi yeniden önem kazanmıştır. Sosyal ve ekonomik meselelerin yoğun olarak işlendiği seçim bildirgesinde

“Biz inanıyoruz ki, iktisadî kalkınma, çalışanların sömürülmesi ve büyük halk kütlelerinin sefalete sürüklenmesi pahasına erişilecek bir hedef değildir. İktisadî kalkınma, şiddet ve baskı rejimi ile diktacı usullerle gerçekleştirilecek bir ülkü de değildir. İnsanlara ekmek vermek için hürriyetlerini ellerinden alan rejimleri reddediyoruz. Aynı şekilde, ekmekten yoksun insanlara, biçimsel hürriyetler tanımının yetersizliğine inanıyoruz. Türkiye’yi hür, tok ve yarınından emin insanların yaşadığı mutlu bir ülke haline getirmek değişmez amacımızdır. Biz

³⁴² Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü- 1965, (<https://acikerisim.tbmm.gov.tr>) Erişim tarihi: 27.07.2019

³⁴³ Akis, ‘Yurtta Olup Bitenler’, 31 Ağustos 1960, s 24-27

³⁴⁴ Esmer, G. T. (2006). CHP: 1965 – 1980 Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya

³⁴⁵ Milliyet, 29 Temmuz 1965

inanyoruz ki, hürriyetten, sosyal adalet ve güvenlikten vazgeçmeksizin, hızlı iktisadi kalkınmayı başarmak mümkündür. Bunun yolu, Atatürk Devletçiliği, Atatürk Halkçılığı ve Atatürk Devrimciliğidir."³⁴⁶

Diyerek, kendisini komünistlik ve Moskoflukla suçlayan rakiplerine cevap verecektir.

Metin Toker, konuyla ilgili olarak Akis'te kaleme aldığı 'Şu Ortanın Solu Hikâyesi' başlıklı makalesinde CHP'ye yönelik yapılan komünistleşme eleştirileri karşısında

"CHP oldukça şaşkın, kendisini solculuktan başlayıp komünistliğe, moskofluğa kadar giden ithamlardan korumaya gayret etmektedir... Ortanın Solu», hiç şüphe yok ki tabirdir. Ortanın solunda olduğunu söylediği için İnönü'nün, CHP İdarecilerinin ve tüm CHP'nin sosyalistliği seçmiş bulduklarını ileri sürmenin demagoji olmaktan başka manası yoktur.

Diyecektir.³⁴⁷

Seçimin en önemli aktörlerinden bir diğeri olan AP'nin seçimlerin hemen öncesinde parti amblemini kırat olarak değiştirmesi DP'nin mirasçılığını açıkça üstlendiği yorumlarına neden olacaktır. Bu meseleye Akis Dergisi de kayıtsız kalmamış; AP'nin amblemini kırat olarak değiştirmesinin akıllıca bir tercih olduğu vurgulanırken, seçmenin zihninde AP ile DP arasında bağ kurmasını kolaylaştırma amacı güttüğü yorumları yapılmıştır. AP'nin Türkiye'yi 1960 öncesi döneme götürmek istediğini söyleyen Toker bunun mümkün olmadığını tehditkâr bir dille ifade edecektir.

"Adalet Partisi tâ amblemine kadar, 1960 öncesinin şartlarının geri getirilmesini kendisine açık politika yapmıştır. Bütün vaatleri bu istikamettedir. Söylediği her şey, sembolü Demirkırat I olan DP'nin mahkûm edilmiş vaatleri, silâhları, felsefesidir. Bugüne kadar Demirkırat II'li A.P.'den milletin işittikleri şunlardır: "Türkiye'de her isteyen ben müslümanım diyebilmelidir", "Türkiye, göklerin ezanı muhammedi ile inlediği memleket olmalıdır", "C.H.P. dinsiz ve komünisttir", "CHP- bizi ruslara satacaktır, aile mefhumunu yıkacaktır", "Ekonomide, çok kazanan bir özel sektör esastır", "Toprak Reformu komünistlik kokmaktadır", "Petrolümüz yabancılara açık kalmalıdır". "Vatandaşın bütün işlerini devlet kapısında takip edeceğiz", "Bu millet, ordusunu bir kaç defa yola getirmesini bilmiştir. Derler ki: 'Süngüyle her şey yapılır, üzerine oturulmaktan başka..' Bu, çok doğru bir sözdür. Ama aynı derecede gerçek bir başka husus, bir takını oylarla-, bırakınız iktidarda oturmayı, bir şeyler yapmanın bile kabil olmadığıdır. D.P. Türkiye'yi Hilâfet günlerine geri götüremezdi. A.P. Türkiye'yi D.P. günlerine geri götüremeyecektir. Böyle hallerde' karşıya bir kuvvet çıkar ki bu heveslerin sahipleri ne olduklarını şaşırırlar. Selâmet içinde bir

³⁴⁶ CHP 1965 Milletvekili Genel Seçimleri Seçim Bildirgesi, Madde 4, s.13 (<https://acikerisim.tbmm.gov.tr>) Erişim tarihi: 28.07.2019

³⁴⁷ Toker, Metin, 'Şu Ortanın Solu Hikâyesi', Akis, 14 Ağustos 1965, s. 5

Türkiye isteyenler, Demirkırat II'li AP'nin bir an önce ayılması için seferber olmalıdırlar."³⁴⁸

Akis Dergisi 1965 seçimleri ile ilgili tahminler yürütürken 1961 seçimlerine nazaran daha dikkatli davranmıştır. 9 Ekim 1965 tarihli sayısında oyların büyük bir çoğunluğunun AP'ne gideceğini CHP'nin de büyük muhalefet partisi olacağı yönünde tahminlerde bulunulmuştur.³⁴⁹ Dergideki bu temkinli tutumun nedeni 1961 seçimlerinde CHP lehine yaptıkları isabetsiz tahminler ve seçim sonuçları olmalıdır. Diğer yandan bu kez AP'nin destekleyicisi daha fazla olduğu yorumlarına da yer verilmiştir. Akis'e göre basın, iş çevreleri, zengin kesimler AP'ni destekliyordu. Metin Toker'e göre bunlar anti-İnönücü çevrelerdi. Onlar İnönü ile çalışmanın kolay olmayacağını görmüşler ve Süleyman Demirelli bir AP iktidarında işlerini kolayca yürütebileceklerini düşünmüşlerdir.³⁵⁰ Ancak Metin Toker seçimlerden bir süre önce kaleme aldığı 'Bu Parti de Çoğunluk Alırsa' başlıklı yazısında CHP'nin iktidara gelirse ne yapacağını belli olduğunu ancak AP'nin CHP'ye saldırmaktan başka bir söyleminin olmadığını ifade etmiştir. Bu durumda AP'ye oy vermenin bir maceraya atılmak olacağını ifade eden Toker, memleketini seven herkes için AP'ye oy verilmesini engellemenin bir görev olduğunu söylemiştir.

*"CHP'ye oy verilmez! Tamam. Hiç itirazım yok. Ama bu A.P.'ye, hepimizi ahmak yerine koyan, hepimizin gözünü bağlamaya çalışan, bunu fütür duymadan yapan ve daha neler, neler yapabileceğini sanan AP.'ye nasıl oy verilir, ben bunu anlamam. Hayır. Türk seçmeni bu seviyesizliğin seviyesinde olamaz. Hele listeler belli olduktan sonra bu seçimlerde A.P.'ye karşı bir baraj kurmak, memleketimi kim seviyorsa ve kimin başında bir nebze akıl kalmışsa, eğer kendimizi deliler gibi bir maceraya atmak istemiyorsak, onun için bir milli görev haline gelmiştir."*³⁵¹

Ancak seçim sonuçları son derece şaşırtıcı olmuş, AP'nin seçimleri kazanacağına dair beklenti yüksek olsa bile bunun bir zafere dönüşeceği tahmin edilememiştir. AP oyların yaklaşık % 53'ünü alarak 240 vekillik kazanırken; CHP yaklaşık % 29 oyla 134 vekillik kazanabilmiş ve 1961 seçimlerinin gerisine düşmüştür.³⁵² 1965 seçimlerinin sürprizlerinden biri de ilk defa katıldığı seçimlerden %3 oy alarak meclise girmeyi başaran TİP olacaktır. 14 vekillik kazana TİP, TBMM'ye girerek grup kurmayı başaran ilk sosyalist parti olmuştur.

---

³⁴⁸Toker, Metin, 'Demirkırat II', Akis, 7 Ağustos 1965, s. 5

³⁴⁹ Akis, 'Kim Kazanacak?', 9 Ekim 1965, s. 4

³⁵⁰ İsmet Paşa'nın Son Yılları 1965-1973 Metin TOKER Bilgi Yay. İstanbul 1993 s. 56

³⁵¹ Toker Metin, 'Bu Parti de Çoğunluk Alırsa', Akis, 4 Eylül 1965, s. 5

³⁵² Milletvekili Genel Seçimleri (1923-2011), Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, s.25

Akis'te tam bir sürpriz olarak nitelenen seçim sonuçlarına genişçe yer verilmiştir. Yapılan değerlendirmeye göre bu seçimin tek sürprizinin AP'nin aldığı oy oranı değildir. Sandığa gitmeyen beş milyona yakın seçmen bulunmaktadır. Bu oran AP'nin aldığı oy oranından fazladır ve Akis'e göre bunların büyük çoğunluğu CHP seçmenidir. Dergide yapılan bir başka yorum ise seçmenin komünizmi bir tehdit olarak algıladığı ancak çaresinin CHP'de olduğunu anlayamadığı şeklindedir. Akis'e göre Komünizmle mücadele bir ticarete dönüşmüştür ve AP bundan getirim sağlama peşindedir.³⁵³ Metin Toker ise 'Ödev Şimdi Daha Güç' başlığını taşıyan yazısında 'Ortanın Solu' söyleminin seçmenler tarafından komünizme yönelme olarak algılandığını, seçmenin telaşlandığını ve CHP'ye oy vermediğini söylemektedir. Aynı yazının devamında İnönü'nün millete karşı görevini tamamladığını, gelecek dönemde karşılaşılabilecek siyasi meselelerde İnönü'nün müdahil olmamasına da şaşmamak gerektiğini ifade etmiştir.³⁵⁴ Bundan sonraki süreçte sık sık Demokrat Parti ile Adalet Partisi'nin benzerlikleri üzerinde durulacak olan dergide; partiler gibi seçmen davranışının da değişmediği şeklinde yorumlar yapılmıştır. AP'nin iktidara gelişini DP'nin 1950 seçimlerinde iktidara gelişine benzeten Akis

*"Benzeyen noktaların başında, bir seçmen çokluğunun, AP'yi istemekten ziyade CHP'den kurtulmak için oy vermiş bulunması vardır. Memleketin iyiliği için dahi olsa, ta Kurtuluş Savaşından bu yana -Kurtuluş Savaşı dahil- milletten daima bir şeyler istemiş olan bu partiden kurtulmak, Türkiye'de bir seçmen çokluğunun hep hedefi olmuştur. Bu işin tehlikesizce yapılabileceğine inanılan, birbirinden aralıklı üç seçimde de hava o yönde tecelli etmiştir. 1930'un Serbest Fırkası, 1950'nin Demokrat Partisi ve 1965'in Adalet Partisi bu tepkinin rağbet kazandırdığı teşekküllerdir."*³⁵⁵ yorumunu yapacaktır.

4.6. Adalet Partisi İktidarı

1965 Genel Seçimlerini kazanarak tek başına iktidara gelme salahiyetini gösteren Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, hükümeti kurma görevini Cumhurbaşkanı Gürsel'den alarak icraatına başlamıştır.

Seçim sonrasında hem CHP hem de AP için parti içi çekişmelerin yoğun olarak yaşandığı bir süreç başlayacaktır. CHP içerisinde seçim başarısızlığını ortanın solu söylemine bağlayan muhalif bir kanat ortaya çıkmış ve partide iki grup karşı karşıya gelmiştir. CHP içerisinde uzun süren bu tartışma 18 Ekim 1966 tarihinde yapılan 18.

---

³⁵³ Akis, 16 Ekim 1965, Yurtta Olup Bitenler, s. 4-8

³⁵⁴ Toker, Metin, 'Ödev Şimdi Daha Güç' Akis, 16 Ekim 1965s. 5

³⁵⁵ Akis, 30 Ekim 1965, Yurtta Olup Bitenler, s.4

Kurultayda ortanın solu liderliğini üstlenen Bülent Ecevit'in genel sekreterliğe seçilmesiyle yeni bir boyut kazanacaktır. Akis'e göre olması gereken olmuş ve parti meclisi yönetimi Bülent Ecevit ve ortanın solu ekibine vererek doğru olanı yapmıştır. Metin Toker, "C.H.P.'de açılan, Ortanın Solu yoludur. Ama kapanan, Ortanın Solu tartışmasıdır"³⁵⁶ diyerek bu tartışmanın fazla uzun sürdüğünü söyleyecektir. Bülent Ecevit ve Ortanın solu hareketinin CHP için yeni bir başlangıç olduğunu ifade eden Toker, AP'lilerin CHP içinde bir zafiyet varmış algısı yaratmaya çalıştıklarını söylemiştir.

*"Kurultayda Ecevit'in temsil ettiği fikirlerin galibiyet kazanması ve bunun tabii neticesi olarak genç liderin, takımıyla birlikte işbaşına getirilmesi karşısında döktükleri gözyaşı gerçekten yürek paralayıcıdır. İl kongrelerine dağılan, Saadettin Bilgiç'ten, Aydın Yalçın'a AP başları, gazetelerinde Mümtaz Faik Fenik'ten Bedii Faik'e AP yazarları iki göz iki çeşmedirler: CHP bu suretle, bütün seçim şansını kaybetti diye.. Ortanın solunu resmen benimseyen CHP artık halktan kopmuştur ve Türkiye'de seçim kazanamayacaktır. AP'liiler Ne felâket! Ne felâket! Diye dövünmektedirler."*³⁵⁷

AP'de ise yeni kabinede yer bulamayan Saadettin Bilgiç ve taraftarları Demirel'le karşı karşıya geleceklerdir.

*"Demirel Bilgiç'i çağırması, ona 22 kişilik bir Hükümet listesi uzatması, kendi adını da istediği Bakanlığın karşısına yazmasını istemişti. Fakat Bilgiç'in takımı, daha Önce, liderine şu telkini yapmıştı: "Ya şâmil ve istikbale hâkim manada Başbakan Yardımcılığını üzerine alacaksın yahut şu veya bu Bakanlıkta tecrit edilmeye razı olmayarak hiç bir makam kabul etmeyeceksin!"*³⁵⁸

Bu tartışma Bilgiç grubunun Demirel'in kabinesini kabul etmek durumunda kalması ile sonlanmış gibi görünse de parti içerisindeki mücadeleler bir müddet daha devam edecektir. Akis'e göre AP içinde Demirel karşıtı iki farklı grup vardır.

*"Birincisi, Demirel'i kâfi derecede gerici bulmayan dinci - mukaddesatçı grup, ikinci ise, onu, mühendisliğin, dışında, Başbakanlık gibi önemli bir göreve bir türlü yakıştıramayan gruptur. Özellikle bu ikinciler, partinin en buhranlı günlerinde, Demirel'in adı henüz meçhulken, gayret sarf etmişlerdir ve bir gün bir de bakmışlardır ki, Demirel adında bir mühendis, bir takım yan kuvvetlerin de etkisiyle, sofrada başköşeye oturmuştur. Bu durum, ikincilerin çileden çıkmasına yetmiştir."*³⁵⁹

Ancak AP'nin 27 Kasım 1966 tarihli 3. Kurultayında Demirel büyük bir farkla seçilmiş ve parti içinde kendisine yönelik muhalefeti susturmayı başarmıştır.

---

³⁵⁶ Toker, Metin, 'Godot'yu Beklerken', Akis, 29 Ekim 1966, s. 5

³⁵⁷ Toker, Metin, 'Mesele, Bundan Sonrası', Akis, 22 Ekim 1966, s.5

³⁵⁸ Akis, 20 Kasım 1965, Yurtta Olup Bitenler, s.6

³⁵⁹ Akis, 3 Aralık 1966, Kendi Aramızda, s. 3

AP'nin seçim başarısını kabullenmekte uzun süre zorlanan Akis dergisi yayın hayatına son verdiği döneme kadar sert muhalif çizgisini sürdürecektir. Bu süre zarfında hükümete yönelik eleştirilerinin başında İktidarın ekonomi politikası gelmektedir Toker'e göre *"Türkiye, A.P. İktidarının idaresinde bir bitkisel hayat devrine girmektedir. Bu devrede, D.P. devrindeki kadar rahat olmasa da bir takım şahısların kalkınacakları muhakkaktır. Ama milletçe kalkınma başka bir bahara kalmıştır."*³⁶⁰ Metin Toker, Adalet Partisi iktidarına ve Başbakan Demirel'e yönelik eleştirilerine de açıklık getirmiştir. Demokrat Parti'nin muhalefet yıllarına atıfta bulunarak Celal Bayar'ı heyecanla desteklediğini anlattığı yazısında

*"Ben 21 yaşında, Celâl Bayar'ı kalbim heyecan dolu dinlerken bir mazeretim vardı: Benim gözümün önünde bir "Celâl Bayar Tecrübesi" yoktu. Şimdi ben, "Süleyman Demirel Tecrübesi"ni nasıl sessiz beklerim ve kim bana "Canım, Demirel Hükümetinin daha hiç bir icraatı yok, niçin bu vaziyeti alıyorsun" demek hakkına sahiptir?"*³⁶¹

diyecek ve sahip olduğu bu tecrübeyi aktarmanın bir zorunluluk ve gelecek nesillere borcu olduğunu söyleyecektir.

Akis'e göre Adalet Partisi iktidara geldiğinden beri Türkiye'de hiçbir iş iyiye gitmemektedir. Memleketin durumunu *"Türkiye'de en şanslı bir Başbakan olarak işe başlamıştır. AP'ye oy vermiş bir seçmen kütlesi, kendi derdinde bir CHP, İktidara yardımcı olmaya niyetli bir İsmet İnönü ve Mecliste, bir kısmı kendi yanında bir muhalefet."*³⁶² Sözleriyle özetleyen dergide; Demirel'in bu rahat ortama rağmen ülkeyi bu hale getirdiği kaydedilmiştir. Derginin bu son döneminde mevzuu bahis edilen meselelerden biri de hükümetin din siyaset ilişkileri ile ilgili tutumudur. 9 Nisan 1966 tarihinde Atatürk Heykeline yapılan fiili bir tecavüze Başbakan Demirel'in 'Bu bir zabıta vakasıdır.' sözleriyle mukabele etmesi tepkilere neden olmuştur. Genellikle Demokrat Parti Dönemine atıf yapılan dergide AP'nin geçmişe geri dönme çabası içinde olduğu vurgulanmıştır. Komünizm tehlikesinin abartılarak siyasi ranta dönüştürüldüğü ve komünizmin panzehiri olarak da dinin kullanıldığı sıklıkla dile getirilmiştir. *"Komünizm" ve "komünist'in bugün, eski "dinsizlik" ve "gâvur" yerine kullanıldığını görmemek imkânı yoktur."* Diyen Metin Toker, hükümetin komünizmle mücadele adı altında başka hesaplar yaptığını söylemiştir. Türkiye'de komünizmin önemsenecek bir güçte olmadığını, tüm

---

³⁶⁰ Toker, Metin, 'Türkiye İçin Bitkisel Hayat Devri' Akis, 18 Haziran 1966, s. 5

³⁶¹ Toker, Metin, 'Benim 21 Yaşımın Güzel Günleri' Akis, 18 Kasım 1965, s. 6

³⁶² Akis, 16 Nisan 1966, Yurtta Olup Bitenler, s. 4

dünyada olduğu gibi 27 Mayıs'tan sonra da Türkiye'de ortaya çıkan özgür ortamın sol fikirlerin ifade edilmesine olanak verdiğini ve bunun bir tehlike sayılamayacağını vurgulamıştır. Komünizme karşı en etkili silahın din olduğu zehabını safсата olarak niteleyen Toker, Komünizm akımının en dindar Avrupa toplumlarından biri olan Rusya'da ortaya çıktığını hatırlattıktan sonra *"Bu komünizmin kahrolmasına değil, irticaın hortlatılmasına giden yoldur. 31 Martı teşvik eden yoldur. Bütün Türkiye tarihi boyunca her ileri hareketin karşısına çıkan klasik umacıdır. Umacı bir defa daha, mutlaka yenilecektir."*³⁶³ demiştir.

1966 yılının önemli hadiselerinde biri de Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in ilerleyen rahatsızlığı sonucu artık cumhurbaşkanlığı vazifesini ifa edememesi nedeniyle ortaya çıkan cumhurbaşkanlığı sorunudur. Cemal Gürsel'in görev süresinin dolması ve iyileşme umidinin bulunmaması yeni bir aday arayışını gündeme getirmiştir. Yeni cumhurbaşkanının kim olacağının tartışıldığı bu günlerde üzerinde ağırlıkla durulan isim Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'dır. Akis'in aktardığına göre *"Türkiye'de huzurun devam etmesini isteyen her kesin nazarında, aydın tabakalardan büyük iş çevrelerine, sade vatandaş kütlelerinden üniversitelere, yani çok çelişik ortamlarda Cumhurbaşkanlığı konusunda bir ittifak kendiliğinden hâsıl olmuştur."*³⁶⁴ Metin Toker, İsmet İnönü ile kıyaslanamayacak bir başbakanın görev yaptığı bu dönemde Cevdet Sunay'ın sistem için bir garanti sayılabilecek en uygun aday olduğunu ifade etmiştir. *"Çankaya'da Sunay, akıllı her iktidar için bulunmaz bir nimettir, bir idealdir."* diyecektir. Neticede tüm partilerin mutabakatıyla Cumhurbaşkanlığı koltuğuna 28 Mart 1966 tarihinde Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay oturacaktır.

4.7. Akis'in Kapanışı

Akis Dergisi 1957 yılı sonunda imtiyaz sahibi Metin Toker'in kararı ile yayın hayatına son vermiştir. Derginin kapatılma nedeni yazı işleri müdürü Kurtul Altuğ tarafından 25 Aralık 1967 tarihli sayısında açıklanacaktır. Kapatılma nedeni ise Altuğ'un ifade ettiğine göre ekonomiktir. *'Bugün AKİS'in yayınına son vermemizdeki sebep ne ilgisizlik, ne satışsızlıktır. AKİS'in son aylardaki tiraj ortalaması 23 bindir. Ancak bu ve buna eklenebilen reklâm portföyü AKİS'i arzuladığımız bir dergi olarak çıkarabilmemize*

---

³⁶³ Toker, Metin, 'Şeytan Taşlayanlar', Akis, 26 Mart 1966, s. 5

³⁶⁴ Toker, Metin, 'Milli İrade ve Milli Menfaat' Akis, 19 Şubat 1966, s.5

yeterli değildir.³⁶⁵ Endüstrileşen basın dünyasında bir dergiyi ayakta tutabilmenin zorluğuna da değinen Altuğ, ilk çocuğu saydığı Akis'in kapanmasından duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir. Akis'in kavgacı ve devrimci bir ruhu olduğunu ve on dört yıllık yayın hayatı boyunca hiçbir kurum ve kişiye taviz vermeden yayın yaptığını da eklemiştir. Altuğ'a göre

“Bir dergiyi uzun ömürlü kılan, onun okuyucu üzerinde bıraktığı olumlu etkidir. AKİS, bunu yapmıştır. Çok zaman, “Mademki AKİS böyle yazıyor, o halde en doğrusu budur” denmişse, bunun sebebi, AKİS'i AKİS yapan kavgacı kimliği yanında, sağlam istihbaratı, kendine özgü üslubu ve haberleri değerlendirme şeklidir.”³⁶⁶

Ancak bunlara rağmen dergiyi kapatmaktan başka çarelerinin kalmadığını söyleyecektir.

Metin Toker ise derginin son sayısında kaleme aldığı 1954'ten 1968'e başlığını taşıyan son yazısında DP dönemine tanıklık ettikleri 1954- 1960 arasındaki yılları Menderes'in ülkeyi 1925 Türkiye'sine döndürmeye çalıştığı yıllar olarak nitelemiştir. Toker'e göre Menderes 1925 yılının İsmet Paşa'sı olmaya çalışmış, o devrin çoktan geçtiğini anlayamamış ve bunu hayatı ile ödemiştir. Toker, Akis'in bu çalkantılı dönemde yayın yaptığını ve bu girişimle mücadele ettiğini şu sözlerle ifade etmiştir. “Akis öyle bir devirde, bu teşebbüsü akamete uğratmaya kararlı ve azimli cephenin önünde bayrağı taşımıştır ve zafer bizde kalmıştır.”³⁶⁷ Yazının devamında 1960 sonrasını da değerlendiren Toker, ilgili dönem için gericiliğin giderek yaygınlaştığını, Demirel'in oy devşirmek adına dini araç haline getirdiğini ifade etmiştir. “*Bunların başını, bizzat Demirel çekmektedir ve o anlayıştaki kimseleri devletin kilit noktalarına yerleştirmektedir.*”³⁶⁸

Derginin 31 Aralık 1967 tarihli son sayısında ‘*Akis'in Hikâyesi*’ başlığı altında on dört yıllık yayın hayatının özeti sayılabilecek bir bölüm neşredilmiştir. Bu bölümde Akis'in Türkiye’de arzu ettiği demokratik rejimin yerleştiği ve bunu sarsacak bir kuvvetin artık bulunmadığı ifade edilmiştir. Artık görevini tamamladığı düşünülen Akis'in, yerini 1968 Türkiye'sinin şartlarına uygun, yeni teknolojileri kullanabilecek bir dergiye bırakması gerektiği söylenmiştir.

---

³⁶⁵ Altuğ, Kurtul, ‘Akisten Size’, Akis, 25 Aralık 1967, s.3

³⁶⁶ Altuğ, Kurtul, ‘Akisten Size’, 31 Aralık 1967, s.3

³⁶⁷ Toker, Metin, ‘1954'ten 1968'e’, Akis, 31 Aralık 1967 s 7

³⁶⁸ Toker, Metin, a.g.m., Akis, 31 Aralık 1967 s 7

5. SONUÇ

Bu çalışmamızda esas olarak 1954-1967 yılları arasında Türkiye'nin gündemini belirleyen siyasi, iktisadi ve kültürel etkenler üzerinde durulmuş, toplumsal ve kültürel alanda yaşanan değişmelerin Akis Mecmuasına nasıl yansıdığı incelenmiştir. Bu dönem pek çok farklı bakış açısıyla değerlendirilebilir. Tezimizin konusu olan Akis Mecmuası, yöneticisi Metin Toker'in kimliği, dünya görüşü ve fikri birikimi açısından önemlidir. Bununla birlikte derginin izlediği yayın politikası ve dönemin talep edilen yayın organlarından biri olması nedeni ile de dikkate değerdir. Dergi ilk sayısından itibaren yayımcılarının da ifade ettiği gibi magazinden uzak, tarafsız bir habercilik anlayışı ile hareket edeceği savıyla dikkatleri çekmiştir. Hem iktidara hem de muhalefete yönelik övgüler ve yergiler içeren bir yayın politikası izlemiştir. Yayınlarında iç ve dış siyaset, iktisat sanat, spor, bilim gibi pek çok konuya yer vermiştir.

1954 seçimlerinin hemen sonrasında yayın hayatına başlayan ve zaman zaman uğradığı kesintilerle 1967 yılı sonuna kadar yayın hayatına devam eden Akis dergisi tarafsız bir çizgiyle başlangıç yapmıştır. Hem iktidar hem de muhalefet cephesinden pek çok kimseye sayfalarını açmış, her iki taraftan farklı görüşlere yer vermiştir. İmtiyaz sahibi Metin Toker'in Akis'ten önce DP'ye yakınlığıyla bilinen Zafer Gazetesinde çalışıyor olması derginin iktidar yanlısı olduğu izlenimi yaratsa da bu algı kısa süre sonra değişmiştir. Hatta Metin Toker'in 1955 yılında İsmet İnönü'nün kızı ile evlenmiş olması bu kez de derginin CHP yanlısı yayın yaptığı eleştirilerine neden olacaktır. Ancak derginin yayın politikası izlendiğinde tarafsız kalma çabasının Akis-Sarol Davası sürecinde bozulduğu açıkça görülmektedir. Dava sonucunda Toker'in aldığı hapis cezasıyla derginin muhalefetin sesi haline geldiği söylenebilir.

Derginin iktidara karşı muhalif bir tutum içerisine girmesi hükümetin basına yönelik baskı politikaları ile ilgili eleştirilerle başlamıştır. Akis'in bu tutumunda hükümetin 1955'ten sonra basına yönelik olarak izlediği sert politikalar, basın kanununda yapılan değişiklikler ve Akis-Sarol davası etkili olmuştur. Nitekim bu dönemde gazeteler ve dergiler kapatma cezaları alırken, pek çok gazeteci ve yazar çeşitli hapis cezalarına çarptırılmıştır.

Metin Toker dışındaki Akis çalışanlarının da karşılaştığı cezalar derginin sayfalarını uzun süre meşgul edecektir. Sonraki yıllarda hükümetin gittikçe baskıcı bir hale gelen yönetim anlayışı ve dış politika meseleleri de eleştiri konusu yapılmaya başlanmıştır.

Ancak bu eleştirilerin dili incelendiğinde derginin bazen sert bazen alaycı bir dil kullanarak iktidarı uyaran bir ikaz mekanizması gibi çalıştığı da söylenebilir. Derginin bu yaklaşımını CHP'ye yönelik yaptığı eleştirilerde de açıkça görülmektedir. Muhalefet görevini tam olarak yerine getiremediği, ülke sorunlarına alternatif çözümler üretilmediği gibi sebeplerle CHP de sık sık eleştiriye maruz kalmıştır.

1957-1960 arası dönemde ise Akis'in artık tam bir muhalefet dergisi olduğunu söyleyebiliriz. Metin Toker'e göre iktidardakilerin, özellikle de Adnan Menderes'in bir İnönü fobisi vardır. Bu fobinin nedeni, İnönü'nün tarihi kişiliği, bir milli kahraman oluşu, siyasetteki etkinliği ve ordu üzerindeki manevi gücüdür. Adnan Menderes bu güç karşısında muhalefete hep mesafeli durmuş, iç ve dış meselelerde muhalefetin görüşünü önemsememiştir. Bununla birlikte muhalefetin, özellikle İnönü'nün ordu ile işbirliği yaparak hükümete yönelik gayri meşru bir girişim içerisinde bulunduğu zehabından bir türlü kurtulamamıştır. Akis'te sürekli dile getirilen bu meseleler, iktidarı Akis'e yönelik yaklaşımında belirleyici olmuştur. Metin Toker'in İnönü'nün damadı olması da derginin CHP yanlısı gibi algılanmasında etkilidir.

Akis özellikle 1955 ve sonrasında iç politik meselelerde hükümete yönelik muhalif yayınlar yapsa da dış politika konularında genellikle destekleyici bir tutum sergilemiştir. Özellikle Kıbrıs meselesinde hükümeti öven ve açıkça destekleyen bir yayın politikası güttüğünü söyleyebiliriz. Hatta bu konuda muhalefetin de elini taşın altına koyması ve böyle milli bir meselede hükümetin yanında olması gerektiği sıklıkla dile getirilmiştir.

27 Mayıs 1960 ihtilalini sevinçle karşılayan Akis dergisi, İhtilalden sonraki süreçte de muhalif çizgisini sürdürmeye devam etmiştir. İhtilalden sonra yönetimde bulunan MBK'den övgü ile söz edilirken, 147'ler olayı adı verilen üniversite hocalarının tasfiye edilmesinden sonra MBK karşı daha temkinli bir tutum içerisine girilmiştir. MBK içerisindeki sivilleşme yanlılarını destekleyen bir yayın politikası güden dergi bir an önce seçimlerin yapılmasının Türkiye için en doğru yol olduğunu vurgulamıştır. 1961 seçimleriyle CHP iktidarının başlayacağını öngören Akis dergisi, bu öngörü gerçekleşmeyince 1965 seçimleri için daha temkinli bir yayın politikası izlemiştir. Ancak yine de AP'ne oy vermenin bir macera olacağı vurgusu yapılarak okuyucu CHP'ye oy verme konusunda yönlendirilmeye çalışılmıştır. Türkiye'de yeniden çok partili hayata ve demokratik düzene geçiş sürecinde İsmet Paşa'nın tecrübesi özellikle vurgulanmış ve ülkenin yeniden rayna oturması için İsmet Paşa'dan yararlanılması gerektiği konusunda yayınlar yapılmıştır.

1965 seçimlerinde Adalet Partisi'nin tek başına iktidara gelmesi Akis'te tam bir hayal kırıklığına neden olmuştur. Bu dönemde Adalet Partisi'nin Demokrat Partinin bir devamı olduğu konusu sürekli işlenmiştir. Demirel'in Demokrat Parti günlerine geri dönme amacı taşıyan bir siyaset izlediği yorumları yapılırken bu girişiminde başarısız olacağı da tehditkâr bir dille hatırlatılmıştır. 27 Mayıs ihtilaline ve sonuçlarına sık sık atıfta bulunulan dergide, DP günlerine dönmek isteyenlerin akıbetinin de aynı olacağı sürekli hatırlatılmıştır.

Bu dönemde komünizmle mücadele ve irtica konusu en fazla işlenen konular arasındadır. Adalet Partisi'nin iktidara gelişi Türkiye'yi bitkisel hayata sokmuştur denilen dergide, bir yandan hükümetin ekonomi politikaları eleştiri konusu yapılırken diğer yandan komünizmle mücadele politikası sık sık eleştirilmiştir. Komünizmle mücadele adı altında gericiliğin hortlatıldığı ve Demirel'in komünizmle mücadeleyi bir rant aracı haline getirdiği yorumları yapılmıştır.

Metin Toker'in 1967 yılı sonunda aldığı ani bir kararla Türk siyasi hayatında önemli bir yer edinen Akis dergisi kapanmıştır. Akis Dergisi ve Metin Toker'in penceresinden, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin 1954-1967 yılları arasındaki bir kesitini incelediğimiz bu çalışma, ilgili dönemin daha ayrıntılı incelendiği çalışmalarla birlikte yorumlandığında daha anlamlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, S. (2016). *Arkadaşım Menderes*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ahmad, F. (2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, 4. Baskı, İstanbul: Hil Yayınları.
- Ahmad, F. ve Ahmad, B.T. (1976). *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Akis, ‘Kendi Aramızda’, *AKİS*, 7 Mayıs 1955 s 3
- Aksal, İ.R. (1954). “Dünün İdealistleri Nerede”, *Akis*, 6 Kasım. Akşam Gazetesi
- Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara: Phoenix Yayınevi,
- Albayrak, M. (2007). “Demokrat Parti Döneminde Millî Korunma Kanunu Uygulamaları (1955-1960)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 23(67-68-69).
- Altaş N. (1990) (Hazırlayan), *Bir Devre Damgasını Vuran Nutuklar I Adnan Menderes*, İstanbul: Mesafe Yayıncılık.
- Altuğ, K. (1967a). “Akisten Size”, *Akis*, 25 Aralık, s.3.
- Altuğ, K. (1967b). “Akisten Size”, *Akis*, 31 Aralık, s.3.
- Anadol, C. (2004). *Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti*, İstanbul.
- AP, Çatlak Küp”, *AKİS*, 3 Temmuz 1961 s.11
- Arcayürek C., *AKİS*, 4 Haziran 1955, s 5
- Arcayürek, C. (1984). *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960-1965*, İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2000). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Alkım Yayınları, C.I-II, 12. Baskı, İstanbul.
- Artvinli, F. (2007). *Osman Bölükbaşı*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Aydemir, Ş.S. (2000). *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul: Remzi Kitapevi, Simge Yayıncılık ve Dağıtım A.Ş,
- Aydemir, Ş.S. (2011). *İkinci Adam*, Cilt 3, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Ş.S. (2013). *Menderes’in Dramı*, 14. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bağcı, H. (1990). *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, Ankara.
- Bağcı, H. (2007). *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları.

- Bakışık, Ş. (2009). *CHP İle Bir Ömür*, İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- Basın Rejimi, 21 Mayıs 1955, s 15
- Basın, *AKİS*, 7 Mayıs 1955 s.7
- Başgil, A.F. (2014). *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, İstanbul: Yağmur Yayıncılık.
- Başvekilin Amerika Seyahati, *AKİS*, 29 Mayıs 1954 s 10
- Baytal, Y. (2007). “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları(1950-1957)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 40.
- Bayur, Y.H. (1954). “2 Mayıs 1954 Seçimleri Üzerine Düşünceler”, *Akis*, 15 Mayıs, s.5.
- Bir Noktada, *AKİS*, 23 Temmuz 1955 s 6- 7
- Birand, M.A., DüNDAR, C. ve ÇAPLI, B. (2008). *12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi*. 9. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Bölükbaşı, D. (2005). *Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı*, 2.Baskı, İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Bulut, S. (2009). “Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”, *Akademik Bakış*, 2(4).
- Cumhuriyet Gazetesi
- Çavdar, T. (2008). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Çelebi, O. (2015). *Gazeteciliğe Adanmış Bir Ömür: Metin Toker*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Ankara
- Davamız, 16 Nisan 1955, s 4
- Davamız, *AKİS*, 26 Mart 1955, s 9
- Demir, Ş. (2011). *Düello Menderes ve İnönü Demokrat Parti'den 27 Mayıs'a Olaylar*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Demokrat Parti Tüzük ve Programı, İstanbul, 1946, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/>
- Deniz, O. (2003). *Parola: Harbiyeli Aldanmaz* (Der. Yasemin Bradley), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dış Politika, *AKİS*, 07 Ağustos 1954, s 4
- Dış Yardım, *AKİS*, 20 Nisan 1955 s 7
- Dış Yardım, *AKİS*, 29 Ekim 1955 s 11-12
- Dosdoğru, M.H. (1993). *6/7 Eylül Olayları*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık,

- Duman, D. (2015). “1950 Seçimleri Öncesinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Politik Bir Manevrası Olarak İmam Hatip Kursları”, *Pamukkale Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi, Belgi Dergisi*, 10, s.1343-1360.
- Emre, K. ve Ayşe, E. (2010). “Demokrat Parti Döneminde Basın - İktidar İlişkileri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 39, s. 93-118.
- Eraslan, C. (2005). “Atatürk’ten Sonra Türkiye’nin İç Politikası”, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C.II, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Eroğul, C. (1998). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Esmer, T. G. (2006). *CHP: 1965-1980 Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu*, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Hadiselerin İç Yüzü, *AKİS*, 30 Mayıs 1960 s 13.
- Hakikatleri İsimlendirmekten Korkmayalım, *AKİS*, 2 Nisan 1955, s 6-7
- Hazin Hadiseler, *AKİS*, 10 Eylül 1955, s 8
- Hikâyenin Sonu, *AKİS*, 30 Mayıs 1960 s 3
- Hitabet, *AKİS*, 15 Haziran 1956, S.13-18
- Hükümet, *AKİS*, 19 Şubat 1965, s.6
- Hükümet, *AKİS*, 19 Şubat 1965, s.9
- Hürriyet Gazetesi
- İrkıçatal, E. (2012). “İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere’nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs’ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı” *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Yıl, 15.
- İktisadi ve Mali Sahada, *AKİS*, 16 Temmuz 1955 s 13
- İktisadi ve Mali Sahada, *AKİS*, 25 Mayıs 1957, s. 15
- İktisadi ve Mali sahada, *AKİS*, 15 Mayıs 1954 s 16
- İnternet: CHP 1965 Milletvekili Genel Seçimleri Seçim Bildirgesi, Madde 4, s.13, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr>, Erişim tarihi: 28.07.2019.
- İnternet: CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı, s.20 TBMM, Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, <https://kutuphane.tbmm.gov.tr>, Erişim Tarihi: 19.07.2019.
- İnternet: Milletvekili Genel Seçimleri (1923–2011), Türkiye İstatistik Kurumu, s.25, www.ysk.gov.tr, Erişim Tarihi: 17.07.2019.
- İnternet: TBMM Tutanak Dergisi, 14 Aralık 1953, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar>, Erişim Tarihi: 16.07.2019.
- İnternet: Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü- 1965, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr>, Erişim tarihi: 27.07.2019.

- İsmet İnönü Konuştu, *AKİS*, 17 Eylül 1955, s 4-5
- Karal, E.Z. (1960). *27 Mayıs İnkılâbının Sebepleri ve Oluşumu*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Karpat, K. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal Kültürel Ekonomik Temeller*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kaya, Ö.P. (2010). “Demokrat Parti’nin Demokrasi Söylemi” , Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 65(3), Ankara.
- Kendi Aramızda *AKİS*, 2 Nisan 1955 s.3
- Kendi Aramızda, *AKİS*, 3 Temmuz 1954, s 3
- Kendi Aramızda, *AKİS*, 16 Temmuz 1955 s 3
- Kendi Aramızda, *AKİS*, 30 Mayıs 1960, s.2.
- Kendi Aramızda”, *AKİS*, 4 Eylül 1954, s 3
- Kendi Aramızda”, *AKİS*, 10 Temmuz 1954, s 3
- Kendi Aramızda”, *AKİS*, 3 Aralık 1966, s. 3
- Kendi Aramızda”, *AKİS*, 5 Şubat 1965, s.3
- Kıbrıs Meselesi” *AKİS*, 6 Kasım 1954, s 10
- Kıbrıs Meselesi”, *AKİS*, 18 Aralık 1954
- Kıbrıs Meselesi”, *AKİS*, 19 Temmuz 1955, s10
- Kim Kazanacak?“, *AKİS*, 9 Ekim 1965, , s 4
- Koçak, C. (2005). “*Siyasal Tarih (1923-1950)*”, Türkiye Tarihi, İstanbul: Cem Yayınevi,
- Kurbanlı Törenler”, *AKİS*, 7 Mart 1959 s 11
- Menderes Konuşuyor” , *AKİS*, 17 Eylül 1955, s 7
- Millet”, *AKİS*, 15 Şubat 1958 s 4
- Milliyet Gazetesi
- Modern Fıkralar”, *AKİS*, 27 Nisan 1960 s 14
- Muhalefet”, *AKİS*, 11 Eylül 1954 s 8
- Muhalefet”, *AKİS*, 12 Şubat 1965, s.10-11
- Ne Umdum Ne Buldum”, *AKİS*, 6 Ocak 1960 s 10
- Oran, B. (2004). (Ed.), *Türk Dış Politikası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbudun, E. (2011). *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özküçük, A. (2012). “Demokrat Parti’nin Demokrasi Söylemleri”, *Tarih Okulu Dergisi*, Ocak-Nisan, 12.
- Referanduma Doğru”, *AKİS*, 5 Haziran 1961 s. 13
- Somuncuoğlu, S. (1954). “Yeni Merhaleyi Bekliyoruz”, *Akis*, 22 Mayıs, s.5

- TBMMZC, Dönem: 10, Cilt: 1, 24 Mayıs 1954
- TBMMZC, Dönem: 10, Cilt: 1, 30 Haziran 1954
- TBMMZC, Dönem: 10, Cilt: 12, 27.Haziran.1956
- TBMMZC, Dönem: 10, Cilt:1, 30 Haziran 1954
- TBMMZC, Dönem: 11, Cilt: 13, 18 Nisan 1960
- TBMMZC, Dönem: 11, Cilt: 13, 27 Nisan 1960
- TBMMZC, Dönem: 9, Cilt:26, 14 Aralık 1953
- TBMMZC, Dönem: 9, Cilt:29, 9 Mart 1954
- Tek Bir Cephe” , *AKİS*, 3 Eylül 1955, s 5-6
- Tercüman Gazetesi
- Toker, M. (1916). “İki Paşanın Zaferi”, *Akis*, 4 Aralık, s. 5.
- Toker, M. (1955). “CHP’den Beklenen”, *Akis*, 12 Mart, s. 6
- Toker, M. (1958). “Karanlıkta Işık Çalanlar”, *Akis*,16 Ağustos, s 5
- Toker, M. (1960a). “Atlar ve Araba”, *Akis*, 25 Kasım, s.5.
- Toker, M. (1960b). “Bir Meclis Kuruluyor”, *Akis*, 2 Aralık, s.5.
- Toker, M. (1960c). “Bugünkü Vazifemiz”, *Akis*, 30 Mayıs, s.4.
- Toker, M. (1960d). “CHP Hakkında”, *Akis*, 16 Haziran, s.5.
- Toker, M. (1960e). “Kara Verdik, İcra Ettik, Bitti”, *Akis*, 31 Ekim. s. 5.
- Toker, M. (1960f). “Seyrederken...”, *Akis*, 17 Ekim, s. 5.
- Toker, M. (1960g). “Son Bir İkaz Fırsatı”, *Akis*, 7 Eylül, s.5.
- Toker, M. (1960h). “Şövalye Ruhu”, *Akis*,10 Ağustos s. 7.
- Toker, M. (1961a). “23 Altın Heykel”, *Akis*, 6 Mart, s. 5.
- Toker, M. (1961b). “Başka Bir CHP’ne Gönül Razı Olamaz”, *Akis*, 6 Kasım, s.5.
- Toker, M. (1961c). “Bu Çemberi Kırmadıkça”, *Akis*, 25 Aralık, s.5.
- Toker, M. (1961d). “Cumhuriyetimizin Anayasası”, *Akis*, 27 Mart, s. 7.
- Toker, M. (1961e). “Eğer İbret Alınsaydı”, *Akis*, 30 Ekim, s. 5.
- Toker, M. (1961f). “İbret Levhası”, *Akis*, 18 Eylül, s.5.
- Toker, M. (1961g). “İdam Kararları Verilirse”, *Akis*, 26 Haziran, s.5.
- Toker, M. (1961h). “Milli İrade Önünde”, *Akis*, 21 Ekim, s. 7.
- Toker, M. (1961j). “Seçme Saati”, *Akis*, 9 Ekim, s. 5.
- Toker, M. (1961k). “Türkiye’nin Meselesi”, *Akis*, 11 Aralık, s.19.
- Toker, M. (1962a). “Realist Olma Zamanı”, *Akis*, 11 Haziran, s. 11.
- Toker, M. (1962b). “Sorunun Cevabı”, *Akis*, 25 Haziran, s. 5.
- Toker, M. (1962c). “Temeldeki Rahatsızlık”, *Akis*, 5 Mart. s.7.

- Toker, M. (1963a). "Buyur Atla Aslanım", *Akis*, 2 Mart, s.7.
- Toker, M. (1963b). "Durum", *Akis*, 30 Mart, s.7.
- Toker, M. (1963c). "Hınç", *Akis*, 30 Kasım, s. 6.
- Toker, M. (1964a). "Memleketin Hayrı", *Akis*, 24 Şubat, s. 5.
- Toker, M. (1964b). "Tın-tın Bir Muhalefet", *Akis*, 11 Eylül, s.7.
- Toker, M. (1965a) "Bu Parti de Çoğunluk Alırsa", *Akis*, 4 Eylül, s 5.
- Toker, M. (1965b). "Benim 21 Yaşımın Güzel Günleri" *Akis*, 18 Kasım, s. 6.
- Toker, M. (1965c). "Cepheler Alınırken", *Akis*, 12 Haziran, s.5.
- Toker, M. (1965d). "Demirkırat II", *Akis*, 7 Ağustos, s. 5.
- Toker, M. (1965e). "DP Oyları İktidarda" *Akis*, 19 Şubat, s.5.
- Toker, M. (1965f). "Hükümet Düşerse Ne Olur", *Akis*, 5 Şubat, s.5.
- Toker, M. (1965g). "Milletin Gözü Önünde", *Akis*, 12 Şubat, s.7.
- Toker, M. (1965h). "Partiler", *Akis*, 5 Şubat, s.4-7.
- Toker, M. (1965i). "Şu Ortanın Solu Hikâyesi", *Akis*, 14 Ağustos, s. 5.
- Toker, M. (1965j). "Ödev Şimdi Daha Güç", *Akis*, 16 Ekim, s. 5.
- Toker, M. (1966). "Türkiye İçin Bitkisel Hayat Devri" *Akis*, 18 Haziran, s. 5.
- Toker, M. (1966a). "Godot'yu Beklerken", *Akis*, 29 Ekim, s. 5.
- Toker, M. (1966b). "Mesele, Bundan Sonrası", *Akis*, 22 Ekim, s.5.
- Toker, M. (1966c). "Milli İrade ve Milli Menfaat", *Akis*, 19 Şubat, s.5.
- Toker, M. (1966d). "Şeytan Taşlayanlar", *Akis*, 26 Mart, s. 5.
- Toker, M. (1966e). *İsmet Paşa'yla 10 Yıl 1957-1960*, Ankara: Akis Yayıncılık.
- Toker, M. (1966f). *İsmet Paşayla On Yıl 1950-1954*, Birinci Cilt, İkinci Baskı, Ankara: Akis Yayıncılık.
- Toker, M. (1967). "1954'ten 1968'e", *Akis*, 31 Aralık, s 7.
- Toker, M. (1991a). *Demokrat Parti Yokuş Aşağı, 1954-1957*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Toker, M. (1991b). *DP'nin Altın Yılları 1950-1954*, 2. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Toker, M. (1992). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, Demokrasiden Darbeye (1957-1960)*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Toker, M. (1993). *İsmet Paşa'nın Son Yılları, 1965-1973*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Tuncay, M. (1983). "Din Devlet İlişkileri-Laiklik," Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.3, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tuncer, E. (2003). *Osmanlıdan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, Ankara: Tesav Yayınları.

- Tunçkanat, H. (1996). *27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)*, İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Turan, Ş. (1999). *Türk Devrim Tarihi, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye*, 4.Kitap, Bölüm I-II, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turhan, R. (2006). “Yeni Partiler ve Demokrat Parti’nin Seçim Başarısı” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Dergisi*, 2006, 3(12), s.41-47.
- Türkeş, A. (1975). *1944 Milliyetçilik Olayı*, İstanbul: Kutluğ Yayınları,
- Uçarol, R. (1995). *Siyasi Tarih (1789-1994)*, 4. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Ulus Gazetesi
- Uzun, H. (2012). “İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1947 Olağan Kurultayı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2012(Güz), 12(25), s. 101-140
- Vatan Gazetesi
- Yalman, A.E. (1954). ‘Yanlıı Yoldasınız’, *Vatan*, 3 Temmuz.
- Yassıada Duruşmaları”, *AKİS*, 18 Eylül 1961 s 4-8
- Yeni Sabah Gazetesi
- Yeni Ulus Gazetesi
- Yetkin, Ç. (2006). *Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika*, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa i Hukuk Yayınları.
- Yetkin, Ç. (2014). *Karşı Devrim 1945-1950*, Ankara: Kilit Yayınları,.
- Yıldız, N. “Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51(1).
- Yurtta Olup Bitenler, *AKİS*, 9 Temmuz 1955 s4
- Yurtta Olup Bitenler, *AKİS*, *AKİS*, 11 Ocak 1964, s.6
- Yurtta Olup Bitenler, *AKİS*, *Akis*, 16 Ekim 1965, s. 4-8
- Yurtta Olup Bitenler, *AKİS*, 1 Ekim 1955 s. 9
- Yurtta Olup Bitenler, *AKİS*, 1 Şubat 1958 s.12
- Yurtta Olup Bitenler, *AKİS*, 12 Haziran 1964, s.13-14
- Yurtta Olup Bitenler, *AKİS*, 14 Mayıs 1955 s 4
- Yurtta Olup Bitenler, *AKİS*, 17 Eylül 1955, s 4-5
- Yurtta Olup Bitenler, *AKİS*, 20 Kasım 1965,s.6
- Yurtta Olup Bitenler, *AKİS*, 22 Ekim 1955 s 5
- Yurtta Olup Bitenler, *AKİS*, 22 Mayıs 1954, s 6
- Yurtta Olup Bitenler, *AKİS*, 26 Şubat 1962 s.4

Yurtta Olup Bitenler, *AKİS*, 29 Mayıs 1954, s 7
Yurtta Olup Bitenler, *AKİS*, 30 Mayıs 1960 s 6
Yurtta Olup Bitenler, *AKİS*, 5 Haziran 1954, s. 6
Yurtta Olup Bitenler” *AKİS*, 9 Ağustos 1958 s. 8
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 13 Ağustos 1955 s 7
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 20 Ağustos 1955 s.4
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 26 Haziran 1954 s 5
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 26 Haziran 1954 s 7
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 30 Haziran 1956 s. 7
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 31 Ağustos 1960, s 24-27
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 4 Eylül 1954 s 8
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, Akis, 30 Ekim 1965,s.4
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 1 Ocak 1955, s 7
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 10 Temmuz 1954, sf 5
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 10 Temmuz 1961 s.4-6
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 11 Haziran 1955, s 5
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 12 Kasım 1955s 8-9
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 12 Mart 1955, s 7
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 14 Ağustos 1954 s 4
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 16 Nisan 1966, s. 4
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 19 Kasım 1955 s. 8
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 2 Ekim 1954, s 10
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 2 Nisan 1955 s 6
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 22 Ekim 1955 s 6
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 23 Temmuz 1955 s 5
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 25 Mayıs 1963 s.8-12
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 30 Temmuz 1955 s 5
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 4 Aralık 1964 s. 8-9
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 4 Haziran 1962 s. 2- 4
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 5 Haziran 1960 s. 14
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 7 Mayıs 1955 s 6
Yurtta Olup Bitenler”, *AKİS*, 8 Şubat 1958 s 6
Zafer Gazetesi

EKLER

EK-1. 12 Temmuz Beyannamesi

Hükümet reisi ve muhalefet lideri ile son günlerde memleketin iç durumu üzerindeki konuşmalarımı ve bu hususta kanaatlerimi ve fikirlerimi söylemek zamanı gelmiştir.

7 Haziran tarihinde görüşmek üzere çağırdığım Bay Celâl Bayar bana, Demokrat Parti'nin, idare mekanizmasının baskısı altında bulunduğunu beyan ve şikâyet etti. Haberdar ettiğim Başbakan aynı mevzuları daha evvel aralarında görüştiklerini hikâye ederek, böyle bir baskının olmadığını, idare mekanizmasının memleketin huzurunu bozacak mahiyette tahriklere karşı çok güç durumda kaldığını beyan eyledi. Bundan sonra, iki tarafı bir arada dinlemek için 14 Haziran tarihli buluşmayı tanzim ettim. Başbakan ve yardımcısı Devlet Bakanı ile Demokrat Parti Başkanı hazır bulundular. İki taraf arasında karşılıklı tartışma içinde iki buçuk saat devam eden bu konuşma, başladığı noktada bitti. Demokrat Parti Başkanı, partisinin baskı altında bulunduğu noktasında ısrar ve partisinin kanun dışı maksatlar ve ihtilal usulleri takip ettiğine dair ithamları reddetti. Hükümet reisi, idare mekanizmasının baskı yaptığı iddiasını kabul etmeyeceğini ve şikâyet vesikalarını tetkik ve takibe hazır olduğunu tekrar söyledi ve muhalif partinin çalışma usullerini düzeltmesi lâzım oluğu iddiasında kaldı.

17 Haziran tarihinde Bay Bayar'ı tekrar kabul ettim. Bana vaziyeti arkadaşları ile görüştüğünü, benim durumuma karşı teşekkürle mütehassis olduklarını söyledikten sonra, baskı vardır kanaatinde olduklarını teyit eyledi. Bunun üzerine; iki defa görüştüğüm Başbakan, iktidar partisi ile muhalefet partisinin Büyük Meclis'teki münasebetleri ve karşılıklı çalışmaları yolunda hayırlı terakkiler olduğunu takdirle söyledikten sonra, “biz de kendimize düşen vazifeleri sadakatla ifa edeceğiz, size söz veriyorum” dedi ve iki ay sonra Büyük Millet Meclisi toplanıncaya kadar partilerin münasebetlerinde itimadı artıran terakkiler olacağına ümidinin kuvvetli olduğunu ilâve eyledi.

Bu beyanatı Bayar'a 24 Haziran tarihinde naklettim. Bay Bayar bana, fiili neticeye intizar edilmesi lâzım geleceğini bildirdi. Bundan sonraki tartışmalar, muhalefet liderinin Sivas nutkunda ve hükümet reisinin 2 Temmuz tarihli beyanatında ve ondan sonraki karşılıklı cevaplarda görülmüştür. Vaziyet hulâsa olunursa, iki taraf şikâyetlerinde ve savunmasında ısrar etmiş ve şiddetli tartışmalar esnasında karşılıklı iyi niyetlerinin ifadesi olan bazı tatmin edici parçalar hatırdadır. Siyasi havayı yumuşatan bir iyilik olmak üzere, dertleri bilenlerin, kendilerinden, karşı tarafı teskin edici tedbirler alacakları ümidi uyanmıştır. Bunun dışında olarak, durum muhalefet partisi liderinin “fiili bir netice

bekleme” şeklinde ifade ettiği hükümde görülür. Yani, bir başka türlü söylenirse, vaziyet karşılıklı iddialar bakımından düğüm halini muhafaza etmiştir.

Şimdi ben, bu düğümü çözmeye çalışacağım. İki tarafın şikâyet ve müdafaalarının delillerini tafsil etmekte fayda görmüyorum. Zaten bunlar umumi efkârca da kâfi derecede bilinmektedir. Gördüm ki taraflardan hangisinin haksız yahut hangisi[nin] daha evvel karşısını kırmaya başlamış olduğunu aramakta da fayda yoktur. Ben, idare mekanizmasının baskı yaptığını hükümet reisinin kabul etmesini, bir teminat ifadesi olarak aldım ve bunu Bay Bayar’a söyledim. Ben, muhalefet liderinin kanun dışı maksatlar ve metotlar isnadını reddetmesini, muhalif parti çalışması için şart olan kanun içinde kalmak esasını göz önünde tutulduğuna ve tutulacağına dair tatmin edici bir teminat olarak kabul ettim ve Başbakana bunu söyledim. Her iki tarafla uzun konuşmalardan çıkardığım bu neticelere inanmak istiyorum ve inanıyorum. Bizi bu inanışa getiren bugünkü durumu, memlekette siyasi partilerin çalışıp gelişebileceğine kati ümit veren en mühim merhale sayıyorum. Şimdiye kadar, memlekette geçen iktidar ve muhalefet tecrübesinin muvaffak olmamasını bir seneden beri geçirdiğimiz tecrübeler, onların dayanamamış ve bugünkü siyasi durumu elde edememiş olmalarında görüyorum. Benim kanaatimce, bir buçuk seneden beri geçirdiğimiz tecrübeler ağır ve bazen ümit kırıcı olmuştur. Ama gelecek için her türlü ümitleri haklı çıkaracak bir muvaffakiyet de temin edilmiştir. Bu durumu muhafaza etmek ve onun gelişmesini sağlamak, iktidar ve muhalefet partilerinin vazifeleri olmak lazım gelir. Gelecek için tedbirler, benim kabul ettiğim gibi, şu noktadan hareket etmekle bulunabilir. Benim bu son dileğim karşılıklı şikâyetler içinde mübalâğa payı ne olursa olsun, hakikat payı da vardır. İhtilalci bir teşekkül değil, bir kanuni siyasi partinin metotları ile çalışan muhalif partinin, iktidar partisi şartları içinde çalışmasını temin etmek lâzımdır. Bu zeminde ben, devlet reisi olarak kendimi her iki partiye karşı müsavi derecede vazifeli görürüm.

İdare mekanizması, yani valilerimiz ve maiyetleri bir seneden beri çok ağır bir tecrübe geçirmişlerdir. Öyle zamanlar oldu ki, memlekette hükümetin mevcut olup olmadığı bile şüphe götürür idi.

Sorumlu hükümetin huzur ve asayiş vazifesi münakaşa götürmez. Fakat, meşru ve kanuni siyasi partilere karşı tarafsız, eşit muamele mecburiyeti, siyasi hayat emniyetinin temel şartıdır. Bu arada, siyasi partilere mensup olan veya görünen hususi maksat sahiplerinin şirretliklerini pervasız olarak tesirsiz bırakmak hususunda partilerin dikkat göstermeleri icabeder.

Siyasi partilerin hangisi iş başına gelirse gelsin, onlar idare mekanizmasında çalışanların haklarına ve itibarlarına karşı adaetli bir zihniyette olacaklarına inandıracaklardır.

Zannediyorum ki, hükümet reisi ile muhalefet lideri arasında son tartışmada, iki tarafı sebat ettikleri noktadan ayırmak gayretine düşmeksizin, her iki tarafın bekledikleri şeyleri söylemiş ve temin etmiş oluyorum.

Vatandaşlarıma, Hükümetle ve iktidar Partisi ile Muhalefet arasında görüşme ve araya girme safhalarını olduğu gibi anlatmış olduğumu ümit ederim. Varmak istediğim netice, başlıca iki parti arasında temel şartın, yani emniyetin yerleşmesidir. Bu emniyet, bir bakımdan memleketin emniyeti manasını taşıdığı için gözümde çok ehemmiyetlidir. Muhalefet, teminat içinde yaşayacak ve iktidarın kendisini ezmek niyetinde olmadığından müsterih olacaktır. İktidar, muhalefetin kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih bulunacaktır. Büyük vatandaş kütlesi ise, iktidarın şu partinin veya öteki partinin elinde bulunması ihtimalini vicdan rahatlığı ile düşünebilecektir. Bu neticeye varmak için karşılaştığım güçlükler, çok zaman yalnız ruhi mahiyette olan amillerdir. Bu güçlükleri yenmek için siyasi hayatımızı idare eden, iktidarda ve muhalefetteki liderlerin samimi yardımlarını isterim.

Bu beyanatımı, neşrinden önce, Başbakanla muhalefet lideri görmüşlerdir. (YETKİN, Çetin, Karşı Devrim 1945-1950, Kilit Yayınları, Ankara 2014, s 627-631)

EK 2. Cemal Gürsel tarafından Adnan Menderes'e Yazılan Mektup

Aziz Vekilim,

Dünkü geceki münakaşalarımızın ışığı altında zatiâlinize, memleketin huzur ve istikrarı için alınması lazım gelen tedbir ve kararlar hakkında görüşlerimi bildirmeyi, milli, vatani bir vazife bilirim.

Sayın başvekilin açıklamalarını dinledim ve okudum. Bunlarda, benim düşündüklerimin kabulüne müsait bir zemin henüz mevcut olmadığı, aşikâr olarak belliyse de gene de düşüncelerimin sizlere iblağının zaruretine inanıyorum.

Muhterem Vekilim,

Şu hakikati kabul etmek lazımdır ki, Kayseri hadiseleriyle başlayıp, son karar ve feci olaylara kadar varan sahneler, vatandaş ruhunda derin tesirler ve hükümete karşı telafisi kabil olmayan hoşnutsuzluklar yaratmıştır.

Sayın Vekilim,

Bu ahval küçümsenecek cebir ve şiddetle değiştirilecek şeylerden değildir. Memleket, hükümet ve partinizin düştüğü bu müşkül vaziyeti kurtarmak için, sükûnetli, fakat ciddi ve zecri tedbirler almak lazımdır. Bu tedbirler şunlar olmalıdır.

Cumhurbaşkanı istifa etmelidir. Çünkü bütün fenalıkların bu zattan geldiği hakkında umumî bir kanaat vardır.

Kabinede iyi kabul edilmeyen ve suihalleri bütün memlekete yayılmış bulunan zevat çıkarılmalıdır ve yeni kabine mutlaka, dürüst, makul, zorcu değil, adalet ve şefkat hissi taşıyan zevattan kurulmalıdır.

İstanbul, Ankara Valileri ve emniyet müdürleri süratle değiştirilmelidir.

Ankara örfî idare kumandanı derhal değiştirilmelidir.

Son çıkarılan ve Tahkikat Komisyonları ihdas eden kanun kaldırılmalıdır.

Mevkuf gazeteciler, bir af kanunuyla kısa zamanda tahliye edilmelidir.

Son hadisede tevkif edilen talebeler serbest bırakılmalı, ilim müesseseleri yeniden faaliyete geçmelidir.

Şimdiye kadar çıkarılan bütün antidemokratik kanunlar tedricen kaldırılmalıdır.

Vatandaşın hürriyet ve eşit muamele hakkına mutlak surette riayet edilmelidir.

Din simsarlığından vazgeçilmelidir.

Suiistimaller oluyor mu bilmiyorum. Fakat olduğu hakkında umumi bir kanaat mevcuttur. Ve milletin, hükümete karşı itimatsızlığına sebep olmaktadır. Bu gibi kötülüklerin şiddetle bertaraf edilmeleri lazımdır.

Müstesna zamanlar ve günler haricinde hükümet büyüklerinin memleket gezilerinde, suni büyük vatandaş topluluklarıyla karşılanmaları usulü terk edilmelidir.

Muhterem Vekilim,

Bu yazdıklarım asla bir parti ve politika mülahaza ve tesiriyle yazılmamıştır. Memleketin durumunun bu tedbirlerin alınmasını zaruri kıldığına inandığım için arz edilmiştir. Sizlerin vatanperverlik ve vicdanlarınıza hitabediyorum. İyi düşününüz, iyi hareketler yapınız. Memlekette çok şeyler yapacağınız muhakkaktır. Fakat bu asla kâfi değildir.

Bu yapılan işleri, müstemleke idareleri de yapar, yapıyor ve yapmıştır. Asıl mühim olan, toplumun ruhunda, yaşama şevk ve azminin geliştirilmesi, hak ve hürriyet aşkının kökleştirilmesi ve vatandaş idrakinin yüksek ve necip hislerle donatılmasıdır.

Olaylar, bu yolda olmadığımızı göstermektedir. Talebelerin, hürriyet duygusuyla yaptıkları masumane tezahürata karşı kıtalar sevk edilmesi ve onların desteğiyle emniyet kuvvetlerinin, ilim yuvalarının içine kadar girerek talebeleri, profesörleriyle beraber coplarla ve kurşunlarla tedip etmesi dünyada görülmemiş feci bir şeydir. O hengâmede kız talebelerin yürekler parçalayan çığlıklarının, analar, babalar ve halk ruhunda onulmaz yaralar açacağını ve açtığını anlamamak, memleketin huzuru bakımından büyük bir hata ve hazin bir gaflet olduğuna kaniyim. Bizim gençlerimizde hak, adalet ve hürriyet duygularının gelişmesinden ve kemalinden memnun olmamız lazım gelmez mi? İstikbali, hissiz, duygusuz, müstemleke ruhlu, yalnız maddeci, bedbaht insanlara mı bırakmak istiyorsunuz?

Sayın Vekilim,

Maruzatım muhakkak ki, çok mühim ve hatta çok cüretkaranedir. Fakat memleket için, milletin selameti için, hükümet ve hatta partinizin kurtarılması için dikkate alınması lazımdır. Ve hatta çok lazımdır. Saygılarımla. 3.V.1960, Kara Kuvvetleri Kumandanı, Orgeneral, Cemal Gürsel (Aydemir, Şevket Süreyya, Menderes'in Dramı, 14. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul 2013,s.391-393)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : HÜROĞLU, Hatice Sinem
Uyruğu : T.C
Doğum tarihi ve yeri : 1981- ANKARA
Telefon : 05327876791
e-mail : hatice.huroglu@hbv.edu.tr

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	G.Ü Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Tezsiz)	2005
Lisans	G.Ü Edebiyat Fakültesi (Tarih)	2003
Lise	Kaya Bayazıtöđlu Lisesi	1998

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2008-	JSGA	Öğretmen
2005-2008	Özel Eğitim Kurumu	Öğretmen

